

Gebonden aan professionaliteit

De ongebonden geestelijk verzorger aan het werk

Illustratie: Nynke Kroodsma

Scriptie Master Geestelijke Verzorging

Rijksuniversiteit Groningen

Nynke Kroodsma /S1697641

Scriptiebegeleiding: Hanneke Muthert en Hanneke Schaap-Jonker

Maart 2013

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Inleiding	5
Hoofdstuk 1: Identiteit van de geestelijk verzorger in ontwikkeling	8
1.1 Ontwikkelingen in het verleden	9
1.2 Onzekerheid rond identiteit geestelijk verzorger	13
Hoofdstuk 2: Discussie rond ambtelijke binding	18
2.1 Analyse beroepsprofiel	28
2.2 Professionalisering, kwaliteitsborging en toetsing	35
Hoofdstuk 3: Onderzoeksopzet, methode, analyse, resultaten	42
3.1 Weergave onderzoeksresultaten	44
Hoofdstuk 4: Conclusie	52
4.1 Aanbevelingen tot nader onderzoek	58
Bibliografie	59
Bijlagen	62

Voorwoord

Tijden veranderen en het fenomeen en domein van de geestelijke verzorging veranderen mee. Tegen de achtergrond van een samenleving waarin het behoren tot een bepaalde geloofsgemeenschap niet meer vanzelfsprekend is en ook de inrichting en vormgeving van de zorg in ontwikkeling is, komt het beroep geestelijk verzorger in een nieuw daglicht te staan. Het is niet verbazingwekkend dat deze nieuwe situatie de nodige discussie met zich meebrengt. Als student algemene geestelijke verzorging word je dan ook geconfronteerd met de heersende discussiepunten rond representatie en inhoud van het beroep geestelijk verzorger en gedwongen na te denken waar je zelf staat en wat jouw levensbeschouwing is, kortom: je plaats bepalen. Opmerkingen als 'Bent u van de kerk?', 'Komt u namens de Jehova's getuigen?' en 'U bent toch de dominee?' zijn een greep uit de reacties die ik kreeg wanneer ik mij tijdens mijn stage in een verpleeg- en verzorgingshuis voorstelde als (stagiaire) geestelijk verzorger. Ik vertelde vervolgens dat ik algemeen geestelijk verzorger ben, niet namens de kerk op bezoek kom en niet kom om per se over het geloof of de Bijbel te praten. Een bewoner in een verzorgingshuis op humanistische grondslag riep, tijdens een groeps gesprek welke ik bijwoonde in het kader van mijn stage, dat ik 'kleur moest bekennen' en confronteerde mij met mijn, op dat moment, eigen vage manier van uiten over waar ik nu precies voor (en/of achter) sta. Het figuurlijke hokje waarin de geestelijk verzorger in de verbeelding werd geplaatst viel weg, maar in welk hokje zit of staat de(ze) algemeen ongebonden geestelijk verzorger dan wel? De noodzakelijke reflectie op eigen levensbeschouwing en positie klinkt wellicht niet vreemd met betrekking tot voorgenoemd beroep, alleen blijkt wel dat er nu meer nadruk op ligt door de veranderingen in de maatschappij. Het is spannend en een uitdaging om als beginnend geestelijk verzorger met de neus op de feiten te worden gedrukt. Onder meer op het feit dat de aanwezigheid van een geestelijk verzorger in een zorginstelling minder vanzelfsprekend is dan een aantal decennia geleden en dat je als student algemene geestelijke verzorging voornamelijk vacatures tegenkomt waarbij een ambtelijke zending vereist is en ook van je verwacht wordt voor te gaan in liturgische vieringen (waar je als student algemene geestelijke verzorging niet voor opgeleid wordt).

Dat er, ondanks de grote leegloop uit de kerken, behoefte is aan en op zoek gegaan wordt naar het beleven en onderzoeken van zingeving, vormen van geloof en spiritualiteit, is helder. Dit blijkt onder meer uit de opkomst van bijvoorbeeld spiritueel georiënteerde boekhandels, het ruime en diverse aanbod van yoga- en meditatiecursussen en een groeiende interesse in verscheidene oosterse wijsheden en religies. In het bedrijfsleven worden mindfulness-trainingen geïntroduceerd en er zijn Boeddhabeelden, in alle mogelijke vormen en formaten, te vinden in vrijwel alle winkel- en tuincentra. Daarnaast zijn nog altijd onder meer het christendom en de islam godsdiensten die dagelijks een rol spelen in de maatschappij. Niet alleen in de privésfeer van mensen, maar juist ook in de publieke sfeer, via televisie, radio en internet bijvoorbeeld. Dagelijks hebben debatten plaats en laaien discussies op rond geloofszaken of zaken die hier aan gerelateerd zijn. De geestelijk verzorger, als expert op het gebied van religie en zingeving, kan dan ook een, in mijn ogen, belangrijke rol vervullen door mensen te begeleiden bij het omgaan met hun geloofs-, levens- en/of zingevingsvragen.

Het voor deze scriptie uitgevoerde onderzoek is gericht op de algemene ongebonden geestelijke verzorging en kijkt hoe deze, op moment van onderzoek, in de praktijk werkzaam is. Zijn er verschillen bijvoorbeeld in manier van werken tussen de wel en niet gezonden geestelijk verzorger? De terugkerende punten in de discussie rond ambtelijke binding, die betrekking hebben op toetsing en waarborging van kwaliteit, zijn benadrukt bij het opstellen van de interviewvragen. Daarnaast is er, op aanraden van docenten van de opleiding Geestelijke Verzorging te Groningen, gekeken naar de mogelijke behoefte aan (na)scholing bij de respondenten. De onderzoeksresultaten en de daaruit voortvloeiende conclusies zijn van nut, daar er wel veel theorie is over het onderwerp 'niet ambtelijk gebonden geestelijke verzorging', maar tegelijkertijd weinig informatie beschikbaar is vanuit de praktijk van deze ongebonden geestelijke verzorging. Het hier weergegeven onderzoek kan het beeld rond deze relatief nieuwe vorm van geestelijke verzorging complementeren, verruimen en mogelijk (deels) doen aanpassen. Ook kunnen mogelijke hiaten in de opleiding tot algemeen geestelijk verzorger aan het licht gebracht worden, wat aanleiding kan zijn tot aanpassing van het studieprogramma of van hulp kan zijn bij het opzetten van een nascholingstraject voor afgestudeerde geestelijk verzorgers.

Door persoonlijke omstandigheden heeft het afronden van deze scriptie meer tijd in beslag genomen dan oorspronkelijk de bedoeling en planning was. Doordat het traject relatief lang heeft geduurd, zijn er ontwikkelingen geweest, bijvoorbeeld op het gebied van registratie voor ongebonden geestelijk verzorgers, die ik niet mee heb kunnen nemen in het onderzoek. De respondenten zijn dan ook niet op betreffende ontwikkelingen, die wel in deze scriptie genoemd zullen worden, bevraagd.

De geestelijk verzorgers die hebben meegewerkt aan het onderzoek wil ik hartelijk danken voor hun zinvolle bijdrage, openheid en gastvrijheid. Ik voelde mij welkom op hun werkplek en (in een aantal gevallen) bij de respondenten thuis. Daarnaast wil ik een dankwoord uitspreken naar mijn scriptiebegeleiders, Hanneke Muthert en Hanneke Schaap-Jonker. Zij hebben meer gedaan dan in mijn ogen van scriptiebegeleiders verwacht mag worden en mij over moeilijke punten heen getild. Verder wil ik de personen die hun bijdrage hebben geleverd aan het tot stand komen van deze scriptie door meelesen en het geven van nuttige kritiek en commentaar, via deze weg bedanken. Met hulp van de hierboven genoemde personen is het gelukt deze scriptie te schrijven en tot een goed eindresultaat te brengen.

Inleiding

Wat opviel in de in het voorwoord genoemde kennismakingssituaties tussen ongebonden geestelijk verzorger en cliënten was het beeld wat er bij de(ze) mensen heerst van de geestelijk verzorger. Hij (waar 'hij' staat kan in het vervolg van deze scriptie uiteraard ook 'zij' gelezen worden) wordt vrijwel automatisch geassocieerd met de kerk en/of een bepaalde geloofsgemeenschap van waaruit hij op gesprek komt bij de mensen. Gezien de geschiedenis van de geestelijke verzorging (in het verleden werd geestelijke zorg en begeleiding als vanzelfsprekend verleend vanuit de kerken) is dat wellicht niet heel verwonderlijk. Wanneer blijkt dat de geestelijk verzorger nu zonder ambtelijke zending 'aan het bed verschijnt', kan deze niet in de gebruikelijke kaders geplaatst worden en dat kan tot onzekerheid leiden. De betreffende gesprekspartner weet de geestelijk verzorger soms niet goed te plaatsen. De vraag naar de eigen levensbeschouwing dan wel positie van de geestelijk verzorger zonder ambtelijke zending, die staat er. Het voelt alsof men 'wil weten waar men aan toe is' met deze 'nieuwe' geestelijke verzorger. Wie is hij? En wat komt hij doen?

De vraag naar identiteit speelt ook in de discussie rond geestelijke verzorging en ambtelijke binding, zoals deze bijvoorbeeld gevoerd wordt binnen de beroepsverenigingen. Zo stelt de Vereniging voor Geestelijk Verzoekers in Zorginstellingen (hierna te noemen VGVZ) sinds lange tijd als voorwaarde om lid te mogen worden de ambtelijke binding met een bepaald geloof of levensbeschouwing. Simpel gezegd zou je dan kunnen aannemen dat er in de ogen van het bestuur van de VGVZ iets ontbreekt bij de ongebonden geestelijk verzorger. De vraag is vervolgens wat er dan ontbreekt, wat het ambt volgens de vereniging dan precies inhoudt. Inmiddels zijn er wel gesprekken op gang gekomen tussen de besturen van de VGVZ en de Vereniging van Geestelijk Verzoekers (hierna te noemen VGV) Albert Camus (de beroepsvereniging die de eis van ambtelijke binding niet kent en ook geestelijk verzoekers verwelkomt van hogere beroepsopleidingen (naast academisch geschoolde geestelijk verzoekers)) om mogelijk tot nadere samenwerking te komen. Gedurende het schrijven van deze scriptie zijn er meerdere vergaderingen geweest binnen de beroepsverenigingen met betrekking tot dit onderwerp. Aantoonbare uitkomsten en stappen die gezet zijn vanuit deze samenkomsten heb ik, voor zover mogelijk en nodig is, opgenomen. Niet alles wat er speelt echter is 'officieel' zichtbaar en daarnaast is het thema momenteel nog erg in beweging en dus aan verandering onderhevig. Het laatste is er nog niet over gezegd, geschreven en besloten. Vastgesteld kan worden dat er vragen zijn rond de identiteit van de geestelijk verzorger, zowel bij diegenen die geestelijke zorg behoeven als bij diegenen die geestelijke zorg verlenen. Ook andere spelers in het veld, zorgverzekeraars en wetenschappers bijvoorbeeld, hebben hun vragen en standpunten.

Naast het ontstaan en bestaan van de vraag naar levensbeschouwelijke kleur of standpunt(en) aan de niet met ambtelijke zending werkende geestelijk verzorger, viel bij het zoeken naar vacatures binnen de geestelijke verzorging op, dat er nog vrijwel altijd wordt gevraagd naar een kandidaat met een specifieke denominatie als protestants of katholiek. Tegelijkertijd is het aantal niet-kerkelijken de afgelopen eeuw in percentage nergens zo erg gestegen als in

Nederland.¹ Ook is er, naast de mogelijkheid tot het volgen van hogere beroepsopleidingen tot geestelijk begeleider/verzorger, de mogelijkheid om een erkende (hier bedoeld: door de VGVZ geaccrediteerde) Masteropleiding tot algemeen, niet gebonden, geestelijk verzorger te volgen aan universiteiten in onder andere Groningen, Nijmegen en Utrecht. De eisen die binnen de arbeidsmarkt worden gesteld aan de geestelijk verzorger lijken vooralsnog niet of nauwelijks aan te sluiten bij de hierboven genoemde ontwikkelingen, waar het gaat om het aspect van levensbeschouwelijke legitimatie.

Vraag- en doelstelling

Het hiervoor geschetste geheel van beeldvorming en discussie rond algemene, niet ambtelijk gebonden, geestelijke verzorging was aanleiding tot het schrijven van een scriptie rond dit onderwerp. Mijn vraagstelling is: 'Op welke wijze kan de niet ambtelijk gezonden geestelijk verzorger een kader bieden voor de gesprekspartner, anders dan door representatie van een bepaalde religie of levensbeschouwing via ambtelijke zending, en op welke manier kan dit kader worden verantwoord en getoetst?' Een andere vraag die gesteld wordt, is die naar de behoefte aan nascholing bij de ongebonden geestelijk verzorger. Is die behoefte er en zo ja, op welk(e) vlak(ken) of gebied?

Doelstelling van deze scriptie is enerzijds het geven van een weergave van de werkwijze en representatie van de huidige algemene, niet ambtelijk gebonden geestelijke verzorging, en anderzijds onderzoeken welke behoeften er bestaan wanneer het gaat om nascholing, kwaliteitsborging en toetsing van de niet gezonden geestelijk verzorger. Het is interessant om te kijken of en zo ja hoe eventuele behoeften aan nascholing inhoudelijk in relatie staan tot het ambt, de ambtelijke zending. Hiertoe worden geestelijk verzorgers die niet ambtelijk werken geïnterviewd.

Opbouw

In het eerste hoofdstuk van deze scriptie wordt er gekeken naar de ontwikkelingen in de afgelopen decennia in identiteit en rol van de geestelijk verzorger. De ontwikkelingen binnen de VGVZ worden daarbij als leidraad gehanteerd. Daarnaast wordt de visie op identiteit van de geestelijk verzorger als zodanig besproken. Vervolgens zal de discussie rond geestelijke verzorging en ambtelijke binding aan bod komen, waarbij de belangrijkste geschilpunten worden genoemd. Ook is er een analyse gemaakt van het beroepsprofiel, dat onderdeel uitmaakt van de Beroepsstandaard van de VGVZ. Verder wordt de discussie rond professionalisering, waarborging van kwaliteit en nascholing, die nauw verbonden is met voorgaande discussie rond ambtelijke binding, in dit hoofdstuk behandeld. Door eerst de (beknopte) ontstaansgeschiedenis van geestelijke verzorging en het onderwerp identiteit te bespreken en daarna het thema geestelijke verzorging en ambtelijke binding, is geprobeerd een achtergrond te schetsen waartegen het fenomeen algemeen geestelijk verzorger zo goed mogelijk geïnterpreteerd kan worden. In het derde hoofdstuk worden,

¹ <http://www.kerknieuws.nl/nieuws.asp?oId=18731>, 05 november 2012.

naast een beschrijving van de onderzoeksopzet en methodologische verantwoording, de onderzoeksresultaten gepresenteerd. Daaropvolgend is een samenvatting van de bevindingen gemaakt naar aanleiding van de onderzoeksresultaten. Tot slot, in het vierde en laatste hoofdstuk, is gepoogd, door literatuurstudie en praktijkonderzoek naast elkaar te leggen, in de conclusie antwoord te kunnen geven op de vraag naar werkwijze, verantwoording en behoefte aan nascholing van de niet gezonden geestelijk verzorger. Ook wordt er ruimte gegeven aan punten voor verdere discussie over dit onderwerp.

1. Identiteit van de geestelijk verzorger in ontwikkeling

De huidige discussie rond geestelijke verzorging en het wel of niet werken met een ambtelijke zending laat, samen met discussies rond bijvoorbeeld werkwijze van de geestelijk verzorger, duidelijk zien dat het beroep en de identiteit van de geestelijk verzorger in ontwikkeling is en wordt bevraagd. Deze ontwikkeling in (inhoud van) het beroep, identiteit en ook imago is niet pas in de afgelopen jaren ontstaan, maar al decennia lang aan de orde. Hierbij moet in gedachten gehouden worden dat de manier waarop en de mate waarin de geestelijke verzorging tot haar recht kon komen altijd aan plaats en tijd, alsook aan sociale verhoudingen gebonden is geweest.² In haar artikel 'It takes two to tango' stelt Hetty Zock, hoogleraar godsdienstpsychologie met bijzondere aandacht voor de geestelijke verzorging, dat de geestelijk verzorger in een professionele identiteitscrisis zit. Waar ze de term 'crisis' gebruikt, gaat ze mee in de omschrijving van de Amerikaanse psycholoog Erikson die deze term verstaat als een kritisch moment in een veranderingsproces, dat naast het gevaar van desintegratie ook mogelijkheden voor nieuwe groei met zich mee brengt.³

In dit hoofdstuk wordt ten eerste beknopt weergegeven wat de belangrijke ontwikkelingen zijn geweest in het beroep en in de identiteit van de geestelijke verzorging. De focus ligt op de ontwikkelingen rond de relatie geestelijk verzorger en ambt. Door te kijken naar veranderingen op dat gebied in het verleden wordt geprobeerd een beeld te geven van de achtergrond waartegen de huidige discussie plaats heeft. De geschiedenis rond het ontstaan van de beroepsvereniging en de ontwikkelingen binnen deze vereniging geven voor een groot deel weer wat de groeiprocessen rond identiteit van de geestelijke verzorging zijn geweest. Om die reden is ervoor gekozen om de ontwikkelingen binnen de vereniging centraal te stellen. Als belangrijkste bron is het artikel van Wil Snelder, uit het Nieuw Handboek Geestelijke Verzorging, over de geschiedenis van de VGVZ gebruikt. Wil Snelder was RK geestelijk verzorger in verschillende verpleeg- en verzorgingshuizen en tot 2000 ambtelijk secretaris van de VGVZ. Voor genoemd artikel is gekozen omdat het helder en overzichtelijk is en, gezien de gebrekkige hoeveelheid bronnen rond de te bespreken geschiedenis, ook het meest voor de hand liggende. Doel bij het kijken naar de geschiedenis van de beroepsvereniging is om meer inzicht te verkrijgen in de rol en betekenis die het ambt heeft en heeft gehad voor (het uitoefenen van) het beroep geestelijk verzorger. Dit inzicht wordt vervolgens ingezet om te kijken wat de connectie is tussen gegevens over ontwikkelingen in de geestelijke verzorging in het verleden en de problemen dan wel discussiepunten (over het wel of niet ambtelijk werken, verantwoording, toetsing en waarborging van kwaliteit) in het heden. Nadat de geschiedenis van de afgelopen decennia behandeld is, zal er in de tweede plaats nader gekeken worden naar het begrip identiteit als zodanig, uiteraard in relatie tot geestelijke verzorging.

² Niek Goudswaard, 'Geestelijke verzorging in het verleden', in: Jaap Doolaard red., *Nieuw handboek geestelijke verzorging* (Kampen 2006) 23-59, aldaar 23.

³ Hetty Zock, 'It takes two to tango', *Tijdschrift Geestelijke Verzorging* 8 (2006) 5-15, aldaar 5.

Ontwikkelingen in het verleden

Ontstaan van het beroep geestelijk verzorger en oprichting van de beroepsvereniging

Tot in de jaren zestig van de 20e eeuw hadden predikanten (protestant) en rectoren (rooms-katholiek) een vanzelfsprekende en gerespecteerde plaats in confessionele ziekenhuizen. Zij waren degenen die daar geestelijke zorg boden. In de niet confessionele ziekenhuizen werd geestelijke zorg vanuit parochie en gemeente aangeboden en richtte deze zich vrijwel uitsluitend tot patiënten van de eigen kerk. Predikanten, rectoren en andere zielzorgers waren kerkelijke functionarissen en de geestelijke zorg werd dan ook beschouwd als taak van de kerken.⁴ Zoals in de inleiding al naar voren kwam, wordt het beroep geestelijk verzorger ook tegenwoordig nog door veel mensen geassocieerd met de kerk. Dat is goed te begrijpen met oog op het verleden en ontstaan van het beroep. Daarnaast blijkt, aldus Zock, uit de overeenkomsten tussen de pastorale zelfbeelden en de zelfbeelden van de huidige geestelijk verzorgers in Nederland, ook duidelijk dat het beroep van geestelijk verzorger voortkomt uit en verder bouwt op het christelijk pastoraat.⁵ Dat de geestelijk verzorger, ook tegenwoordig, veelvuldig wordt geassocieerd met de kerk en/of het (christelijk) geloof is een gegeven.

Marjo van Bergen, humanistisch geestelijk verzorger, beschrijft hoe geïnstitutionaliseerde geestelijke verzorging in de laatste decennia inhoudelijk is verschoven van christelijk pastoraat naar professioneel begeleidingswerk. De eigen levensbeschouwing van de geestelijk verzorger was vroeger sterk ambtelijk ingekleurd, met gezag, autoriteit en een inhoudelijke zending van een levensbeschouwelijk genootschap. Met de secularisatie, zegt zij, maakt het ambt plaats voor een professionele functionaliteit, een sociale en psychologische vaardigheid, die kan worden aangeleerd of getraind. Geestelijke verzorging wordt, aldus Van Bergen, steeds meer gebaseerd op wetenschappelijke – psychologische- kennis.⁶

De gevoelde noodzaak om de geestelijke (ver)zorg(ing) meer 'body' te geven, welke in huidige discussies en gesprekken rond geestelijke verzorging duidelijk naar voren komt, bleek decennia geleden al aanwezig. Aan het eind van de jaren zestig van de vorige eeuw ontstond, aldus Wil Snelder, voor het eerst het plan om één vereniging op te richten van en voor alle in ziekenhuizen werkzame geestelijk verzorgers. In 1971 werd dan ook daadwerkelijk een vereniging opgericht. Het werd de beroepsvereniging voor geestelijk verzorgers in ziekenhuizen, de VGVZ (tot 1994 stond de letter 'Z' in VGVZ voor ziekenhuizen in plaats van zorginstellingen). De vereniging werd opgericht om te voorkomen, stelt Snelder, dat bij de oprichting van de Nationale Ziekenhuisraad (NZR) het ziekenhuispastoraat mogelijk naar de achtergrond zou verdwijnen (confessionele ziekenhuisorganisaties konden door oprichting van de NZR nu namelijk worden opgeheven).⁷ Humanistisch raadslieden werden ook als lid toegelaten. Het

⁴ Wil Snelder, 'Beknopte geschiedenis van de Vereniging van Geestelijke Verzorgers in zorginstellingen tot 2000', in: Jaap Doolaard red., *Nieuw handboek geestelijke verzorging* (Kampen 2006) 84-100, aldaar 84.

⁵ Zock, 'It takes two', 7.

⁶ Marjo van Bergen, 'Het ritme van stollen en smelten, Levensbeschouwelijke inbreng van geestelijk verzorgers in begeleidingscontacten', *Tijdschrift Geestelijke Verzorging* 9 (2006) 50-70, aldaar 52.

⁷ Snelder, 'Beknopte geschiedenis', 85.

bestuur hield er rekening mee dat in de toekomst nog andere geestelijk verzorgers, niet behorend tot het Humanistisch Verbond, in zorginstellingen aangesteld zouden kunnen worden. Om die reden werd in 1976 besloten een nieuwe afdeling toe te voegen met de naam: 'niet-kerkelijke sector'.⁸ Tegenwoordig bestaat er bij de VGVZ niet meer een dergelijke sector. De zes huidige sectoren hebben alle een duidelijke levensbeschouwelijke kleur. Waar de ontkerkelijking in de afgelopen jaren alleen maar in percentage is toegenomen, valt het op dat de beroepsvereniging naar buiten treedt middels meer afgebakende, specifieke, aan levensbeschouwelijke instituten gebonden sectoren.

Van geïsoleerde naar meer geïntegreerde werkpositie

Er heeft eind jaren zestig/begin jaren zeventig nog een aantal verschuivingen plaatsgevonden binnen de geestelijke zorg. Om te beginnen was er de verschuiving van de zorg van 'uitsluitend voor geloofsgenoten' naar 'beschikbaar voor allen die geestelijke zorg behoeven'. Tegelijkertijd bewoog de geestelijk verzorger zich van een geïsoleerde naar een (meer) geïntegreerde werkpositie. In 1972, het jaar na oprichting van de beroepsvereniging, kwam namelijk de zogenaamde 'territoriale indeling' op. Bij deze indeling heeft één geestelijk verzorger de zorg voor een aantal afdelingen, waar hij voor een ieder beschikbaar is, ongeacht kerkelijke of levensbeschouwelijke achtergrond. Vóór die tijd was sprake van een categoriale indeling, waarbij de geestelijk verzorger zich richtte op enkel geloofsgenoten. Door die nieuwe (territoriale) indeling te maken ontstond, zo constateert Snelder, meer duidelijkheid naar artsen en verpleging toe en werd de geestelijk verzorger meer betrokken bij het afdelingsgebeuren. Door deze manier van werken kon de geestelijk verzorger vanaf dat moment ook contact leggen met patiënten, die 'geen' (bij de vraag naar godsdienst of levensbeschouwing) opgeven, maar wel geestelijke zorg behoeven en/of vragen. De geestelijke verzorging nam sindsdien niet meer een geïsoleerde (door alleen beschikbaar te zijn voor geloofsgenoten) positie in tussen andere disciplines in de zorg.⁹ Je zou kunnen zeggen dat vanaf dat moment de verhouding waarin de geestelijk verzorger staat ten opzichte van de zorginstelling enerzijds en het geloofsgenootschap anderzijds, veranderd is. Met opkomst van het territoriaal werken is de geestelijk verzorger meer in beeld gekomen tussen de andere professionals in de zorginstelling.

Van Bergen stelt daarnaast nog dat de diversiteit tussen cliënten onderling ook toeneemt, door secularisering, individualisering en multiculturalisering. Geestelijk verzorgers krijgen steeds meer te maken met cliënten met een andere levensbeschouwing dan die van de geestelijk verzorger zelf. Er is, aldus Van Bergen, bijna per definitie sprake van verschil, naast in meerdere of mindere mate overeenkomst. Onder andere dat gegeven maakt het inbrengen van eigen levensbeschouwelijke inhouden volgens haar problematisch.¹⁰ De overgang van categoriaal naar territoriaal werken sluit dus ook aan bij veranderingen in het cliëntenbestand, daar dit steeds meer gevarieerd is geworden.

⁸ Ibidem, 87.

⁹ Snelder, 'Beknopte geschiedenis', 87.

¹⁰ Bergen van, 'Het ritme', 53.

Beroepscode, professionalisering, kwaliteitsborging, toetsing

Net zo als tegenwoordig discussies over geestelijke verzorging (onder andere) gaan over identiteit en inhoud van het beroep, was dat ook in de jaren zeventig en tachtig al onderwerp van gesprek. In 1976 kwam, aldus Snelder, de volgende formulering tot stand: Geestelijke verzorging is de 'professionele hulpverlening aan en begeleiding van de mens in fundamentele vragen rondom leven, ziekte en dood, gegeven vanuit en op basis van geloofs- en levensovertuiging.' In 1978 werd deze formulering door het NZR-bestuur aanvaard. De notitie was op dat moment nog uitsluitend op geestelijke verzorging in ziekenhuizen gericht en nadere specificatie naar andere werkvormen, alsook naar de verschillende levensbeschouwelijke richtingen was nog nodig.¹¹ Het valt op dat in de genoemde formulering uit 1976 het ambtelijk aspect niet wordt genoemd. Naast formulering van wat geestelijke verzorging nu precies inhoudt, heeft de VGVZ zich meer dan tien jaar bezig gehouden met het opstellen van een professioneel statuut, een beroepscode. In 1977 werd door de Federatie van Verenigingen van hogere functionarissen in de Gezondheids- en Bejaardenzorg (FHZ) aan de VGVZ verzocht een professioneel statuut/beroepscode op te stellen. Het statuut zou waarborg moeten scheppen voor de onafhankelijkheid van de beroepsbeoefenaar, in kwestie de geestelijk verzorger, inzake de inhoudelijkheid van zijn of haar werk. Ook moest het statuut de toetsing van het professioneel handelen regelen. Het verzoek bleek uiteindelijk een eindeloze affaire te worden zonder resultaat en in 1989 maakte de NZR bekend hierover niet meer te willen spreken.¹² Vastgesteld kan worden dat de behoefte aan kwaliteitsborging en toetsing van professionaliteit, die nu sterk aanwezig is, eind jaren zeventig al ter sprake kwam. De VGVZ bleef in de loop der jaren voortdurend aandacht schenken aan juiste beroepstoerusting van de leden. Op aandringen van de NZR nu zou de beroepsvereniging garant moeten staan voor een bepaald niveau en kwaliteit van de geestelijke verzorging. Naast vragen rond (toezicht op) kwaliteit en financiering van geestelijke verzorging in overheidsinstellingen, kwam de vraag op hoe de verantwoordelijkheid van de geestelijk verzorger ligt ten aanzien van enerzijds het ziekenhuis en anderzijds het zendende (kerk)genootschap.¹³ Eerder zagen we al dat de geestelijke verzorging meer geïntegreerd werd in de zorginstelling (territoriale indeling) en ook beschikbaar werd voor mensen buiten de geloofsgenootschap. De gestelde vraag rond verantwoordelijkheid is van belang waar het gaat om de relatie geestelijk verzorger en ambtelijke zending. Wat houdt de verantwoordelijkheid naar het zendend genootschap in de praktijk in? Welke invloed heeft het op het werken als geestelijk verzorger? De band die de geestelijk verzorger heeft met het zendend genootschap komt nog nader aan de orde in het volgende hoofdstuk.

Behoeftelidmaatschap voor ongebonden geestelijk verzorgers

Niet alleen vragen rond identiteit en behoefte aan kwaliteitsborging en toetsing spelen al decennialang, ook de behoefte aan mogelijkheid tot lidmaatschap van

¹¹ Snelder, 'Beknopte geschiedenis', 88.

¹² Snelder, 'Beknopte geschiedenis', 89.

¹³ Ibidem, 91.

de VGVZ voor ongebonden geestelijk verzorgers was er al begin jaren tachtig. In 1984 verzocht een aantal leden, de zogenaamde Zeister kring, aldus Snelder, een sector in te stellen voor geestelijk verzorgers die zonder binding met een (kerk)genootschap werkzaam zijn. Voor herstructurering van de vereniging werd door het bestuur echter geen aanleiding gezien en een later gesprek in dat jaar bracht de standpunten niet nader tot elkaar. In 1986 eindigde die discussie.¹⁴ Die behoefte aan lidmaatschap van de VGVZ heerst nog steeds onder huidige geestelijk verzorgers zonder ambtelijke zending, zoals we zullen zien in het hoofdstuk waarin de interviewresultaten worden gepresenteerd.

Toevoeging ambtshalve en opheffen niet-kerkelijke sector

In 1987 verscheen een nieuwe nota onder de titel 'Dienst geestelijke verzorging in organisatie en beleid'. In de omschrijving van geestelijke verzorging was nu met toevoeging van het woord 'ambtshalve' tot uitdrukking gebracht dat de geestelijk verzorger ook een (kerk)genootschap vertegenwoordigt, aldus Snelder.¹⁵ Tot het verschijnen van de door hem genoemde nota was die vertegenwoordiging niet op die manier gespecificeerd. Waarom (juist) op dat moment het woord ambtshalve werd toegevoegd wordt op basis van het artikel van Snelder niet duidelijk, maar zal vermoedelijk, kijkend naar eerdere discussies, te maken hebben met plaatsbepaling en het afbakenen van een bepaalde vorm voor de geestelijk verzorger. Daarnaast werd, aldus Snelder, vanaf dat moment voor geestelijk verzorgers uitgegaan van een afgeronde opleiding op academisch (te verstaan als: universitair) niveau. In datzelfde jaar kwam vanuit het bestuur van de niet-kerkelijke sector het verzoek om een humanistische sector in te stellen. Aan het verzoek werd voldaan en de niet-humanistische leden van de op te heffen niet-kerkelijke sector werden verzocht te kiezen voor de sector waartoe zij op grond van hun levensbeschouwelijke identiteit behoorden. Begin 1990 werd daarnaast nog de joodse sector opgericht.¹⁶

Het door Snelder besproken opheffen van de niet-kerkelijke sector en het verzoek aan de leden te kiezen voor een (door de VGVZ als mogelijkheid gegeven) levensbeschouwelijke kleur, kan als een signaal van de VGVZ gezien worden dat zij op dat moment vond dat de geestelijk verzorger, zoals in het voorwoord door een cliënt van een verzorgingshuis werd gesteld, 'kleur moet bekennen'.

Ontwikkelingen in wetgeving en zorgstelselvernieuwing, initiatieven VGVZ

Naast ontwikkelingen in het geloofsleven maakten ook ontwikkelingen in wetgeving en zorgstelselvernieuwing in de gezondheidszorg nieuwe initiatieven van de beroepsvereniging noodzakelijk. In het kader van de ontwikkeling van de Kwaliteitswet Zorginstellingen moesten geestelijk verzorgers hun kwaliteitseisen

¹⁴ Ibidem, 90-91.

¹⁵ Ibidem, 91.

¹⁶ Snelder, 'Beknopte geschiedenis', 93.

formuleren, zodat deze eisen een toetsingskader werden ter bewaking van de kwaliteit. Bovendien verloren geestelijk verzorgers in de verandering van het zorgstelsel (marktgericht, gericht op de zorgvraag) een aantal vroegere zekerheden, hetgeen hen dwong te omschrijven wat zij te bieden hadden ter onderscheiding van andere professionals of disciplines. Zowel van de kant van de NZf als van het CIO-G werd op nader onderzoek naar inhoud, kwaliteit en effect van geestelijke verzorging aangedrongen. Nadat in een werkdocument de geestelijke verzorging en daaraan te stellen kwaliteitseisen waren beschreven, werd in november 1994 een expertseminar gehouden, waar alle betrokken marktpartijen rond geestelijke verzorging aanwezig waren om te discussiëren over de toekomstige plaats van de geestelijke verzorging. Ten slotte ontstond een beleidsadvies aan de vereniging, waarin kwaliteitsbeleid en een communicatiestrategie zowel intern als extern centraal stonden.¹⁷ In het volgende hoofdstuk zullen de opgestelde kwaliteitseisen in een aparte paragraaf nog nader besproken worden.

Multiculturele geestelijke verzorging

In Nederland is met de jaren een pluriforme samenleving ontstaan, waarin Nederlanders met verschillende godsdienstige overtuigingen participeren. Allochtonen doen een beroep op de voorzieningen als patiënt en daarmee is ook de geestelijke verzorging een multiculturele en multireligieuze geestelijke verzorging geworden. Het congres 'Kleur bekennen' in 1993 is een vertrekpunt geweest voor veel ontwikkelingen op dit gebied. De door de VGVZ ingestelde commissie MCGV (Multiculturele Geestelijke Verzorging) bracht in 1996 in kaart hoe in diverse instellingen werd omgegaan met moslim en hindoe geestelijke verzorging. In het AZU (nu: UMC) te Utrecht ging een project van start met het doel de integratie van multiculturele geestelijke verzorging binnen het zorgaanbod te onderzoeken en gestalte te geven. De werkgroep IAP (Identiteit, Ambtelijkheid en Professionalisering), waaraan de VGVZ middels drie van haar leden deelnam, was bezig met ijkking van ambtelijke en professionele identiteit van de allochtone geestelijk verzorger.¹⁸ Naast de katholieke, protestantse, humanistische en joodse sector kent de VGVZ inmiddels ook een hindoe sector en een islamitische sector.¹⁹ Sinds kort zijn er ook boeddhistisch geestelijk verzorgers werkzaam bij justitie en is er aan de Vrije Universiteit Amsterdam de mogelijkheid tot het volgen van een opleiding tot boeddhistisch geestelijk verzorger. Mogelijk komt er op basis van deze ontwikkelingen in de toekomst een boeddhistische sector bij.

Onzekerheid rond identiteit geestelijk verzorger

In de inleiding van dit hoofdstuk werd al gesproken over de identiteitscrisis waarin de geestelijk verzorger zich bevindt. Zoiest is er een (beknopte) blik geworpen op de geschiedenis hiervan en gekeken naar ontwikkelingen en

¹⁷ Ibidem, 94-95.

¹⁸ Snelder, 'Beknopte geschiedenis', 97-98.

¹⁹ <http://www.vgvz.nl/sectoren>, 03 december 2012.

veranderingen in de identiteit van de geestelijk verzorger in de afgelopen decennia. Nu is het van belang te kijken naar identiteitsvorming als zodanig, maar uiteraard wel in relatie tot het beroep geestelijk verzorger. Ik haal Zock aan, die op haar beurt Erikson volgt in zijn visie op identiteitsvorming, wanneer ze stelt dat vorming van identiteit een socio-cultureel proces is en dat je identiteit ontstaat in wisselwerking met en in reactie op de sociale en culturele omgeving. Dit betekent, aldus Zock, voor geestelijk verzorgers dat de discussies over wat nu eigen is aan het vak geestelijke verzorging niet te begrijpen zijn zonder deze in de context te plaatsen. Het zelfbeeld en beeld dat anderen van ons hebben is nauw met elkaar verknoot en zo, stelt zij, wordt het zelfbeeld van de geestelijk verzorger ook bepaald door hoe er over hem of haar gedacht wordt door bijvoorbeeld cliënten en collega's. Zij noemt hierbij beelden als 'competente counselor', 'relict van de verzuilde samenleving', 'betrokken medewerker' en 'waardevolle luis in de pels'. Zock schrijft dat identiteit ook een waarden-geladen iets is en dat discussies over identiteit mensen raken in hun existentie. Dat gegeven verklaart ook de heftigheid van identiteitsdiscussies binnen de geestelijke verzorging. Wat hiermee samenhangt, is de onzekerheid die men voelt wanneer zijn identiteit in verandering is en/of bedreigd wordt. Die onzekerheid leidt er toe dat mensen de neiging hebben zich scherper af te grenzen van anderen, om vooral heel duidelijk te maken wat men niet is en niet wil zijn. Dit gegeven leidt nogal eens tot stereotypering en zwart-wit denken en komt een constructieve dialoog niet ten goede, aldus Zock.²⁰

Naast de voorgenoemde punten, namelijk dat identiteitsvorming een socio-cultureel proces is als ook waarden-geladen, noemt Zock in haar artikel nog een punt en dat is dat er al vanaf het begin onzekerheid is geweest over de pastorale identiteit. Dit punt wordt door Robert Dykstra, universitair hoofddocent pastorale theologie aan het Princeton Theological Seminary in de Verenigde Staten, in zijn boek 'Images of pastoral care' benadrukt. Dykstra zegt 'this means that pastoral theologians, along with the many ministers they influence, have rarely felt terribly certain of just who they are and of what exactly they are to do.'²¹ Veel pastoraal theologen, die in hun beroep te maken hebben met vergelijkbare onderwerpen en discussiepunten als de huidige geestelijk verzorger, zien de onzekerheid over het beroep, de voortdurende introspectie en zelftwijfel, of zelfs het weigeren om de essentie van het beroep vast te leggen als wezenlijk voor het beroep, blijkt uit het, door Zock aangehaalde, boek van Dykstra. Dit omdat in naam van God contact gezocht wordt met mensen enerzijds en omdat pastores in hun werk te maken krijgen met gebeurtenissen op de grenzen van het menselijk bestaan, anderzijds.²² Het aspect 'in naam van God werken' zal voor veel (en dan met name ongebonden) geestelijk verzorgers tegenwoordig niet op gaan. Als geestelijk verzorger word je wél geconfronteerd met de zogenaamde life-events, waaronder je de gebeurtenissen kan verstaan die het leven en/of de ervaring van het leven dramatisch dan wel drastisch doen veranderen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het verlies van een dierbare, ernstig ziek worden, een scheiding, maar ook de geboorte van een kind. Het gaat om gebeurtenissen die mensen in hun diepste kern kunnen raken en vaak zingevingvragen met zich mee brengen. Je zou dus kunnen zeggen dat de aard van het beroep, omdat het zich begeeft op het gebied van (het alledaagse en)

²⁰ Zock, 'It takes two', 5-6.

²¹ Robert C. Dykstra, *Images of pastoral care, classic readings* (St.Louis, Missouri 2005) 2.

²² Zock, 'It takes two', 7.

het transcendente of heilige, als vanzelfsprekend een bepaalde onzekerheid en onduidelijkheid met zich mee brengt.

Ook geestelijk verzorger en predikant Henk Veltkamp is het opgevallen dat er onzekerheid heerst rond identiteit bij de geestelijk verzorger. Hij zegt dat dit bij andere professies uit de zorgsector, bij tandartsen bijvoorbeeld, zelden het geval is. Er worden geen congressen of studiedagen gehouden over de identiteit van de tandheelkunde en geen nota's geschreven over hoe aan potentiële cliënten uit te kunnen leggen wie ze zijn en wat ze doen. Ongestoord door zulke lastige metavragen, aldus Veltkamp, kunnen tandartsen naar hartenlust congresseren over nieuwe ontwikkelingen en technieken binnen hun vakgebied.²³ Hij vraagt zich af of het nu eenmaal tot de eigen aard van de geestelijke verzorging behoort om steeds opnieuw de eigen identiteit te bevragen, zoals ook Dykstra beschrijft, of dat het mogelijk te maken heeft met de ontwikkelingsfase waarin het beroep zich bevindt. Komt de onzekerheid doordat de groei naar professionele volwassenheid van de geestelijke verzorging niet mogelijk is zonder een stormachtige puberteit?, stelt hij de vraag.²⁴ Naast de herkomst van de geestelijke verzorging levert volgens Veltkamp ook de naamgeving van het beroep een ambivalente bijdrage aan de identiteit van de professie. De term 'geestelijk' levert, aldus Veltkamp, een brede waaier aan beelden en associaties op en ook met het beroepsaanduidend deel 'verzorger' is niet iedereen gelukkig, zegt hij, bijvoorbeeld omdat het gemakkelijk de indruk kan wekken dat de verzorger de actieve partij is en de verzorgde als willoos object het gebodene tot zich neemt of over zich heen laat komen.²⁵ Veltkamp stelt dat in ieder geval zingeving tot de 'core business' van de geestelijke verzorging behoort. Verder is de geestelijk verzorger volgens hem herkenbaar waar het gaat om vertrouwd zijn met het geestelijk domein. Daarin thuis zijn, er de weg in weten, anderen erin kunnen begeleiden en zelf ook een plek hebben in dat geestelijk domein zijn volgens Veltkamp kernelementen in de identiteit van de geestelijk verzorger. Daarnaast behoort volgens hem ook integrale zorg die bijdraagt aan heelheid en integriteit van heel de mens tot die identiteit. Te midden van de nood en de noodzaak van specialisatie bepleit en praktiseert de geestelijk verzorger de deugden van eenheid en heelheid, aldus Veltkamp.²⁶

Zock noemt de valkuil van het leiden van die onzekerheid tot zwart-wit denken en in het volgende hoofdstuk komt ook naar voren dat het veld waarop de discussies rond geestelijke verzorging zich afspelen, soms doet denken aan een dambord waarin spelers óf zwarte, óf witte stenen (lijken te) moeten slaan. Dykstra stelt dat het begrijpelijk is dat deze onzekere professionele identiteit in de loop der jaren oorzaak is geweest van consternatie. Daarnaast constateert hij dat pastoraal theologen voortdurend hebben geprobeerd zich te verantwoorden. Middels metaforen hebben zij een poging gedaan aan te geven wie ze zijn of met wie (of wiens werk) ze vergeleken kunnen worden. Hij noemt deze 'erfenis' van onzekerheid rond professionaliteit liever prijzens- dan betreurenswaardig, eervol en zelfs essentieel voor waar de geestelijke zorgverlener voor staat en tot wat hij geroepen is te doen. Hij stelt dat de besproken identiteit juist min of meer gevonden wordt in het meestal niet (precies) weten wie te zijn en niet (bij voorbaat) weten wat (precies) te doen.²⁷ Die onzekerheid rond identiteit maakt

²³ Henk Veltkamp, 'Domein, identiteit en passie van de geestelijke verzorging', in: Jaap Doolaard red., *Nieuw handboek geestelijke verzorging* (Kampen 2006) 147-159, aldaar 149.

²⁴ Veltkamp, 'Domein', 148.

²⁵ Ibidem, 150-151.

²⁶ Veltkamp, 'Domein', 156-157.

²⁷ Dykstra, *Images*, 2-6.

het lastiger voor een geestelijk verzorger, dan voor bijvoorbeeld de eerder genoemde tandarts, om zichtbaar te maken welk product hij te bieden heeft binnen de zorg, waar het binnengetreden marktdenken daar wel om vraagt.

We hebben in dit hoofdstuk gezien dat in de jaren zestig van de vorige eeuw geestelijke zorg als vanzelfsprekend werd geboden door een ambtsdrager, zoals een predikant. Ook in niet confessionele instellingen was het gewoon dat geestelijke zorg aangeboden werd vanuit kerk en parochie. Deze zorg werd alleen aangeboden aan geloofsgenoten. Door de vanzelfsprekendheid van het dragen van het ambt door de in die periode werkzame geestelijk verzorgers, werd het al dan niet werken met ambtelijke zending niet ter discussie gesteld. Van iets als ongebonden en/of algemene geestelijke verzorging was in het geheel geen sprake. Met het opkomen van de territoriale indeling begin jaren zeventig is de geestelijk verzorger, daar waar territoriaal gewerkt wordt, beschikbaar geworden voor alle patiënten, ongeacht levensbeschouwelijke kleur. In 1976 werd er binnen de VGVZ een niet-kerkelijke sector opgericht, bedoeld voor geestelijk verzorgers die niet bij een kerk aangesloten waren, waaronder geestelijk verzorgers die verbonden waren aan het Humanistisch Verbond. De formulering van de inhoud van het beroep geestelijk verzorger sprak destijds nog niet over de noodzaak van het werken met een ambtelijke zending, maar komt voor het overige deel overeen met de huidige formulering van het beroep. Het is opmerkelijk dat de noodzaak van het werken met ambtelijke zending in die tijd niet als eis aan de geestelijk verzorger werd gesteld (althans niet in de formulering van inhoud van het beroep). Die eis (vanuit de VGVZ) van werken met ambtelijke zending en de hele discussie rond de, al dan niet, noodzaak van het gezonden zijn door een maatschappelijk erkende religie dan wel levensbeschouwelijk genootschap, is dus pas later opgekomen. Aan te nemen valt dat dit gegeven samenhangt met de hiervoor genoemde vanzelfsprekendheid van het dragen van het ambt door de geestelijk verzorger. Pas in 1987 werd met toevoeging van het woord 'ambtshalve' aan de formulering van inhoud van het beroep tot uitdrukking gebracht dat de geestelijk verzorger ook een (kerk)genootschap of levensbeschouwelijk instituut representeert. Sinds oprichting van de Universiteit voor Humanistiek in 1989 kan daar een ambtsopleiding tot humanistisch raadsman of -vrouw gevolgd worden. Een afgestudeerde master student van deze universiteit kan worden uitgezonden door het Humanistisch Verbond.²⁸ In het algemeen werd vanaf die periode uitgegaan van opleiding van de geestelijk verzorger op academisch niveau. Van Bergen stelde dat geestelijke verzorging steeds meer gebaseerd werd en wordt op wetenschappelijke psychologische kennis en dat het ambt plaats maakt(e) voor een professionele functionaliteit, een sociale en psychologische vaardigheid. Verder is gebleken dat al vanaf de jaren zeventig van de vorige eeuw, de behoefte bestaat aan professionalisering, kwaliteitsborging en toetsing van de geestelijk verzorger.

Door ontkerkelijkking, vernieuwing van het zorgstelsel en door andere veranderingen in de maatschappij, zoals het groeien van bijvoorbeeld de moslim- en hindoe bevolking in Nederland, worden vragen gesteld aan de identiteit van de geestelijk verzorger. Vragen die voorheen niet nodig (b)leken te zijn, worden nu wel gesteld. Marktwerking bijvoorbeeld, dwingt tot omschrijving van het 'product' geestelijke verzorging. In het deel over identiteit is echter ook gebleken

²⁸ <http://www.uvh.nl/organisatie/over-de-universiteit/samenwerking-en-internationalisering>, 25 februari 2013.

dat de identiteit van de geestelijk zorgverlener van begin af aan al omgeven is met een bepaalde onzekerheid en dat dit voor sommige mensen zelfs als essentieel wordt ervaren voor uitoefening van het beroep. Die onzekerheid rond identiteit bemoeilijkt omschrijving van de inhoud van geestelijke verzorging. De naamgeving, met de woorden 'geestelijk' en 'verzorger', geven volgens Veltkamp een ambivalente bijdrage aan de identiteit van de professie, die zich in zijn ogen voornamelijk richt op zingeving, vertrouwd zijn met het geestelijk domein en deugden van eenheid en heelheid in de zorg.

Er is in dit hoofdstuk gekeken naar de ontwikkeling(en) van en binnen het beroep, naar de (mogelijk) veranderde rol, professionaliteit en identiteit van de geestelijk verzorger. In het volgende hoofdstuk wordt gekeken naar de verschillende standpunten in het debat rond ambtelijke binding en geestelijke verzorging. Ook komt de discussie die betrekking heeft op waarborg van kwaliteit, toetsing en nascholing aan bod. Tegen de achtergrond van de ontwikkelingen in en de geschiedenis van het beroep geestelijk verzorger in de laatste decennia, kunnen de nu volgende discussie- en standpunten in een groter kader geplaatst en begrepen worden. Bij het lezen van de discussie- dan wel standpunten rond geestelijke verzorging en ambtelijke binding is het wellicht aardig om de gedachte van Dykstra, rond de 'erfenis' van onzekerheid rond professionaliteit, in het achterhoofd te houden. Dykstra zegt hierover 'Our identity is somehow found in *not* usually knowing who we are, in *not* always knowing what we are doing. Our identity is sometimes found, as Jesus himself professed, in its occasional loss.'²⁹ Of een beroep wat een dergelijke onzekerheid rond identiteit met zich meedraagt, stand kan houden in een zorgcultuur waarin zicht- en meetbare resultaten verwacht worden, is een vraag die in het vervolg van deze scriptie nog nader besproken zal worden.

²⁹ Dykstra, *Images*, 6.

2. Discussie rond ambtelijke binding

In dit hoofdstuk wordt een uiteenzetting gegeven van de heersende discussie rond ambtelijke binding. Er is niet beoogd een antwoord te geven op de vraag of het wel of niet noodzakelijk dan wel wenselijk is dat een geestelijk verzorger werkt met een ambtelijke zending. Ook is het, denkend aan de probleemstelling, hier niet nodig om elk discussiepunt tot in detail uit te werken. Wel zal een impressie van deze discussie worden gegeven door zowel de standpunten van voor- als tegenstanders van het werken met een ambtelijke zending te benoemen en toe te lichten. De standpunten van de beroepsverenigingen komen eerst aan bod. Daarna onder meer die van geestelijk verzorgers, vertegenwoordigers van overheidsinstellingen en de zendende instanties. Kort zal ook het onderzoek van Wim Smeets, lector geestelijke verzorging aan Utrecht University en supervisor en hoofd dienst geestelijke verzorging bij het UMC St. Radboud in Nijmegen, onder ambtelijk gebonden geestelijk verzorgers worden besproken. Vervolgens wordt in een aparte paragraaf een analyse van het beroepsprofiel, zoals opgesteld door de VGVZ in haar Beroepsstandaard, weergegeven. Door het analyseren van het beroepsprofiel wordt duidelijk welke eisen er nu eigenlijk precies door de beroepsvereniging gesteld worden aan de geestelijk verzorger en in hoeverre deze in relatie staan tot het ambtelijk gezonden werken. Daaropvolgend komt de aanverwante discussie rond professionalisering van de geestelijke verzorging aan bod. Een discussie waarin thema's als waarborging en toetsing van kwaliteit van de professioneel geestelijk verzorger een grote rol spelen. De gehele discussie rond ambtelijke zending is een actuele discussie en in de periode waarin deze scriptie is geschreven zijn er bepaalde ontwikkelingen geweest die genoemd moeten worden. Deze worden aan het eind van dit hoofdstuk onder het kopje 'recente ontwikkelingen' weergegeven.

Ambt

Voor er naar de discussiepunten gekeken kan worden is het van belang de term 'ambt' te definiëren. De term 'ambt' is volgens het woordenboek uit 1987 de aanduiding voor een openbare functie waarin je door de overheid benoemd wordt, of openbare functie in een protestantse kerk.³⁰ In een oudere versie van de Van Dale uit 1976 staat er nog een tweede omschrijving, namelijk: 'geestelijke bediening, officium, dienst of taak waartoe de drager geroepen en bevoegd is.'³¹ In de op internet beschikbare actuele Van Dale staat de term 'ambt' op moment van schrijven kort omschreven als: 'openbare of kerkelijke functie: een ambt bekleden'.³² Geestelijke verzorging is de enige beroepsgroep binnen de zorg die werkt met het begrip 'ambt'. De vraag blijft wat het ambt van de zorgverlener in de zorginstelling kan betekenen.³³ In de praktijk wordt verschillend gedacht over wat het ambt inhoudt en wat het betekent in relatie tot

³⁰ Van Dale, *Basiswoordenboek van de Nederlandse taal* (Utrecht en Antwerpen 1987).

³¹ Van Dale, 1976

³² <http://www.vandale.nl/opzoeken?pattern=ambt&lang=nn>, 17 juni 2012.

³³ Hans Schilderman, 'Expertmeeting 'De identiteit en positie van de geestelijke verzorging in de zorg' ', in: Arian Verheij red., *Ambtelijke binding VGVZ-cahiers 4* (Nijmegen 2010) 13-62, aldaar 33.

het beroep geestelijk verzorger. In relatie tot geestelijk verzorger houdt het ambt volgens bijvoorbeeld Wim Smeets in, dat een levensbeschouwelijk genootschap de aanstelling van de geestelijk verzorger bij betreffende instelling van de gezondheidszorg goedkeurt. Deze goedkeuring wordt vaak uitgedrukt in een zendingsbrief, soms begeleid door een ritueel.³⁴ De genoemde goedkeuring vanuit een levensbeschouwelijke instantie staat hier dus voor een vorm van levensbeschouwelijke legitimatie. In dit hoofdstuk zullen verschillende visies op (de functie van) het ambt en ambtelijke zending aan de orde komen.

De beroepsverenigingen, VGVZ en VGV Albert Camus

In het vorige hoofdstuk hebben we gezien dat de beroepsvereniging VGVZ een belangrijke rol inneemt waar het gaat om ontwikkelingen binnen het beroep geestelijk verzorger. Sinds 1995 bestaat er nog een vereniging voor geestelijk verzorgers, namelijk de Vereniging voor Geestelijk Werkers, de VGW (nu VGV, waarin de laatste 'V' staat voor 'Verzorgers') 'Albert Camus'. Omdat deze vereniging een heel andere kijk heeft op de relatie geestelijke verzorging en ambtelijke zending dan de VGVZ, is het interessant om te kijken naar de verschillen in visies van beide verenigingen en naar de onderbouwing van hun standpunten. Tot op heden stelt de beroepsvereniging VGVZ ambtelijke binding nog altijd als een voorwaarde tot lidmaatschap. Dit in tegenstelling tot de VGV Albert Camus, die deze voorwaarde niet kent. De VGVZ geeft in hun verslag van de ALV 7 juni 2010 aan dat zij er de voorkeur aan geeft dat geestelijk verzorgers met ambtshalve binding hun levensbeschouwelijke competentie borgen door worteling in een maatschappelijk erkende en herkenbare levensbeschouwelijke traditie. Opeenvolgende besturen hielden bij het beantwoorden van de vraag naar het al dan niet toelaten van zonder zending werkzame geestelijk verzorgers tot de vereniging, vast aan de koers die door het in januari 1985 zittende bestuur was ingezet, aldus Anneke Kemper, voormalig voorzitter van de VGVZ, in het door de VGVZ uitgegeven cahier 'Ambtelijke binding'. 'Een binding met, een staan in de traditie van een levensbeschouwelijke stroming behoort tot de identiteit van de geestelijk verzorger'. Zonder die verbondenheid kon en kan men naar de mening van alle bestuurders tot op heden dan ook geen lid worden. De motivatie voor dat standpunt was, zo stelt Kemper, gelegen in het feit dat men van mening was dat een geestelijk verzorger zonder verworteling in een traditie zijn werk niet kan uitvoeren.³⁵ In de Beroepsstandaard, die onder verantwoordelijkheid van het toenmalige bestuur door de ledenvergadering in 2003 werd vastgesteld, is deze overtuiging tot uitdrukking gebracht door te stellen dat positiebepaling voor een geestelijk verzorger essentieel is, 'een authentieke omgang met de eigen levensbeschouwing is daarvoor noodzakelijk'.³⁶ In de ambtelijke zending ziet de VGVZ dus de authentieke omgang tussen geestelijk verzorger en levensbeschouwing gerepresenteerd. Tegelijkertijd hielden opeenvolgende besturen tot op de dag van vandaag evenzeer vast aan de mogelijkheid dat de noodzakelijk geachte 'binding' met een

³⁴ Wim Smeets, 'Zending of geen zending, de ambtelijke identiteit van geestelijk verzorgers', *Tijdschrift Geestelijke Verzorging* 10 (2007) 37-42, aldaar 37-38.

³⁵ Anneke Kemper, 'Voorwoord namens het algemeen bestuur', in: Arian Verheij red., *Ambtelijke binding VGVZ-cahiers 4* (Nijmegen 2010) 6-9, aldaar 7.

³⁶ Beroepsstandaard VGVZ, 4-15

traditie niet per se ook altijd moet worden geformaliseerd door een officiële machtiging van een (kerk-) genootschappelijk beleidsorgaan.³⁷ De vereniging kent sinds oprichting een hardheidsclausule voor kandidaat-leden aan wie de zending om bepaalde redenen is geweigerd. Deze leden moeten wel voldoen aan de opleidingseisen en daarnaast wel willen werken vanuit een traditie. Daarmee sluit de vereniging aan op artikel 1 van de Grondwet.³⁸ Tegelijkertijd sluit de VGVZ diegenen uit van het lidmaatschap die zich niet gebonden achten aan een traditie en niet van daaruit werkzaam zijn. Moderne ontwikkelingen, waaronder de toename van het aantal opleidingen dat zich richt op de scholing van geestelijk verzorgers die niet vanuit een traditie willen werken, kunnen aanleiding geven om een ander standpunt in te nemen ten aanzien van niet-gebonden geestelijke verzorging. Misschien kan echter, zo vraagt Anneke Kemper zich af, het al decennialang ingenomen standpunt rond geestelijke verzorging, binding met een traditie en lidmaatschap van de beroepsvereniging worden gehandhaafd?³⁹ Na de visie rond ambtelijke zending bekeken te hebben vanuit oogpunt van de VGVZ, wordt nu de visie van VGV Albert Camus rond dit onderwerp besproken.

De VGV Albert Camus pleit sinds haar oprichting in 1995 voor algemene of ongebonden geestelijke verzorging. Het vasthouden aan verzuilde geestelijke verzorging zou volgens deze op den duur zelfs leiden tot de ondergang van de discipline, gezien de marginale invloed van kerken en andere levensbeschouwelijke instituten in onze samenleving. Ook neemt deze vereniging het standpunt in dat de kwaliteit van de geestelijke begeleiding niet wordt bevorderd door de binding aan een specifieke levensbeschouwelijke richting.⁴⁰ Sinds 2011 wordt de naam VGV (in plaats van VGVZ) Albert Camus gehanteerd om recht te doen aan de betiteling 'geestelijk verzorger' in plaats van 'geestelijk werker'. De vereniging presenteert zich als beroepsvereniging van geestelijk verzorgers in Nederland die professioneel begeleiding geven bij zingeving, levensbeschouwing en levensvragen. Zij verenigt leden met en zonder ambtelijke binding en met een hogere beroepsopleiding of een academische scholing. Naast geestelijk verzorgers die werkzaam zijn in een bedrijf of (zorg)instelling kunnen ook vrijgevestigde geestelijk verzorgers lid worden. De vereniging hanteert een beroepsstandaard (te downloaden via de website van de vereniging) en was voornemens in 2012 een beroepsregister in te stellen waarin de leden kunnen worden ingeschreven. Sinds kort echter kunnen leden van deze vereniging zich inschrijven in het, inmiddels onafhankelijk van de VGVZ opererende, register van de SKGV. Onder meer op deze wijze, dus via instelling van een beroepsstandaard en registratie, wil VGV Albert Camus de kwaliteit van de geestelijke verzorging waarborgen. Op basis van het kwaliteitsreglement spant de vereniging zich in voor erkenning van de kwalificatie van haar leden door beleidsmakers en financiers van professionele begeleiding. Zij probeert geestelijke verzorging voor meer mensen bereikbaar te maken en dat geldt met name voor niet ambtelijk gebonden geestelijke verzorging. De vereniging stelt dat het in de gesecculariseerde Nederlandse maatschappij nog niet vanzelfsprekend is dat geestelijke verzorging zowel vanuit levensbeschouwelijke instituten als

³⁷ Kemper, 'Voorwoord', 7.

³⁸ 'Allen die zich in Nederland bevinden, worden in gelijke gevallen gelijk behandeld. Discriminatie wegens godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht of op welke grond dan ook, is niet toegestaan.'

³⁹ Kemper, 'Voorwoord', 8.

⁴⁰ Henk Schouten, 'De vereniging voor geestelijk werkers 'Albert Camus'; een pleidooi voor ontzuiling van de geestelijke verzorging', in: Jaap Doolaard red., *Nieuw handboek geestelijke verzorging* (Kampen 2006) 110-117, aldaar 110.

onafhankelijk daarvan aan iedereen kan worden aangeboden. De VGV Albert Camus wil hierin een emancipatorische rol spelen.⁴¹

Analyse expertmeeting

Naast de standpunten van bovengenoemde beroepsverenigingen zijn er ook andere personen en organisaties die zich vanuit verschillende taalvelden en uiteenlopende posities en belangen hebben gebogen over de rol van het ambt binnen de geestelijke verzorging in de zorg. Hans Schilderman, hoogleraar Religie en zorg in Nijmegen, heeft een analyse gemaakt aan de hand van verslagen van groepsgesprekken en het debat van de expertmeeting, georganiseerd vanuit de VGVZ, in 2010. In het Cahier ambtelijke binding, een uitgave van de VGVZ, zijn de verschillende posities door hem weergegeven. In de komende paragraaf worden de bevindingen van Schilderman gepresenteerd. Zijn analyse is een zinvolle aanvulling in de discussie rond het ambt, omdat in deze niet alleen geestelijk verzorgers uit de zorgsector en academici aan het woord komen. Om de visie op ambtelijke zending in een groter perspectief te plaatsen, komen hier ook de opinies aan bod van onder meer (vertegenwoordigers van) overheidsinstellingen, de zendende instanties en geestelijk verzorgers die werkzaam zijn buiten de zorg.

Vertegenwoordigers van VWS (ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport) en het CVZ (College voor zorgverzekeringen) zien geestelijke verzorging met name als onderdeel van de zorg en niet zozeer als de vertegenwoordiging van een zendend genootschap. Tot kern van het werk rekent men ondersteuning en begeleiding bij levensbeschouwelijke coping. De overheid verwacht niet van de geestelijk verzorger dat deze een bijdrage levert aan het eigenlijke zorgproces. Men benadrukt juist de vrijplaats en ziet levensbeschouwelijke coping als het unieke domein van de geestelijke verzorging. Strikte 'evidence-based' legitimatie van het werk van de geestelijk verzorger is voor de overheid niet per se nodig. De aannemelijkheid van effecten is voldoende, het gaat om vakbekwaamheid en professionaliteit. Kerkelijke gebondenheid of zending is daarbij niet noodzakelijk, stellen zij.

De vertegenwoordigers van de zendende instanties zien de geestelijk verzorger juist vooral als vertegenwoordiger van de kerken dan wel van een levensbeschouwelijk genootschap. De geestelijk verzorger representeert de zendende instantie en de traditie waar deze voor staat. De zendende instanties hebben een boodschap voor mensen in moeilijke situaties en zien het daarom als een van de wezenlijke aspecten van geestelijke verzorging die boodschap te belichamen. Men is zich er echter van bewust dat deze opvatting niet meer door een ieder als vanzelfsprekend wordt verstaan.

De bij de expertmeeting aanwezige vertegenwoordigers van het management van zorginstellingen wensen een helder, duidelijk en vakmatig aanbod van geestelijke verzorging. Men verwacht professionaliteit op het terrein van contingentie, stervensbegeleiding en existentiële ondersteuning. De geestelijk verzorger dient duidelijk en aannemelijk te maken dat hij bij uitstek specialist is op genoemd terrein. Men ziet niets in de vrijplaats, wel in een heldere productomschrijving. Een beroep op de vrijplaats wordt eerder ervaren als een zwakbedod.

⁴¹ <http://www.vgw-albertcamus.nl/>, 24 mei 2012.

De vertegenwoordigers van geestelijk verzorgers buiten de zorg (krijgsmacht, justitie en Werkverband Vrijgevestigde Geestelijk Verzorgers) willen de vrijplaats juist behouden en hebben goede ervaringen met de zending. Deze staat volgens hen het werk als geestelijk verzorger niet in de weg en vormt geen belemmering voor de professionaliteit. Het Werkverband van Vrijgevestigde Geestelijk Verzorgers legt de nadruk op de financieringsvraag, met name op de criteria voor indicatiestelling. In dit kader is er vanuit hen belangstelling voor een herijking van de term 'zielzorg'.

De (aanwezige) vertegenwoordigers van wetenschap, opleiding en onderzoek stellen dat het beroep op de vrijplaats op basis van ambtelijke zending en/of eenduidige definiëring van geestelijke verzorging vanuit ambtsopvatting zou kunnen leiden tot minder contact met andere disciplines in de zorg. Dit kan leiden tot onduidelijkheid over de inhoud van het werk van de geestelijk verzorger. Het loslaten van het ambt levert volgens hen echter weinig winst op en geestelijk verzorgers moeten zich niet onderwerpen aan de tendens tot protocollering en standaardisering. Doen zij dit, dan zou dat ten koste gaan van het bieden van hulp en begeleiding bij bestaansvragen. Het ambt zou in hun ogen een mogelijkheid kunnen bieden om buiten die tendens te kunnen blijven werken. Bij eventuele herijking van het ambt moeten de geestelijk verzorgers wel de verbinding met het transcendente/ heilige/ existentiële behouden, omdat daarin, aldus de wetenschappers, de kernidentiteit ligt van de geestelijk verzorger.⁴²

Aan het begin van dit hoofdstuk zijn de standpunten van de beroepsverenigingen genoemd. Vervolgens is weergegeven hoe andere organisaties en personen, vanuit verschillende taalvelden en met verschillende posities en belangen, denken over de relatie geestelijk verzorger en ambtelijke binding. Hierna komen standpunten en ideeën van individuele spelers/professionals uit het veld aan bod. Alternatieve modellen worden gegeven die de ambtelijke zending indien nodig zouden kunnen vervangen wanneer het gaat om profilering en het geven van een kader. Verder zullen auteurs aan bod komen die beargumenteren waarom ambtelijke zending belangrijk is en worden daarnaast door andere auteurs de mogelijke risico's gegeven van het vasthouden aan ambtelijke zending.

Individuele spelers

Alternatieve modellen

Hans Schilderman, hiervoor genoemd in verband met zijn analyse van de besproken expertmeeting, heeft zelf duidelijke ideeën rond geestelijke verzorging en ambtelijke binding. Volgens hem vertegenwoordigt het ambt het zogenaamde *bonum commune*. Hiermee bedoelt hij al datgene wat voor de gemeenschap waardevol is en door middel van deze gemeenschap in stand gehouden of ontwikkeld wordt. Het *bonum commune* is volgens hem op te vatten als religieus kapitaal en geestelijke verzorging ziet hij als investering van dergelijk kapitaal in

⁴² Schilderman, 'Expertmeeting', 39-42.

het publieke domein van de zorg. De functionele of professionele vertegenwoordiging daarvan, zo zegt hij, kan niet los gezien worden van de cultuurhistorische, dat wil zeggen de aan traditie gebonden inhouden van die overtuiging en de persoonlijke betekenis van die inhouden voor zowel geestelijk verzorger als cliënten. Het ambtsbegrip drukt, aldus Schilderman, het institutionele belang van die gemeenschappelijke godsdienstige oriëntatie of levensovertuiging uit. Hij pleit voor een betere institutionele inkadering van de positie van de geestelijke verzorging in het geheel van de zorg op grond van een krachtig professionaliseringsbeleid, wat volgens hem niet op gespannen voet hoeft te staan met aandacht voor de ambtelijke aspecten van geestelijke verzorging.

Volgens Schilderman is er, naast hiervoor genoemd punt, ook een pragmatisch motief om het ambtelijk karakter niet verloren te laten gaan. De structurele basis van de geestelijke verzorging (financiering, inrichting) is politiek controversieel en juridisch labiel. Een van de pijlers, stelt hij, is de band met het achtergrondgenootschap, die doorgaans via ambtelijke zending of benoeming beschreven of verondersteld is. Het afstand nemen van deze band verzwakt ook de institutionele grondslag van het beroep. Dat geldt dan in het bijzonder waar binnenkerkelijke taken in het geding zijn, zoals confessie-specifieke rituele handelingen (zoals in de rooms-katholieke kerk, het liturgisch voorgaan en sacramentsbediening volgens standaarden van de clerus), waarbij, zo stelt hij, terecht borging wordt gevraagd op grond van zending of benoeming van de geestelijk verzorger door het achtergrondgenootschap, respectievelijk door inschakeling van een kerkelijk ambtsdrager. Wil men, aldus Schilderman, geestelijke verzorging niet exclusief volgens een kerkelijk vertegenwoordigingsmodel opvatten, dan vereist de investering van religieus kapitaal in de zorg een meer 'sophisticated' ambtsbegrip waarin de professionele betekenis van religieus kapitaal voor de waarden en normen in de zorg meer toetsbaar vervat ligt. Het ambtsbegrip zou volgens Schilderman aan scherpte winnen indien godsdienst en levensovertuiging als object van geestelijke verzorging in verband worden gebracht met algemeen geaccepteerde basisprincipes van zorgethiek. Hij denkt hierbij in het bijzonder aan de klassieke zorgnormen van autonomie, weldoen, niet-schaden en rechtvaardigheid.⁴³ Schilderman stelt voor om te onderzoeken of het ambt van de zendende instanties kan worden losgetrokken door het te baseren op morele waarden. Die morele waarden zouden dan per zendende instantie een andere kleur kunnen krijgen. Overigens kunnen het denominatieve en het niet-denominatieve model in de praktijk blijkbaar heel goed gecombineerd worden, aldus Schilderman.⁴⁴

Joachim Vreeman, voorheen werkzaam als geestelijk verzorger en momenteel als jeugd- en jongerenwerker, stelt dat gerichtheid van geestelijke verzorging op het geestelijk welbevinden ruimte biedt voor geestelijk verzorgers met of zonder binding aan een traditionele godsdienst of levensovertuiging. Volgens hem is positiebepaling onontbeerlijk, maar hoeft deze niet noodzakelijkerwijs gegenereerd te worden via ambtelijke binding. Het is wel noodzakelijk, zegt hij, dat de geestelijk verzorger zich bewust is van zijn eigen levensbeschouwelijke ontwikkeling en reflectie daarop. Op het punt van deze noodzakelijke positiebepaling verschilt de algemene geestelijk verzorger niet van de ambtelijk gebonden geestelijk verzorger, aldus Vreeman. Ze moeten allebei blijvend aan deze positiebepaling werken. De met ambtelijke zending werkende geestelijk

⁴³ Schilderman, 'Expertmeeting', 26-27.

⁴⁴ Ibidem, 32-33.

verzorger, zegt hij, bepaalt deze positie vanuit en tegenover een levensbeschouwelijk instituut en de ongebonden geestelijk verzorger niet. Vreeman stelt voor dat de niet gezonden geestelijk verzorger een alternatief forum zoekt, bijvoorbeeld de beroepsvereniging of een nieuwe religieuze beweging. Het gemeenschappelijk oogmerk van geestelijk welbevinden zou volgens Vreeman een kader kunnen bieden waar patiënten zich gemakkelijk in kunnen herkennen. Het is breed, toegankelijk en niet specifiek verbonden met een bepaalde godsdienst of levensbeschouwing. Het geestelijk welbevinden als kader waaruit de algemeen geestelijk verzorger functioneert, is ook eenvoudig herkenbaar voor onder meer familie, vrienden, artsen en verpleegkundigen. Hij geeft aan dat ook de algemene vorm van geestelijke verzorging wel degelijk gebonden is, namelijk aan het pogen een bijdrage te leveren aan het geestelijk welbevinden van de patiënt, op basis van deskundigheid op het gebied van zingeving. Verder zou een nieuwe positionering volgens Vreeman bij kunnen dragen tot veiligstellen van de financiering in de toekomst, omdat meer mensen het algemene belang van geestelijke verzorging inzien in verhouding tot geestelijke verzorging die specifiek verbonden is met een traditionele godsdienst of levensbeschouwing.⁴⁵

Ambtelijke zending in de toekomst?

Verschillende personen hebben hun visie op geestelijke verzorging en ambtelijke binding in de toekomst. Zo heeft Schilderman de grote risico's voor de toekomst aangegeven van het vertegenwoordigingsmodel via de ambtelijke binding: de representatie van steeds kleiner wordende genootschappen, toenemende interne spanningen inzake overtuigingen binnen de genootschappen, vermindering en fragmentatie van de formatie van geestelijke verzorging en gebrekkige afstemming tussen de inhoud van deze vertegenwoordigings-geestelijke zorg en de verwachtingen en eisen vanuit de professionele organisatie. Uit analyse van de eerder besproken expertmeeting bleek dat enkel de aanwezige zendende genootschappen de waarde van het ambt beklemtoonden. Voor de andere partijen (overheid, zorgverzekeraars, directies van zorginstellingen) maakte het al dan niet met een ambtelijke zending werken in feite niet zoveel uit en werd vooral het begrip professionaliteit beklemtoond (zonder daarbij de mogelijke verbinding tussen ambt en professionaliteit te leggen).

Harry Kunneman, hoogleraar Sociale en politieke theorie aan de Universiteit voor Humanistiek, zegt hierover dat er nog maar weinig cliënten zijn die behoefte hebben aan geestelijke begeleiding op basis van één omvattend zingevingskader. Dit is ontstaan, aldus Kunneman, door de uitwaaiing van zingevingsstijlen en de voortschrijding van levensbeschouwelijke individualisering.⁴⁶ Niet alleen is het belang van levensbeschouwelijke instituties en organisaties op het dagelijkse niveau afgenomen, zegt hij, maar ook vindt er een diepgaande verandering plaats binnen de afbrokkelende geloofsgemeenschappen en levensbeschouwelijke groeperingen zelf. Het geloof

⁴⁵ Joachim Vreeman, Thomas Quartier en Wim Smeets, 'Geestelijke verzorging in het kader van geestelijk welbevinden', *Tijdschrift Geestelijke Verzorging* 12 (2009) 44-49, aldaar 47-48.

⁴⁶ Harry Kunneman, 'Horizontale transcendentie en normatieve professionalisering: de casus geestelijke verzorging', in: W.B.H.J. van de Donk e.a., *Geloven in het publieke domein, verkenningen van een dubbele transformatie* (Den Haag en Amsterdam 2006) 367-393, aldaar 371.

of de levensovertuiging wordt steeds meer als een vorm van individuele zingeving beleefd, ook wanneer de betrokkenen zichzelf nog als katholiek, protestant, islamitisch of humanistisch beschouwen, aldus Kunneman.⁴⁷ Deze ontwikkeling brengt volgens hem eveneens een diepgaande verandering met zich mee van de positie van de vertegenwoordigers van de verschillende geloofsgemeenschappen en denominaties. De betrokkenen presenteren zich niet als vertegenwoordiger van een specifieke denominatie, maar bieden hun diensten aan vanuit hun beroeps-identiteit als geestelijk verzorger die bereid en in staat is om voor alle gezindten te werken.⁴⁸ In de praktijk, zegt Kunneman, komen zodoende de professionele competenties en kwaliteiten die geestelijk verzorgers van verschillende denominaties delen steeds meer op de voorgrond te staan en verliezen claims op de exclusieve geldigheid en het overkoepelende karakter van de eigen overtuiging hun geloofwaardigheid.⁴⁹

Belang ambtelijke zending en levensbeschouwelijke identiteit

Schilderman sprak over het ambtsbegrip als iets wat het institutionele belang van een gemeenschappelijke godsdienstige oriëntatie dan wel levensovertuiging uitdrukt. Ook, stelde hij, verzwakt het afstand nemen van ambtelijke binding de institutionele grondslag van het beroep en kan het zo negatieve gevolgen hebben voor inrichting en financiering van de geestelijke verzorging. Er zijn veel (zwarte, witte en soms gemêleerde) spelers op het discussieveld rond ambtelijke binding te vinden. Hieronder volgt een aantal spelers die de voordelen en/of (in hun optiek) noodzaak van ambtelijke binding onder woorden hebben gebracht.

Gerben Heitink, onder meer voormalig predikant en hoogleraar praktische theologie, stelt dat de bipolariteit van professionele en ambtshalve begeleiding nog teveel als een tweestromenland functioneert, waarin 'professionelen' en 'traditionelen' elkaar bestrijden. De bipolariteit leidt zo, volgens hem, tot polarisatie in plaats van integratie.⁵⁰ In het vorige hoofdstuk over identiteit is Hetty Zock aangehaald, die eveneens spreekt over het gegeven dat zwart-witdenken een constructieve dialoog niet bevordert. Heitink pleit voor het overbruggen van dilemma's vanuit een integratieve benadering die aan zowel de levensbeschouwelijke als de professionele aspecten van het beroep recht doet. Pastorale zorg en geestelijke verzorging zijn volgens hem zeer op elkaar betrokken en naar zijn mening is geestelijke verzorging zonder levensbeschouwelijke inkleuring een leeg begrip. Op een eerste niveau, stelt hij, kun je geestelijk verzorger zijn voor allen, maar verdieping van een relatie zal als regel levensbeschouwelijke differentiatie vergen. Hij vindt dat van een geestelijk verzorger gevraagd mag worden dat deze persoonlijk geschikt, ambtshalve bevoegd en beroepsmatig bekwaam is op geïntegreerde wijze. Die drie aspecten roepen elkaar op en zijn, aldus Heitink, niet los verkrijgbaar.⁵¹ Waar hij eerst spreekt over de noodzaak van levensbeschouwelijke inkleuring, spreekt hij later over de noodzaak van ambtelijke bevoegdheid en aan te nemen

⁴⁷ Ibidem, 374.

⁴⁸ Ibidem, 375.

⁴⁹ Ibidem, 376.

⁵⁰ Gerben Heitink, 'Geestelijk verzorger: een ambt en een ambacht', in: Jaap Doolaard red., *Nieuw handboek geestelijke verzorging* (Kampen 2006) 161-169, aldaar 161.

⁵¹ Heitink, 'Geestelijk verzorger', 167-168.

valt dat hij, wanneer hij over levensbeschouwelijke inkleuring spreekt, het werken vanuit ambtelijke zending bedoelt.

Psychiater en theoloog Doris Nauer stelt dat zelfs het (door velen als 'uit de tijd zijnde' beschouwd) verkondigingsmodel nog lang niet passé is. Volgens haar wordt door jonge geestelijk verzorgers dit model steeds meer herontdekt in verlichte of zelfs verscherpte vorm, omdat het asymmetrische met autoritair gezag verbonden rol- en competentieprofiel te midden van individualiserings- en pluraliseringsprocessen houvast biedt. Desalniettemin geeft zij aan zelf afstand te nemen van het expliciete verkondigingsmodel. Wel pleit Nauer voor heldere profilering van de geestelijk verzorger. De levensbeschouwing van de geestelijk verzorger stuurt en corrigeert volgens haar het professioneel denken en handelen op de achtergrond, maar blijft ook daadwerkelijk op de achtergrond omdat deze levensbeschouwing tot de persoon zelf behoort. Alleen door profilering kan, aldus Nauer, bereikt worden dat de geestelijke verzorging in haar levensbeschouwelijke pluriformiteit, met een gedifferentieerde beroepsstandaard en registratie- en opleidingssysteem op lange termijn als professioneel kan worden beschouwd en zo onmisbaar in de gezondheidszorg.⁵²

Zowel Heitink als Nauer benadrukken met name het belang van het hebben van een duidelijk levensbeschouwelijk profiel of identiteit voor de geestelijk verzorger. Ook in gesprekken die zijn gevoerd (in het kader van een eerder stageonderzoek door schrijver van deze scriptie) met ambtelijk werkende geestelijk verzorgers in het MCL-ziekenhuis in Leeuwarden kwam dit punt, het geplaatst kunnen worden in een herkenbaar kader, naar voren als zijnde van groot belang. De Commissie interkerkelijk contact overheidszaken (CIO) is van mening dat geestelijke verzorging plaats dient te vinden op basis van een zending, omdat het anders een 'gewoon beroep' wordt. Voor het CIO is het een belangrijk punt dat de geestelijk verzorger ook het eigene van zijn beroep belichaamt, wat volgens hen de (door ambtelijke zending gerepresenteerde) levensbeschouwelijke dimensie is.⁵³

Hielke Bosma, humanistisch geestelijk verzorger, is uit overtuiging lid van de VGVZ en noemt het 'verschoningsrecht' als het unieke voor het geestelijk ambt. Als je namens een levensbeschouwelijke organisatie werkt, dan heb je een ambtsgeheim waarop je je voor de rechter kunt beroepen. Bij het ambt van notaris of advocaat geldt dit recht niet. Dit recht is volgens Bosma een groot goed: het betekent dat als iemand je iets vertelt, hij er volledig op kan vertrouwen dat je daar met niemand over zal praten. Soms is dat een voorwaarde voor mensen (om bepaalde dingen te durven, kunnen en willen vertellen) en dan moet je kunnen uitleggen dat je in alle gevallen discretie zult bewaren, aldus Bosma. Hij is het om die reden niet eens met de VGV Albert Camus die vindt dat geestelijk verzorgers ongebonden zouden moeten kunnen werken.⁵⁴

⁵² Doris Nauer, 'Niet smelten maar profileren zonder te stollen, Een pastoraal-theologische reactie op een humanistisch ontwerp', *Tijdschrift Geestelijke Verzorging* 9 (2006) 72-79

⁵³ Schilderman, 'Expertmeeting', 33.

⁵⁴ Hielke Bosma, interview *Tussentijds* nr.16 (2009)

Ambtelijke binding in de praktijk, onderzoek Wim Smeets

Op aanvraag van de VGVZ heeft Wim Smeets in 1999 een onderzoek uitgevoerd onder alle ambtelijk gebonden geestelijk verzorgers. Het onderzoek is weliswaar niet (heel) recent, maar de resultaten nog altijd van belang en daarom mogen ze hier niet ontbreken. Ook omdat het voor deze scriptie uitgevoerde onderzoek specifiek ingaat op werkwijze en visie van geestelijk verzorgers zonder die ambtelijke binding, zijn de onderzoeksresultaten van Smeets interessant om er naast te leggen. Uit het onderzoek van Smeets is gebleken dat de ondervraagde geestelijk verzorgers zelf een negatieve houding hebben tegenover het instituut dat hen zendt. Daarnaast wordt het ambt vanuit het zendend genootschap vaak gezien als een representatie van een welbepaalde traditie en actuele gemeenschap, maar uit het onderzoek is gebleken dat er tegenwoordig geen sprake meer is van een hoofdzakelijke gerichtheid (van de gezonden geestelijk verzorger) op het eigen genootschap. Het geloofs- en waardensysteem van geestelijk verzorgers reikt ver boven een bepaalde traditie uit en dat wordt door hen als positief ervaren. Ook verkiezen de geestelijk verzorgers een territoriale werkwijze, waarbij de geestelijk verzorger contact heeft met mensen met verschillende levensbeschouwelijke achtergronden, boven een categoriale. Uit analyse van de onderzoeksgegevens van Smeets blijkt verder dat hoe meer het ambt door de geestelijk verzorger gewaardeerd wordt voor het contact met cliënten, hoe minder er belang wordt gehecht aan een professionele doelgerichtheid in dat contact. Smeets stelt op basis van zijn onderzoek dat het ambt een waarde in zichzelf heeft voor de ambtsdrager en de betrokkenen van de gemeenschap die er een symbolische betekenis aan toekennen. Wanneer de aandacht meer naar de extrinsieke functie van levensbeschouwing verschuift, komt het ambt meer in de marge te staan. In de onderzoeksresultaten ziet Smeets een patroon bevestigd worden: er is wel een ambt, een zending vanuit het levensbeschouwelijk genootschap, maar geestelijk verzorgers weten zich blijkbaar geen raad met wat dat genootschap verder kan betekenen voor de fundering van hun werk.⁵⁵ Ook Hans Schilderman stelt dat de achtergrondgenootschappen nauwelijks steun bieden voor de functionele ontwikkeling van geestelijke verzorging. Hij vindt dat kerken zo de kans mis dreigen te lopen om geloofs- en levensovertuiging in moderne instituties professioneel gestalte te geven.⁵⁶ Smeets vindt dat de beroepsvereniging aangepast moet worden aan nieuwe maatschappelijke ontwikkelingen, ruimte moet creëren voor geestelijk verzorgers met een andersoortige levensbeschouwelijke identiteit en pleit voor een onderscheid tussen de aard van registratie van het ambt en de aard van registratie van professionele ontwikkeling van de geestelijk verzorger.⁵⁷

⁵⁵ Smeets, 'Zending', 37-42.

⁵⁶ Hans Schilderman, 'De vraag naar het domein, professionele identiteit van geestelijke verzorging', *Tijdschrift Geestelijke Verzorging* 10 (2007) 22-27, aldaar 25.

⁵⁷ Smeets, 'Zending', 42.

Analyse beroepsprofiel

Om te ontdekken op welke punten het ambt volgens de VGVZ van cruciaal belang is, zal hier worden gekeken naar de inhoud van het beroepsprofiel. Dit beroepsprofiel is, naast de beroepscode, onderdeel van de door de VGVZ uitgegeven Beroepsstandaard. Er zal, na deze inleiding en het benoemen van onder andere een aantal algemene eisen en voorwaarden uit de Beroepsstandaard, specifiek ingegaan worden op de (in totaal 91) kerntaken en kwaliteitseisen uit dit profiel. Welke plaats neemt het ambt in binnen het beroepsprofiel? Voor welke taken en eisen die in het beroepsprofiel gegeven worden is ambtelijke zending noodzakelijk? Kunnen die taken ook uitgevoerd worden door een geestelijk verzorger zonder ambtelijke zending? Waarom wel/niet? Met deze vragen in gedachten zal er naar het profiel gekeken worden. De delen uit dit profiel die van toepassing en gebruikt zijn, zijn als bijlage toegevoegd.⁵⁸

De VGVZ heeft in haar Beroepsstandaard uitvoerig omschreven waar het beroepsprofiel van de geestelijk verzorger aan moet voldoen. Achtereenvolgens worden een historische schets, een wettelijk kader, de definitie en uitgangspunten weergegeven. Verder zijn binnen het profiel zogenaamde kerntaken en kwaliteitseisen van en aan de professie opgesteld. De kerntaken op hun beurt zijn onderverdeeld in die welke gerelateerd zijn aan patiënten (en hun naasten), die gerelateerd aan de instelling en de taken gerelateerd aan het beroep zelf. De kwaliteitseisen vervolgens zijn, naast een lijst bestaande uit zeven algemene eisen, onderverdeeld in eisen ten aanzien van houding en vaardigheden en eisen ten aanzien van kennis. In de definitie die de VGVZ geeft van geestelijke verzorging wordt een onderscheid gemaakt tussen professionele en ambtshalve begeleiding en hulpverlening, uitgedrukt middels het woord 'en'. Om aan de professionele kwalificaties van geestelijk verzorger te voldoen worden aan opleiding en scholing de volgende eisen gesteld: een door de overheid erkende, wetenschappelijke opleiding (universitair of HBO eerstegraads) in theologie en/of humanistiek en de door de VGVZ erkende certificering. Deze eisen, zo stelt de vereniging, waarborgen dat de geestelijk verzorger in staat is tot tweede reflectie (hij onderkent de eigen vooronderstellingen en uitgangspunten) en dat hij breed inzetbaar is, dus ook voor mensen anders dan de eigen levensbeschouwelijke richting, aldus de VGVZ in haar Beroepsstandaard.

In de Beroepsstandaard worden verschillende aspecten met betrekking tot het ambt genoemd:

Het ambt geeft de ambtsdrager een gelegitimeerde (door maatschappelijk erkend levensbeschouwelijk genootschap) levensbeschouwelijke identiteit. Deze identiteit kan volgens de VGVZ worden onderscheiden, maar niet los worden gezien van de professionaliteit. Het ambtshalve aspect is van belang voor de VGVZ, omdat het domein van de geestelijke verzorging (zingeving) nooit 'neutraal' is en altijd vraagt om positiebepaling van de geestelijk verzorger. De geestelijk verzorger heeft daarbij altijd een open houding naar andere levensbeschouwingen en de VGVZ stelt dat een authentieke omgang met de eigen levensbeschouwing daarvoor noodzakelijk is. Het ambt en de eigen

⁵⁸ Zie bijlage, Relevante delen uit de Beroepsstandaard VGVZ, 64.

spiritualiteit behoren zo, aldus de Beroepsstandaard, tot het hart van de professionele identiteit.

De hiervoor genoemde aspecten bestuderend, is, wat het eerste punt betreft, de constatering dat het ambt de levensbeschouwelijke identiteit zou legitimeren in tegenspraak met de resultaten uit het onderzoek van Smeets. Daaruit is juist gebleken dat er wel een ambt en een zending is, maar dat de ambtelijk gebonden geestelijk verzorgers zich blijkbaar geen raad weten met wat het zendend genootschap verder kan betekenen voor de fundering van hun werk.⁵⁹ Er wordt nauwelijks steun geboden voor de functionele ontwikkeling van de geestelijke verzorging door de zendende genootschappen, stelde ook Schilderman vast.⁶⁰ Het tweede punt, waarin wordt gesteld dat het ambt is verbonden met de professionaliteit, verduidelijkt niet de wijze waarop die verbintenis tussen ambt en professionaliteit zich manifesteert. Kijkend naar het derde punt valt vast te stellen dat, er van uitgaande dat het domein nooit 'neutraal' is, die positiebepaling ook geldt voor de geestelijk verzorger zonder zending. Er is gezien dat ook Vreeman al stelde dat op het punt van noodzakelijke positiebepaling de algemene geestelijk verzorger niet verschilt van de ambtelijk gebonden geestelijk verzorger en dat ze beiden blijvend aan deze positiebepaling moeten werken. De met zending werkende geestelijk verzorger bepaalt deze positie alleen vanuit en tegenover een zendend instituut en de ongebonden geestelijk verzorger niet, aldus Vreeman, die voorstelt dat de geestelijk verzorger die zonder zending werkt een alternatief forum zoekt, bijvoorbeeld de beroepsvereniging.⁶¹ Uit de onderzoeksresultaten zal nog naar voren komen hoe de geestelijk verzorgers die werken zonder ambtelijke zending denken over positiebepaling. Het vierde punt, waarin gesteld wordt dat het ambt tot het hart van de professionele identiteit behoort, lijkt vooral een symbolische waarde weer te geven die aan het ambt gegeven kan worden. Ook Smeets noemt, op basis van zijn onderzoek, in de vorige paragraaf dat het ambt een waarde in zichzelf heeft voor de ambtsdrager en de betrokkenen van de gemeenschap die er een symbolische betekenis aan toekennen.⁶²

Verder wordt het belang van een open houding naar andere dan de eigen levensbeschouwing(en) door de VGVZ benadrukt. De geestelijk verzorger dient breed inzetbaar te zijn (voor patiënten van alle levensbeschouwelijke achtergronden). Dat een geestelijk verzorger in dezelfde levensbeschouwelijke traditie staat als de patiënt kan voor de laatste een meerwaarde hebben. Deze punten, waarin een open houding en brede inzetbaarheid vereist worden, gelden voor geestelijk verzorgers met en zonder zending in dezelfde mate. Wanneer een patiënt vraagt naar een ambtsdrager van de eigen denominatie, verwijst de geestelijk verzorger hem door, aldus de VGVZ in haar Beroepsstandaard.

Nadat er is gekeken naar algemene eisen aan en ideeën rond geestelijke verzorging en ambt, zal nu gekeken worden naar de specifieke kerntaken en kwaliteitseisen die worden weergegeven in het beroepsprofiel. Door deze taken en eisen nader te bestuderen ontstaat er onder meer zicht op de plaats die het ambt inneemt in het profiel. Ook wordt gekeken voor welke taken en eisen ambtelijke zending daadwerkelijk noodzakelijk is en waarom. Eerst worden de (zeventien) kerntaken besproken, vervolgens de (74) kwaliteitseisen. De

⁵⁹ Smeets, 'Zending', 37-42.

⁶⁰ Schilderman, 'De vraag naar', 25.

⁶¹ Vreeman, 'Geestelijke verzorging', 47-48.

⁶² Smeets, 'Zending', 37-42.

nummering van taken en eisen is hier om praktische redenen aangebracht. Deze is niet zo terug te vinden in het beroepsprofiel.

Kerntaken uit het beroepsprofiel

In het beroepsprofiel worden in totaal zeventien kerntaken van de geestelijk verzorger opgenoemd. De eerste zeven kerntaken, gerelateerd aan patiënten en hun naasten zijn:

1. Persoonlijke begeleiding en hulpverlening, individueel en groepsgewijs, gebruikmakend van eigen professionele diagnostiek.
2. Leveren van een bijdrage aan het individuele zorg-, verpleeg- en behandelplan.
3. Communicatie met andere zorgverleners rond de patiënt en diens naasten.
4. Voorgaan in en omgaan met liturgie en ritueel, individueel en groepsgewijs.
5. Organiseren van aanwezigheid, bereikbaarheid, beschikbaarheid.
6. Onderhouden van externe contacten (o.a. voor verwijzen, bemiddelen en organiseren van nazorg).
7. Werven, selecteren, scholen en begeleiden van vrijwilligers.

In een aanvullende tekst die na de hierboven genoemde taken wordt weergegeven, staat dat voor het uitoefenen van deze taken een authentieke omgang met de eigen levensbeschouwing nodig is, die gepaard gaat met openheid naar de levensbeschouwing van de patiënt en diens naasten. Een gedegen kennis van diverse levensbeschouwingen en religies en de daaraan verwante geloofs- en levensvragen wordt vereist. In deze tekst wordt ook het belang van goede communicatieve vaardigheden genoemd en de noodzaak van kennis en inzicht in groepsdynamica en groepsprocessen. Verder dient de geestelijk verzorger, aldus de VGVZ in haar profiel, te beschikken over diagnostische, hermeneutische en therapeutische competentie. Ook dient de geestelijk verzorger, zo staat er, het spanningsveld te beheersen tussen intercollegiaal samenwerken en het eigen beroeps- en ambtsgeheim. Voor de zeven genoemde taken is ambtelijke zending niet noodzakelijk. Het woord ambt en/of zending wordt binnen deze taken ook niet genoemd. De taken kunnen uitgevoerd worden door zowel een geestelijk verzorger met, als een geestelijk verzorger zonder ambtelijke zending. Wanneer het gaat om taak 4, 'voorgaan in en omgaan met liturgie en ritueel (individueel en groepsgewijs)', kan het dragen van het ambt vereist en dus noodzakelijk zijn, in de gevallen waar het gaat om confessie-specifieke rituele handelingen als sacramentsbediening en het liturgisch voorgaan. De eis, in het aanvullend stuk tekst, die gesteld wordt aan de geestelijk verzorger waar het gaat om beheersing van het spanningsveld tussen intercollegiaal samenwerken en het eigen beroeps- en ambtsgeheim, heeft vanzelfsprekend, maar deels, betrekking op het ambt.

De kerntaken acht tot en met veertien, de taken gerelateerd aan de instelling, zijn:

8. Leveren van bijdragen aan zorgvisie en ethiek van de instelling.
9. Bijdragen aan de identiteit of de signatuur van de instelling.
10. Vorming, scholing en ondersteuning van andere medewerkers op het terrein van religie, levensbeschouwing en zingeving.
11. Vervullen van een vertrouwensfunctie naar andere professionals, voor zover voortkomend uit de primaire werkzaamheden.
12. Behartigen van de plaats van de geestelijke verzorging binnen de instelling.
13. Documenteren van het werk van de geestelijke verzorging en het werk verantwoorden naar de instelling.
14. Managen van de eigen Dienst Geestelijke Verzorging.

Om de zeven kerntaken, zoals hierboven genoemd, uit te kunnen voeren, wordt in de Beroepsstandaard vervolgens gesteld dat de geestelijk verzorger moet beschikken over een duidelijke levensbeschouwelijke identiteit. Daarnaast moet hij ontwikkelingen volgen in bijvoorbeeld de ethiek en heeft hij kennis van en inzicht in wet- en regelgeving. Ook levert hij een bijdrage aan het beleidsplan en verantwoordt het 'product' geestelijke verzorging onder andere in de jaarverslagen. Evenals voor de hiervoor besproken zeven taken, is ook voor deze zeven taken ambtelijke zending van de geestelijk verzorger niet noodzakelijk. Het woord ambt en/of zending wordt ook binnen deze taken niet genoemd. Met betrekking tot de negende taak, 'bijdragen aan de identiteit of signatuur van de instelling', kan een ambtelijke zending bijdragen aan het benadrukken van een specifieke signatuur dan wel identiteit. Een geestelijk verzorger die werkt zonder ambtelijke binding echter, kan ook bijdragen aan de identiteit of signatuur van de instelling, want dat is juist afhankelijk van die identiteit dan wel signatuur van de betreffende instelling. De laatste drie kerntaken, hieronder genummerd als taak vijftien tot en met zeventien en gerelateerd aan het beroep, zijn:

15. Vergroten van de eigen deskundigheid en professionaliteit.
Om deze kerntaak te kunnen uitoefenen is de geestelijk verzorger bereid de eigen kennis en vaardigheden continu te scholen.
16. Onderhouden van de relatie met de zendende instantie.
Zoals de geestelijk verzorger kritisch-loyaal is aan de instelling, is h/zij dat ook aan de zendende levensbeschouwelijke instantie. De geestelijk verzorger kan de werkzaamheden alleen uitoefenen door blijvend aandacht te geven aan de eigen spiritualiteit en motivatie.
17. Ondergaan en uitvoeren van intercollegiale toetsing.
De geestelijk verzorger formuleert toetsbare normen, die de kwaliteit waarborgen voor het 'product' geestelijke verzorging in de zorginstelling en h/zij wordt daarop getoetst.

Binnen deze drie kerntaken, gerelateerd aan het beroep, staat onder andere de taak tot het onderhouden van de relatie met de zendende instantie, waarbij eveneens vermeld wordt dat de geestelijk verzorger zowel kritisch en loyaal is aan de instelling, als naar en aan de zendende levensbeschouwelijke instantie. Dit, aldus de VGVZ, met de gedachte dat de geestelijk verzorger zijn werkzaamheden alleen kan uitoefenen door blijvend aandacht te schenken aan de eigen spiritualiteit en motivatie. In het geval van de niet met zending werkende geestelijk verzorger is er logischerwijs ook geen sprake van contact onderhouden met de zendende instantie (waarmee hier niet wordt gesuggereerd dat het niet zinvol en nodig is om als geestelijk verzorger contact(en) te onderhouden met levensbeschouwelijke instituten). De genoemde gedachte, dat de geestelijk verzorger zijn werkzaamheden alleen kan uitoefenen door blijvend aandacht te schenken aan eigen spiritualiteit en motivatie, gaat natuurlijk ook op voor de ongebonden werkende geestelijk verzorger en maakt deel uit van zijn professionele attitude. De andere twee taken die hier genoemd worden richten

zich op ontwikkeling van deskundigheid en professionaliteit en het ondergaan en uitvoeren van intercollegiale toetsing. Wat die twee taken betreft, is ambtelijke zending geen vereiste.

Waar het de kerntaken uit het beroepsprofiel betreft kan geconcludeerd worden dat binnen geen van de zeventien taken het woord 'ambt' genoemd wordt. Voor het uitvoeren van vijftien van deze zeventien taken als geestelijk verzorger is ambtelijke zending niet noodzakelijk. Deze taken kunnen ook uitgevoerd worden door een geestelijk verzorger die werkt zonder een dergelijke zending. Voor de taak die betrekking heeft op liturgie en ritueel kan een zending in sommige gevallen noodzakelijk zijn. Inherent aan de taak die het belang van het onderhouden van de relatie met de zendende instantie beschrijft, is de aanwezigheid van een zending. De taak van het onderhouden van zo'n soort relatie vereist vooral professionele vaardigheden. Nu zal gekeken worden in welke mate het ambt een plaats inneemt binnen de gestelde kwaliteitseisen uit het beroepsprofiel. Speelt ambtelijke zending binnen deze eisen een grotere dan wel minder grote rol dan binnen de genoemde kerntaken bijvoorbeeld?

Kwaliteitseisen uit het beroepsprofiel

Zojuist zijn er zeventien kerntaken besproken. Nu zal gekeken worden naar de 74 kwaliteitseisen zoals te vinden in het beroepsprofiel van de VGVZ. In totaal zijn dus 91 taken en eisen bestudeerd. De zeven algemene kwaliteitseisen die in de Beroepsstandaard aan de geestelijk verzorger worden gesteld zijn dat een geestelijk verzorger:

1. Heeft een universitaire of daaraan gelijkwaardige opleiding theologie of humanistiek afgerond. Onder gelijkwaardige vooropleiding wordt een HBO opleiding 1e graad begrepen.
2. Heeft een ambtshalve binding aan een maatschappelijk erkend levensbeschouwelijk genootschap.
3. Is op grond van brede en grondige kennis van wetenschappelijke theorieën en methoden uit meerdere vakgebieden in staat tot tweede reflectie, dat wil zeggen kan de eigen vooronderstellingen en uitgangspunten onderkennen en plaatsen ten opzichte van andere visies en maakt hiervan op oorspronkelijke wijze gebruik bij een gerichte diagnose, begeleiding en behandelaanpak, alsmede bij ethische beoordeling en advisering.
4. Heeft zich vanuit training en supervisie op postacademisch niveau voldoende verworvenheden eigen gemaakt op het gebied van houding, spiritualiteit en vaardigheden.
5. Is vanuit de eigen traditie breed inzetbaar voor mensen van iedere levensbeschouwelijke of religieuze overtuiging, in al of niet confessionele zorginstellingen.
6. Werkt binnen de kaders van de Beroepsstandaard Geestelijke Verzorging en het kwaliteitsbeleid van de VGVZ.
7. Kan de eigen bijdrage van de geestelijke verzorging vorm en inhoud geven binnen de werkveldspecifieke context.

Er is onder andere de eis van ambtshalve binding (eis 2) en het werken binnen de kaders van de Beroepsstandaard Geestelijke Verzorging en het kwaliteitsbeleid van de VGVZ (eis 6). Voor het kunnen werken binnen deze standaard is dus ambtelijke zending noodzakelijk. Deze twee algemene eisen richten zich niet op de inhoud of rol die de ambtelijke zending heeft, ze stellen alleen dat de ambtshalve binding er moet zijn. Het gaat hier dus alleen om een voorwaardelijke kwaliteitseis, die op zichzelf niets zegt over kennis en/of vaardigheden. Deze constatering stemt overeen met de onderzoeksresultaten van Smeets die een patroon ziet in het gegeven dat er wel een ambt aanwezig is en een zending vanuit het levensbeschouwelijk genootschap, maar dat dit in

ogen van de gezonden geestelijk verzorgers niet bijdraagt aan fundering van hun werk.⁶³ De overige vijf algemene eisen van kwaliteit richten zich onder andere op niveau van opleiding en kennis. Voor deze eisen is ambtelijke zending niet noodzakelijk. Na de zeven besproken algemene eisen aan kwaliteit zijn de kwaliteitseisen vervolgens in twee categorieën onderverdeeld, namelijk die ten aanzien van houding en vaardigheden (46 eisen) en die ten aanzien van kennis (21 eisen). Gezien het groot aantal eisen, zullen deze niet allen hier weergegeven worden. Wel zijn deze terug te vinden in de bijlage. De 46 eisen ten aanzien van houding en vaardigheden zijn gerangschikt rond thema's, te weten: identiteit, communicatie, collegialiteit, leidinggeven, professionalisering, didactiek en positionering en organisatie. Met oog op de plaats die het ambt inneemt binnen de kwaliteitseisen, zullen de daarop betrekking hebbende eisen hier worden besproken.

Binnen de categorie 'identiteit' wordt de eis gesteld van de beschikking over een persoonlijke identiteit als pastor, predikant, humanistisch raadsman, rabbijn, imam of pandit, vormen van identiteit met ambtelijke binding. Om aan die kwaliteitseis uit het profiel te voldoen is ambtelijke zending dus vereist. Een andere eis die genoemd wordt en waarvoor, voor een deel ervan, ambtelijke zending nodig is, is die waarin wordt gesteld dat er zorgvuldig omgegaan dient te worden met ambts- en beroepsgeheim. Binnen de categorie 'communicatie' staat het grootste aantal eisen (20) genoteerd. Al deze eisen hebben betrekking op professioneel handelen op gebied van communicatie en geen van de eisen heeft hier betrekking op het al dan niet ambtelijk werken. Het woord ambt en/of zending is dan ook in geen van die eisen terug te vinden. Binnen de categorie 'collegialiteit' wordt de eis aangetroffen die spreekt over het multidisciplinair samenwerken vanuit de eigen professionele en ambtshalve eindverantwoordelijkheid. Wat deze ambtshalve eindverantwoordelijkheid precies inhoudt is niet duidelijk. Waar het gaat om eisen gesteld rond leidinggeven wordt niet verwezen naar het ambt. De taken weergegeven onder de thema's 'professionalisering' en 'didactiek' benadrukken het belang van de leerbereidheid en leervaardigheid van de geestelijk verzorger. Hij of zij heeft vermogen tot zelfreflectie en kritiek, bestudeert de ontwikkelingen binnen het vakgebied en houdt deze bij, geeft en ontvangt feedback, onder andere in inter- en supervisie. Binnen deze thema's wordt eveneens niet gesproken over ambt en/of zending. Waar het om 'positionering en organisatie' gaat tenslotte, worden tien eisen gesteld aan de geestelijk verzorger op het vlak van vaardigheden, waaronder de eisen dat de geestelijk verzorger zijn werk documenteert, rapporteert en evalueert, dat hij kan netwerken, creatief en flexibel is en (kwaliteits)beleid op het terrein van geestelijke verzorging ontwikkelt en implementeert. De onder dit thema gestelde eisen hebben ook geen betrekking op het ambt(elijk gezonden zijn).

Na het bestuderen van de kwaliteitseisen rond houding en vaardigheden, zijn de kwaliteitseisen ten aanzien van kennis nader bekeken. Deze 21 eisen zijn onderverdeeld in drie categorieën, namelijk: basiskennis, ondersteunende vakkennis en klinisch-specifieke kennis. Binnen de tien eisen die gesteld worden binnen de categorie basiskennis worden de woorden ambt en zending niet genoemd. Het ambtelijk gezonden zijn is ook niet noodzakelijk voor het opdoen van de vereiste kennis. Er wordt onder andere kennis van eigen traditie en ontwikkelingen vereist, evenals kennis van de heilige boeken, bronnen en liturgie uit de eigen traditie, aldus de VGVZ. Bij geestelijk verzorgers die werkzaam zijn

⁶³ Smeets, 'Zending', 41.

vanuit ambtelijke zending is het gemakkelijk(er) om die boeken, bronnen en kennis aan te wijzen. Bij geestelijk verzorgers die niet werken met een zending, maar wel in een bekende geloofstraditie staan is dit eveneens het geval. Wanneer de identiteit van de geestelijk verzorger 'vager' is, wordt het ook lastiger om die kennis aan te duiden en dus ook lastiger, dan in het geval van de ambtelijk gezonden dan wel in een bekende traditie staande geestelijk verzorger, om te toetsen of deze geestelijk verzorger voldoende kennis heeft van de eigen traditie (want: wat is de traditie in dit geval? Is die er wel?). De overige vereiste basiskennis richt zich op algemeen aanwezig verwachte kennis rond religie en levensbeschouwing, ethiek, functie en werking van levensbeschouwingen, rituelen en symbolen, methodieken en mogelijkheden (evenals grenzen) van de geestelijke verzorging. Onder 'ondersteunende vakkennis' wordt verstaan en vereist voldoende kennis te hebben van aanverwante vakgebieden zoals psychologie, psychotherapie, antropologie, agogie, orthopedagogie en sociologie. Deze eis heeft geen betrekking op ambtelijke zending. Tot slot worden er nog tien eisen gesteld aan klinisch-specifieke kennis. Deze eisen hebben betrekking op onder andere kennis van de geschiedenis van de instelling, kennis van relevante ontwikkelingen in de zorg, wet- en regelgeving, kennis van ziektebeelden en beleving daarvan en inzicht in de werkwijzen, procedures en zorgdossiers. Ook is er een eis aan kennis van de regionale kaart van sociale, kerkelijke en levensbeschouwelijke circuits en adressen. Mogelijk is er op dat punt een verschil, bijvoorbeeld in de mate van gemakkelijker (dan wel moeilijker) tot het verkrijgen van die kennis, tussen de ambtelijk gezonden en niet ambtelijk gezonden geestelijk verzorger, maar dat zou onderzocht moeten worden.

Geconcludeerd kan worden, na bestudering van de (91) kerntaken en kwaliteitseisen die gevraagd worden van en gesteld worden aan de geestelijk verzorger door de VGVZ, dat het begrip ambt en/of ambtelijke zending binnen het profiel een vrij geringe plaats inneemt. Van de 91 taken en eisen zijn er zeven die in relatie (kunnen) staan tot het ambt(elijk gezonden zijn). Het woord ambt wordt in geen van de zeventien kerntaken uit het profiel genoemd en voor in ieder geval vijftien van die zeventien taken is zending niet nodig. Een uitzondering hierop vormt de taak waar het gaat om confessie-specifieke rituele handelingen als sacramentsbediening en het liturgisch voorgaan. De taak tot het onderhouden van een relatie met de zendende instantie benadrukt vooral een professionele vaardigheid op gebied van communicatie en geeft niet direct een bepaalde waarde van het ambtelijk gezonden zijn weer. Dit is een taak die voortkomt uit de voorwaardelijke kwaliteitseis van het ambtshalve gebonden zijn. De algemene kwaliteitseisen vervolgens stellen de eis van ambtshalve binding aan een maatschappelijk erkend levensbeschouwelijk genootschap en de eis van het kunnen werken binnen de kaders van de VGVZ, waarvoor de ambtelijke zending een vereiste is. Het gaat hier om voorwaardelijke eisen die gesteld worden. Van de 46 eisen ten aanzien van houding en vaardigheden hebben slechts drie eisen betrekking op het ambt. De eerste is de beschikking over een identiteit die verbonden is met een zending, bijvoorbeeld pastor, predikant of imam. Deze eis aan identiteit wordt bepaald door de voorwaardelijke eis rond ambtelijke binding. De tweede is het zorgvuldig omgaan met ambtsgeheim. Een geestelijk verzorger zonder ambtelijke zending heeft te maken met beroepsgeheim, maar logischerwijs niet met ambtsgeheim. Wanneer het gaat om zorgvuldigheid, betreft dit een professionele houding of vaardigheid

die van zowel de gezonden als niet gezonden geestelijk verzorger verwacht mag en kan worden. De derde eis is die waarin gesproken wordt over multidisciplinair samenwerken vanuit ambtshalve verantwoordelijkheid. Wat deze ambtshalve verantwoordelijkheid precies inhoudt, is niet duidelijk en ook deze eis wordt door de voorwaardelijke eis van ambtelijke zending bepaald. Voor het voldoen aan de 21 genoemde kwaliteitseisen ten aanzien van kennis is voor geen van de eisen zending noodzakelijk. De woorden ambt en zending komen in deze eisen niet voor en de vereiste kennis kan ook opgedaan zijn en worden door geestelijk verzorgers zonder ambtelijke zending. Van de zeven genoemde punten die wel betrekking (kunnen) hebben op het ambt kan vastgesteld worden dat de enige taak die de geestelijk verzorger zonder ambtelijke zending niet zou kunnen uitvoeren die taak is die betrekking heeft op de confessie-specifieke rituele handelingen en het liturgisch voorgaan. Hiertoe is de geestelijk verzorger zonder zending niet gemachtigd. De overige zes punten beslaan of de eis aan ambtshalve binding zelf, of eisen die door deze voorwaardelijke eis bepaald zijn.

Professionalisering, kwaliteitsborging en toetsing

Een discussie die met de voorgaande discussie rond ambtelijke binding van de geestelijk verzorger samenhangt, is die rond professionalisering, toetsing en waarborging van kwaliteit van de geestelijke verzorging. Volgens Kunneman staat de beroepsgroep zeer onder druk vanuit dominerende bedrijfsmatig georiënteerde bestuurs- en managementmodellen om de eigen bijdrage aan het functioneren van de organisatie in kwestie te verantwoorden in termen van meetbare, 'transparante' resultaten. Hij stelt dat geestelijk verzorgers zo alsmaar verder in de richting van een methodisch-technische invulling van het beroep gedwongen worden, compleet met diagnoses en 'behandelplannen'.⁶⁴ Bij de eerder besproken expertmeeting bleek dat door zorgmanagers inderdaad een duidelijk en vakmatig aanbod van geestelijke verzorging wordt verwacht, inclusief een heldere productomschrijving.

In het eerder genoemde artikel 'It takes two to tango' stelt Hetty Zock dat geestelijke verzorging een discipline is die het meest van alle zorgdisciplines geworteld is in een geesteswetenschappelijke cultuur. Om die reden, zegt zij, zijn er ander soort methoden, toetsing en verantwoording nodig dan bij de dominante doelrationele benadering. Want in hoeverre kan de geestelijk verzorger werken via protocollen, kan datgene wat hij/zij doet in registratieformulieren gevat worden en kan het effect van geestelijke verzorging gemeten en kwaliteit getoetst worden?, aldus Zock.⁶⁵ Volgens Jaap Rebel, voormalig geestelijk verzorger en emeritus bijzonder hoogleraar voor vraagstukken geestelijke verzorging in zorginstellingen in Groningen, zal de geestelijk verzorger, net als andere zorgverleners, moeten kunnen aantonen, wat het rendement, het resultaat is van zijn 'product' in de huidige gezondheidszorg, waarin het marktdenken is binnengedrongen. Hij stelt dat dat een flinke uitdaging is die de geestelijk verzorger opnieuw en anders dan

⁶⁴ Kunneman, 'Horizontale transcendentie', 382.

⁶⁵ Zock, 'It takes two', 9.

voorheen naar zijn werk doet kijken.⁶⁶ Eerder kon al vastgesteld worden dat de geestelijk verzorger in een crisissituatie verkeert. De tijd is voorbij, aldus Rebel, dat de geestelijk verzorger wat solistisch, zonder verantwoording af te leggen, zijn eigen weg kon gaan. Hij moet nu zijn product 'hard' maken. Volgens hem is geestelijke verzorging op bepaalde wijze zeker meetbaar. De geestelijk verzorger kan registreren wat voor soort 'verrichtingen' hij heeft gedaan, wat de aard was van haar pastorale gesprekken en de waarde van de geleide diensten bijvoorbeeld. De geestelijk verzorger staat nu echter ook voor de uitdaging om het 'geestelijk' karakter van zijn product te omschrijven en helder te maken. Dat betekent volgens Rebel echter niet, dat deze geestelijke zorg als een behandelplan moet worden gepresenteerd en uitgeoefend, omdat zij anders van inhoud is dan bijvoorbeeld een medische behandeling en juist om haar geestelijk karakter geheel eigensoortig is. Geestelijk verzorgers moeten volgens hem minder een defensieve houding aannemen vanuit vaste patronen en meer flexibel en creatief op de nieuwe situatie inspelen.⁶⁷

Er bestaat reeds een beroepsregister van geestelijk verzorgers wat tot doel heeft het professionele niveau van de beroepsgroep te waarborgen en maatschappelijke erkenning te stimuleren. Dit register, eigendom van geregistreerde leden van de VGVZ, wordt beheerd door de Stichting Kwaliteitsregister Geestelijk Verzorgers, de SKGV. Geestelijk verzorgers dienen, om zich te kunnen registreren binnen dit register, aan een aantal voorwaarden te voldoen, waaronder het afgerond hebben van een door het register erkende initiële beroepsopleiding en lidmaatschap van de VGVZ. Ook zijn er eisen wanneer het gaat om werkervaring, minimaal twee jaar, en werklocatie, het register is alleen voor geestelijk verzorgers bedoeld die werkzaam zijn in zorginstellingen. In het publiek toegankelijk register is het voor de geestelijk verzorger mogelijk om (registratie-)activiteiten bij te houden en zo een soort archief op te bouwen van de beroepsontwikkeling. De SKGV ondersteunt de beroepsgroep door nascholing en andere activiteiten te accrediteren.⁶⁸

Gerben Heitink, eerder genoemd in de discussie rond ambtelijke binding, zegt, waar het gaat om borging van kwaliteit van de geestelijk verzorger, de neiging te hebben te denken aan een soort Raad voor Religie, Levensbeschouwing en Ethiek. In deze raad worden kerken, zorginstellingen, beroepsverenigingen, religieuze en levensbeschouwelijke tradities vertegenwoordigd. Gezamenlijk functioneren zij als een Raad van toezicht en dienen zichzelf op hun beurt ook weer te verantwoorden naar de achterban. Deze Raad bewaakt en waarborgt de Beroepsstandaard, de levensbeschouwelijke binding en persoonlijke integriteit van de geestelijk verzorger. Ook zien zij er op toe, aldus Heitink, dat de kwaliteitseisen aan opleiding en vorming van geestelijk verzorgers door de kerken en theologische opleidingen in acht worden genomen. Van kerken mag, vindt hij, gevraagd worden dat zij binnen de huidige culturele situatie, samen met zorginstellingen en beroepsverenigingen zorg dragen voor levensbeschouwelijke identiteit in een plurale buitenkerkelijke setting.⁶⁹

Vreeman, hier eveneens eerder genoemd in de ambtsdiscussie, stelt dat de Beroepsstandaard van de VGVZ voldoende richtlijnen biedt. Hij vindt dat de VGVZ voorwaarden moet stellen, waar de geestelijk verzorger aan moet voldoen,

⁶⁶ Jaap Rebel, 'De geestelijke verzorging in de veranderende zorg', in: Jaap Doolaard red., *Nieuw handboek geestelijke verzorging* (Kampen 2006) 101-105, aldaar 101.

⁶⁷ Ibidem, 101-102.

⁶⁸ <http://skgv.mijnregister.nl/>, 04 april 2012.

⁶⁹ Heitink, 'Geestelijk verzorger', 168.

onder andere op het gebied van zelfkennis, attitude, voldoende 'bagage' et cetera. Hij vindt het ook een taak van de VGVZ om toezicht te houden op een opleiding voor geestelijk verzorgers op hoog niveau en stelt dat daarvoor een goede samenwerking met universiteiten en hogescholen nodig is. Zo kan voorkomen worden, zegt hij, dat het toelaten van algemeen geestelijk verzorgers binnen de beroepsvereniging ten koste gaat van het huidige niveau.⁷⁰ Liesbeth Mooij-Kemp, sinds 2003 lid van het Platform Kerk en Zorg namens het IOB Hydepark en de PKN, stelt in haar artikel over opleiding en competentie, dat de plaatselijke gemeente of het regionale kerkverband de verantwoordelijkheid draagt voor de ambtsvervulling en de ambtelijke bevoegdheden: het leiden van een kerkdienst, de woordverkondiging en de viering van de sacramenten. Zij spreekt hier over de band van de predikant/geestelijk verzorger met de Protestantse Kerk in Nederland. Voor (de beoordeling van) het functioneren als geestelijk verzorger is de instelling als werkgever verantwoordelijk, aldus Mooij-Kemp. Zij stelt verder dat bij de aanstelling van een predikant/geestelijk verzorger altijd aandacht besteed moet worden aan deze verdeling van verantwoordelijkheden en dan bij voorkeur door het vastleggen van de kerkelijke band of zending in een zogenaamd tripartiet contract tussen de instelling, de geestelijk verzorger en de plaatselijke gemeente of de classis.⁷¹

Er is opvallend weinig literatuur te vinden waar het gaat om de rol van de zendende instanties met betrekking tot ambtelijke zending van de geestelijk verzorger. Uit het onderzoek van Smeets kwam al naar voren dat de ondervraagde (met ambtelijke zending werkende) geestelijk verzorgers zich niet echt raad weten met het instituut wat hen zendt. Zij geven aan niet te zien wat het zendend genootschap zou kunnen betekenen voor de fundering van hun werk. Waar het gaat om levensbeschouwelijke legitimatie via ambtelijke zending zou je toch (mogen) verwachten dat de zendende instanties hier een actieve rol in hebben en invulling geven aan deze ambtelijke binding tussen genootschap en geestelijk verzorger. Wanneer het gaat om het borgen van kwaliteit middels ambtelijke zending zou dat in de praktijk toch moeten betekenen dat er ook toetsing vanuit het zendend instituut plaatsheeft bijvoorbeeld. In het volgende hoofdstuk waarin de onderzoeksresultaten zullen worden gepresenteerd, geven ongebonden geestelijke verzorgers uit het werkveld ook hun mening waar het gaat over toetsing en borging van kwaliteit.

Recente ontwikkelingen

Zoals in het voorwoord al genoemd werd, is er recentelijk veel gebeurd in en rondom deze, onmiskenbaar actuele, discussie. Hieronder worden de belangrijkste momenten van gesprekken en vergaderingen weergegeven, alsook de daaruit voortvloeiende berichten, veranderingen en conclusies.

Bij de Algemene Leden Vergadering van de VGVZ, welke plaats had op 26 september 2011, is met grote meerderheid ingestemd met het verzoek van het kwaliteitsregister SKGV om een van de VGVZ onafhankelijke stichting te worden. Met dit besluit is de weg geopend naar toetreding tot één gemeenschappelijk

⁷⁰ Vreeman, 'Geestelijke verzorging', 48-49.

⁷¹ Liesbeth Mooij-Kemp, 'Over opleiding en competentie, de opleiding en bevoegdheid van geestelijk verzorgers', in: Jaap Doolaard red., *Nieuw handboek geestelijke verzorging* (Kampen 2006) 131-138, aldaar 134.

beroepsregister van geestelijk verzorgers uit andere sectoren dan de zorg, en met andere beroepscode's dan die van de VGVZ.⁷² Tijdens de vergadering van 26 maart 2012 heeft het Algemeen Bestuur van de VGVZ een ontmoeting gehad met het bestuur van VGV Albert Camus om kennis met elkaar te maken en om te verkennen of er mogelijkheden tot samenwerking zijn.⁷³ Op 24 mei 2012 ontvingen de leden van de VGV Albert Camus (en volgens de schrijver ervan, Etje Verhagen, voorzitter van VGV Albert Camus, hebben ook de leden van de VGVZ dit bericht ontvangen) een email (zie bijlage p.72) met daarin de mededeling dat er een intentieverklaring is opgesteld door de besturen van de VGVZ en VGV Albert Camus om tot vergaande samenwerking te komen. De intentie is om op termijn te komen tot één verband van geestelijk verzorgers in Nederland. VGV Albert Camus stelt in dit bericht dat wanneer het gaat om het vastleggen van titelbescherming, dit verband veel meer kan doen dan wanneer alle verenigingen apart zouden blijven functioneren. Voor de concrete uitwerking is een commissie ingesteld die allerlei punten van bespreking zal inventariseren en daarover met voorstellen aan beide besturen zal komen. Ralf Smeets en Christien den Draak, beleidsmedewerkers van de VGVZ, vormen ook namens Albert Camus deze commissie.⁷⁴ Wanneer het tot een daadwerkelijke samenwerking komt tussen beide verenigingen, houdt dit concreet in dat ook geestelijk verzorgers (die) zonder ambtelijke zending (willen) (werken) deel kunnen uitmaken van het grootste verband welke geestelijk verzorgers representeert in Nederland. Uit het samenwerkingsverband zich (onder andere) daarin dat ongebonden geestelijk verzorgers onder dezelfde, hierboven genoemde (maar nog niet opererende), titelbescherming vallen als de geestelijk verzorgers die wel met ambtelijke zending werken, dan blijkt daaruit dat de titel 'geestelijk verzorger' verkregen kan worden zonder dat daar per definitie de binding met dan wel zending vanuit een (geloofs-)gemeenschap aan gekoppeld is. De rol van het ambt wordt daarmee tenminste ondergeschikt gemaakt aan andere eisen, zoals scholing op een bepaald niveau, die aan een geestelijk verzorger gesteld worden. Op 20 oktober 2012 ontvingen de leden van VGV Albert Camus een email (zie bijlage p.73) met het bericht dat er (wederom) een belangrijke stap is gezet binnen de vereniging om tot een verdere positionering en professionalisering van het vak geestelijk verzorger te komen. Vanaf dat moment kunnen ook leden van de VGV Albert Camus (met een HBO achtergrond en/of zonder ambtelijke binding) zich inschrijven bij het kwaliteitsregister van de SKGV. Etje Verhagen stelt dat dit besluit de emancipatie van haar leden onderstreept en eveneens van belang is om als geestelijk verzorgers tezamen sterk te willen en kunnen staan naar de overheid, werkgevers en verzekeraars. Ondanks dat VGV Albert Camus, in tegenstelling tot de VGVZ, ambtelijke binding niet als eis stelt voor lidmaatschap, wordt in deze brief gesteld dat er wel belang gehecht wordt aan levensbeschouwelijke verankering en dat criteria voor herregistratie dan ook voorzien in een relatief groot aandeel in onderhoud van deze verankering. Aan nieuwe leden van de VGV Albert Camus zal vanaf 1 november 2012 een verklaring worden gevraagd over de levensbeschouwelijke verankering.⁷⁵

⁷² <http://www.vgvz.nl/actueel/nieuws>, 05 april 2012.

⁷³ http://www.vgvz.nl/userfiles/Nieuwsbrief_VGVZ_april_2012-1.pdf, 05 juni 2012.

⁷⁴ Zie bijlage, e-mailbericht aan de leden van de VGV Albert Camus, 24 mei 2012.

⁷⁵ Zie bijlage, e-mailbericht aan de leden van de VGV Albert Camus, 20 oktober 2012.

Het is gebleken dat volgens de VGVZ de, in hun ogen noodzakelijke, verworteling in een maatschappelijk erkende en herkenbare levensbeschouwelijke traditie, vorm moet krijgen door binding met en zending vanuit een dergelijke traditie dan wel levensbeschouwelijk instituut. Deze binding ziet zij als noodzakelijke authentieke omgang met de eigen levensbeschouwing en zij ziet ambtelijke zending als noodzaak voor het uitvoeren van het werk en borgen van de levensbeschouwelijke competentie van de geestelijk verzorger. In het volgende hoofdstuk zal gekeken worden hoe de niet met zending werkende geestelijk verzorger het werken zonder ambtelijke binding ervaart en hoe er om wordt gegaan met de eigen levensbeschouwelijke identiteit. Wordt het niet dragen van het ambt als een gemis ervaren? In tegenstelling tot de VGVZ stelt de VGV Albert Camus dat vasthouden aan ambtelijk gebonden geestelijke verzorging op den duur tot de ondergang zal leiden van de discipline, gezien de marginale invloed van kerken en andere levensbeschouwelijke instituten in de samenleving. Daarnaast wordt volgens hen de kwaliteit van de geestelijke begeleiding niet bevorderd door de ambtelijke binding aan een specifieke levensbeschouwelijke richting. In een beroepsregister ziet zij een manier om de kwaliteit van de geestelijk verzorger te waarborgen.

Waar het gaat om het praktisch punt rond financiering van de geestelijke verzorging, blijkt uit de analyse die Schilderman geeft van gesprekken en debat tussen experts op het gebied dat het niet ter zake doet of de geestelijk verzorger wel of niet werkt met ambtelijke zending. Voor de overheid is hulp en begeleiding bij levensbeschouwelijke coping een erkende financieringsgrondslag en de vrijplaats is voor de overheid aan dit begrip, coping, gerelateerd. Deze vrijplaats kan wat de overheid betreft door zowel een geestelijk verzorger met, als een geestelijk verzorger zonder zending ingevuld worden. Ook voor het management van zorginstellingen blijkt ambtelijke zending niet belangrijk. Als grondslag voor financiering wordt vanuit hun optiek het belang van professionaliteit benadrukt en volgens hen maakt het ambtelijk gezonden zijn daar niet per definitie deel van uit. Voor de zendende instanties daarentegen is de zending een wezenlijk element van geestelijke verzorging. Bij sectoren buiten de zorg, als de krijgsmacht, waar geestelijk verzorgers werkzaam zijn, wordt de vrijplaats beschouwd als een belangrijk element van de geestelijke verzorging. De ambtelijke binding wordt door hen niet als een belemmering ervaren voor de uitoefening van het beroep.

Volgens Schilderman drukt het ambtsbegrip het institutionele belang van de gemeenschappelijke godsdienstige oriëntatie of levensovertuiging uit. Hij stelt dat de , doorgaans ambtelijk beschreven, band met het achtergrondgenootschap wel een van de pijlers is wanneer het gaat om financiering en inrichting van de geestelijke verzorging. Eerder (in dit hoofdstuk) is echter gebleken dat voor financiering de ambtelijke binding van de geestelijk verzorger niet nodig is.

Schilderman, maar bijvoorbeeld ook Kunneman en de VGV Albert Camus hebben, naast eventuele voordelen, de grote risico's voor de toekomst aangegeven van het vertegenwoordigingsmodel, via de ambtelijke binding: de representatie van steeds kleiner wordende genootschappen, toenemende interne spanningen inzake overtuigingen binnen de genootschappen, vermindering en fragmentatie van de formatie van geestelijke verzorging en gebrekkige afstemming tussen de inhoud van deze vertegenwoordigings- geestelijke zorg en de verwachtingen en eisen vanuit de professionele organisatie. Het aantal Nederlanders dat zich tot een georganiseerde levensbeschouwing wil rekenen neemt nog voortdurend af en er zijn steeds meer geestelijk verzorgers die geen zending willen of kunnen krijgen om diverse redenen.

Volgens (onder meer) Heitink en Nauer is het belangrijk om als geestelijk verzorger een duidelijk levensbeschouwelijk profiel of identiteit te hebben. Deze zou kunnen blijken uit de ambtelijke binding met de kerk of een ander levensbeschouwelijk instituut. Ook voor de dienst geestelijke verzorging van het MCL ziekenhuis in Leeuwarden is het geplaatst kunnen worden in een herkenbaar kader van groot belang en zij eisen ambtelijke binding bij het aannemen van een nieuwe collega. Volgens hen representeert het ambtelijk gebonden werken deze herkenbaarheid. Voor het CIO (Commissie interkerkelijk contact overheidszaken) is het een belangrijk punt dat de geestelijk verzorger het eigene van zijn beroep dient te belichamen, namelijk de levensbeschouwelijke dimensie. Zij zijn van mening dat dit eigene vorm krijgt op basis van zending en stellen ook dat geestelijke verzorging zonder zending een 'gewoon beroep' wordt. Hielke Bosma noemt het 'verschoningsrecht' als het unieke voor het geestelijk ambt. Dit recht is volgens Bosma een groot goed: het betekent dat als iemand je iets vertelt, hij er volledig op kan vertrouwen dat je daar met niemand over zal praten. Soms is dat een voorwaarde voor mensen en dan moet je kunnen uitleggen dat je discretie in alle gevallen zult bewaren, aldus Bosma. Hij is het om die reden niet eens met 'Albert Camus' dat geestelijk verzorgers ongebonden moeten kunnen werken.⁷⁶ Vreeman noemde ook het belang van positiebepaling en stelde dat ambtelijke binding daarvoor niet noodzakelijk is, wanneer de geestelijke verzorging het doel 'geestelijk welbevinden' als kader stelt.

Wim Smeets heeft geestelijk verzorgers met een ambtelijke binding geïnterviewd en ziet in zijn onderzoeksresultaten een patroon bevestigd worden: er is wel een ambt, een zending vanuit het levensbeschouwelijk genootschap, maar geestelijk verzorgers weten zich blijkbaar geen raad met wat dat genootschap verder kan betekenen voor de fundering van hun werk. Ook blijkt dat geestelijk verzorgers zelf een negatieve houding hebben ten aanzien van het genootschap wat hen zendt. Smeets vindt onder meer op basis van zijn onderzoeksresultaten dan ook dat de VGVZ ruimte moet maken voor nieuwe maatschappelijke ontwikkelingen en voor registratie van geestelijk verzorgers met andersoortige levensbeschouwelijke identiteit.

In het najaar van 2011 is met grote meerderheid ingestemd met het verzoek van het kwaliteitsregister SKGV om een van de VGVZ onafhankelijke stichting te worden. Met dit besluit is de weg geopend naar toetreding tot één gemeenschappelijk beroepsregister van geestelijk verzorgers uit andere sectoren dan de zorg, en met andere beroepscode's dan die van de VGVZ.⁷⁷ In het najaar van 2012 is, na verschillende ontmoetingen daarvoor tussen de beide beroepsverenigingen, besloten dat vanaf dat moment ook leden van de VGV Albert Camus (met een HBO achtergrond en/of zonder ambtelijke binding) zich kunnen inschrijven bij het kwaliteitsregister van de SKGV. Volgens de voorzitter van VGV Albert Camus onderstreept dit besluit de emancipatie van haar leden en is het eveneens van belang om (als geestelijk verzorgers tezamen) sterk te kunnen staan naar overheid, werkgevers en verzekeraars. Nieuwe leden van de beroepsvereniging waarvan je lid kunt worden zonder ambtelijke binding, dienen wel een verklaring af te leggen met betrekking tot levensbeschouwelijke verankering. Uit analyse van het beroepsprofiel van de VGVZ blijkt dat de vereniging het dragen van het ambt ziet als een legitimatie van de levensbeschouwelijke identiteit en het ambt bepaalt de positie van de geestelijk verzorger. Het ambt en de eigen spiritualiteit behoren volgens de VGVZ tot het

⁷⁶ Hielke Bosma, interview *Tussentijds* nr.16 (2009)

⁷⁷ <http://www.vgvz.nl/actueel/nieuws>, 05 april 2012.

hart van de professionele identiteit. Uit analyse van de kerntaken waar de geestelijk verzorger volgens de Beroepsstandaard aan zou moeten voldoen, blijkt dat er, behoudens de confessie-specifieke rituele handelingen, geen taken genoemd worden die een geestelijk verzorger zonder ambtelijke zending niet ook zou kunnen uitoefenen. De nadruk ligt op professionaliteit bij het uitvoeren van de kerntaken als geestelijk verzorger. Ook de kwaliteitseisen, zoals opgesteld door de VGVZ in haar Beroepsstandaard, zijn bestudeerd. Hierbinnen wordt ook de eis van ambtshalve binding genoemd. Verder wordt er gesproken over ambtshalve eindverantwoordelijkheid, maar wat deze precies inhoudt wordt niet duidelijk.

Het lijkt erop dat de ambtelijke zending vooral een symbolische waarde heeft. Zo spreekt de VGVZ op symbolische wijze over het ambt wanneer zij stelt dat het ambt toebehoort aan het hart van de spirituele identiteit. Mogelijk voegt het ambt in symbolische zin dan ook iets toe aan het aspect van levensbeschouwelijke legitimatie, maar doet het dit niet waar het levensbeschouwelijke competentie betreft. Denk hierbij ook aan de onderzoeksresultaten van Smeets, waarin gezonden geestelijk verzorgers aangeven niet te zien hoe het zendend instituut van betekenis kan zijn voor fundering van het werk als geestelijk verzorger. Smeets stelt eveneens, op basis van zijn onderzoek, dat het ambt een waarde in zichzelf heeft voor de ambtsdrager en de betrokkenen van de gemeenschap die er een symbolische betekenis aan toekennen. Wanneer de aandacht meer naar de extrinsieke functie van levensbeschouwing verschuift, komt het ambt meer in de marge te staan, zo stelt hij.

3. Onderzoeksopzet, methode, analyse, resultaten

Eerst is er gekeken naar theorie rond de historie en identiteit van de geestelijk verzorger. Daarna, in het tweede hoofdstuk, is theorie die betrekking heeft op de discussie rond ambtelijke binding aan bod gekomen. Wat identiteit betreft is vastgesteld dat ontwikkelingen en onzekerheid rond de identiteit van de geestelijk verzorger niet nieuw zijn en voor een deel misschien zelfs inherent aan het beroep. Recente samenkomsten van eerder genoemde 'zwarte' en 'witte' spelers op het veld van de ambtsdiscussie lijken na lange tijd tot integratie in plaats van polarisatie te hebben geleid. Zo kunnen niet ambtelijk gezonden geestelijk verzorgers zich nu ook inschrijven in het beroepsregister van de SKGV. Deze laatste, belangrijke, stap was nog niet gezet op moment van onderzoek en is dus ook niet meegenomen bij het opstellen van de vragen die gesteld zijn aan de ongebonden geestelijk verzorgers. Na een beschrijving van de onderzoeksopzet en weergave van de methode- en analyseverantwoording, worden de onderzoeksresultaten gepresenteerd. Met de eerder besproken theorie als kader, is gekeken naar de wijze waarop de niet ambtelijk gezonden geestelijk verzorger werkt en hoe deze respondenten het werken zonder zending ervaren. Is dit een bewuste keus van hen geweest bijvoorbeeld? Werken zij anders dan hun collega's met zending? Ook wordt hen gevraagd naar inspiratiebronnen en of zij behoefte hebben aan nascholing en zo ja, op welk vlak. Door gekozen theorie en informatie uit praktijkonderzoek met elkaar te verbinden is geprobeerd een helder beeld te geven van de huidige niet ambtelijke geestelijke verzorging.

Beschrijving onderzoeksopzet

Om zicht te krijgen op hoe de niet ambtelijk gezonden geestelijk verzorger werkt in de praktijk, zijn, tussen begin februari en begin juli 2011, acht geestelijk verzorgers geïnterviewd die op dat moment werkzaam zijn in de zorg, zonder een directe binding te hebben met of gezonden te zijn vanuit een specifieke levensbeschouwing en/of religieus instituut. Voor dit onderzoek zijn vrijwel alle (in zeven van de acht gevallen) gebruikte contactgegevens verkregen via een lijst, uit augustus 2009, van geënquêteerde alumni van de Masteropleiding Geestelijke Verzorging in Groningen. De respondenten hebben allen deze opleiding doorlopen en ook afgerond. Het opleidingsprogramma wat zij hebben gevolgd komt voor het grootste gedeelte met elkaar overeen, al zijn er wel kleine nuances in aan te wijzen. Al deze acht geestelijk verzorgers zijn vrouw. Er is niet bewust gekozen voor vrouwelijke geestelijk verzorgers en gezien het onderzoek in hoofdzaak gericht is op het functioneren van de niet ambtelijk werkende geestelijk verzorger en de eventuele behoefte aan nascholing is het feit of de geïnterviewde geestelijk verzorger man dan wel vrouw is voor dit onderzoek irrelevant. De ondervraagde geestelijk verzorgers zijn werkzaam op locaties, verspreid door heel Nederland. Waar mogelijk zijn de respondenten geïnterviewd in hun eigen werkomgeving en daar, of in enkele gevallen bij de respondent

thuis, door de onderzoeker bezocht. Tijdens de interviews zijn aantekeningen gemaakt. Na het schriftelijk uitwerken van de data zijn de antwoorden per vraag geordend en vervolgens geanalyseerd door te kijken welk deel van de, niet zelden uitvoerig, gegeven antwoorden daadwerkelijk antwoord geeft op de gestelde vraag in kwestie. De betreffende delen worden in dit hoofdstuk gepresenteerd.

Methodologische verantwoording

Dit onderzoek is een zogenaamde *multiple case study*, een vorm van kwalitatief onderzoek waarbij meerdere gevallen, hier meerdere niet ambtelijk werkende geestelijk verzorgers, bestudeerd zijn. Deze vorm van onderzoek doet recht aan de uniciteit en rijkheid van de subjecten en hun werksituaties.⁷⁸ Het bestuderen van een enkel geval, dus één niet ambtelijk werkende geestelijk verzorger, zou in deze situatie dan ook onvoldoende weergeven wat er speelt binnen de praktijk van ongebonden geestelijke verzorging. Soms wordt ervoor gekozen om een kwalitatief onderzoek met een kwantitatieve benadering te combineren, met de gedachte om zo tot een breder en dieper verstaan van de thematiek te komen. Gezien de kleine groep geestelijk verzorgers die werkzaam is zonder zending (in relatie tot die groep geestelijk verzorgers die wel werkt met een ambtelijke zending) heeft een dergelijke combinatie van methoden (*mixed method studies*) nauwelijks meerwaarde. Daarnaast is de periode waarin er geestelijk verzorgers binnen de zorg werkzaam zijn geworden zonder zending (relatief) kort en daarom is er nog weinig te analyseren waar het gaat om vaststellen van bijvoorbeeld statistische trends of verschuivingen binnen deze groep. Omdat betekenisverlening tot stand komt in de dialoog tussen onderzoeker en subject van de casus, heb ik mij gerealiseerd dat ik me, bij het stellen van de interviewvragen, constant bewust moest zijn van de eigen rol binnen het tot stand komen van de casus.⁷⁹ Voor zover mogelijk zijn eigen opvattingen, waarden et cetera van de onderzoeker op de achtergrond gebleven tijdens het afnemen van de interviews.

Om een breed en diepgaand zicht te krijgen op de situatie van niet ambtelijke geestelijke verzorging in de praktijk is gekozen gebruik te maken van het zogeheten open (topic-)interview. Deze vorm levert de benodigde kwalitatieve gegevens op die de basis vormen voor het zo helder mogelijk beschrijven en interpreteren van genoemde situatie.⁸⁰ Hiervoor is onder meer gekozen omdat het onderzoek, naast het verzamelen van informatie over ongebonden geestelijke verzorging in de praktijk, tevens gericht is op de eventuele behoefte aan nascholing binnen deze groep geestelijk verzorgers. Middels deze vorm van interviews kunnen die (mogelijk) aanwezige behoeftes nauwkeuriger beschreven worden en kunnen subtiele accenten met betrekking tot vormen van de beschreven nascholing precies geformuleerd worden door de respondenten. Daarnaast is gekozen voor een semigestructureerde manier van interviews, waarbij er gebruik gemaakt is van een lijst met open vragen, maar waarbij

⁷⁸ Corja Menken-Bekius en Hanneke Schaap-Jonker (red.), *Ervaring leert, de casus als instrument voor theoloog, pastor en geestelijk verzorger* (Kampen 2010) 30

⁷⁹ *Ibidem*, 30.

⁸⁰ D.B.Baarda, M.P.M. de Goede en J. Teunissen, *Basisboek kwalitatief onderzoek, praktische handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek* (Groningen en Houten 2001) 14-15

indien nodig (blijkt) ook andere thema's aan de orde kunnen komen. Zo wordt voorkomen dat wellicht zeer belangrijke punten (van aandacht) op dat vlak gemist worden. De interviewvragen zijn in een bijlage aan deze scriptie toegevoegd. Door geestelijk verzorgers te interviewen die dezelfde opleiding hebben gevolgd, kan er gemakkelijker inzicht ontstaan in eventuele hiaten in de betreffende opleiding en kan daarnaast ook inzichtelijk gemaakt worden welke gevolgde studieonderdelen als zinvol worden ervaren voor het uitoefenen van het beroep geestelijk verzorger in de praktijk. Waar mogelijk zijn de betreffende geestelijk verzorgers geïnterviewd in hun eigen werkomgeving. Juist omdat de verschillende processen en factoren die een rol kunnen spelen in de werksituatie complex en onderling verweven zijn, is er geprobeerd zo dicht mogelijk bij het subject, in dit geval de geestelijk verzorger, te blijven. Door (in de meeste gevallen) te interviewen op de werkplek, (in alle gevallen) te interviewen zonder gebruikmaking van opnameapparatuur (de antwoorden zijn opgeschreven) en door open vragen te stellen is een poging gedaan de respondenten zich zo vrij mogelijk te laten voelen in het antwoorden. Het fenomeen 'niet ambtelijke geestelijke verzorging in de praktijk' is zo geprobeerd te interpreteren en te begrijpen vanuit de betekenis die deze heeft voor de in de situatie betrokken perso(n)en.⁸¹ De interviewresultaten zijn anoniem verwerkt. Dit om zowel de privacy van de respondenten te beschermen, alsook om het gevoel bij de geïnterviewden te bevorderen dat ze vrijuit kunnen spreken en zo de kwaliteit van de interviewresultaten te vergroten.⁸² De verzamelde data is geanalyseerd met de probleem- en doelstelling als uitgangspunt. De relevante, dus betrekking op probleem- en doelstelling hebbende, delen uit de gegeven antwoorden zijn vervolgens ondergebracht binnen verschillende thema's. In de volgende paragraaf worden de antwoorden per thema weergegeven.

Niet ambtelijk werkende geestelijk verzorgers in de praktijk (weergave onderzoeksresultaten)

Allereerst wordt de achtergrond van de geïnterviewde geestelijk verzorgers beschreven. Vervolgens worden de verschillende visies op het ambtelijk werken en de bij de respondenten aanwezig gebleken behoeften aan nascholing gepresenteerd. Tot slot komt toetsing en waarborging van kwaliteit van de niet ambtelijk werkende geestelijk verzorger aan de orde.

Achtergrond respondenten

Voor dit onderzoek zijn acht vrouwen geïnterviewd, in de leeftijd van 24 tot 53 jaar. Gemiddeld waren zij 35,4 jaar oud en daarmee relatief jonge geestelijk verzorgers. Deze acht geestelijk verzorgers hebben allen de Masteropleiding Geestelijke Verzorging aan de Rijksuniversiteit Groningen afgerond. Zes van deze acht geestelijk verzorgers zijn op het moment van interviewen werkzaam in een verpleeghuis, de helft van deze zes werken daarnaast ook in een

⁸¹ Menken-Bekius, *Ervaring leert*, 29.

⁸² Ben Emans, *Interviewen, theorie, techniek en training* (4e druk; Groningen en Houten 2002) 25

verzorgingshuis en twee personen ook op somatische of reactiveringsafdelingen. De overige twee respondenten zijn werkzaam in de geestelijke gezondheidszorg, waarvan één ook in het straatpastoraat. Het aantal uren wat per week gewerkt wordt varieert van 20 (bij één..) tot 36 (..bij een andere geestelijk verzorger) uren per week, met een gemiddeld aantal uren van 26,5 per week. Deze acht geestelijk verzorgers zijn op hun huidige werkplek gemiddeld 2,3 jaar werkzaam, variërend van een half tot ruim vier jaar.

Bewust niet ambtelijk?

Op de vraag of het niet ambtelijk werken een bewuste keuze is geweest van de geestelijk verzorgers in kwestie, antwoordde de helft bevestigend en één persoon van deze vier vindt ook nadrukkelijk dat het beroep geestelijk verzorger niet in een ambt geworteld moet zijn, daar geen bestaansrecht uit moet halen. Andere argumenten voor het niet ambtelijk werken die door deze groep geestelijk verzorgers gegeven zijn, zijn onder andere: 'De meerwaarde van het ambt is voor mij onduidelijk', 'Het past niet bij mij om vanuit één geloof te werken', 'Ik wil niet te boek staan als predikant', 'Als ongebonden geestelijk verzorger kun je veel opener werken', 'Ik wil me niet voegen naar een ambt waar ik niet in pas' en 'Ik ben niet kerkelijk (o.i.d.) opgegroeid, het is voor mij geen optie om ambtelijk gebonden te werken, ik heb die behoefte helemaal niet'. De vier personen die niet bewust gekozen hebben voor het niet ambtelijk werken, geven alle vier aan te zijn begonnen met de Bacheloropleiding Godsdienstwetenschappen, waarna zij hebben gekozen voor de Masteropleiding Geestelijke Verzorging. Zij zijn dus niet bewust begonnen aan een studie tot ongebonden geestelijk verzorger, al staan zij wel allen achter het werken zonder ambtelijke zending.

Ongebonden in praktijk: problemen, voordelen en/of verschillen?

Op de vraag of het niet ambtelijk gezonden zijn vanuit een specifieke geloofs- of levensbeschouwelijke overtuiging in de praktijk met cliënten problemen of voordelen oplevert, geven alle acht respondenten aan dat zij nauwelijks tot geen problemen ervaren in het cliëntencontact naar aanleiding van het ongebonden zijn. Drie personen geven aan dat er meestal helemaal niet gevraagd wordt naar de (specifieke) levensbeschouwelijke achtergrond van de geestelijk verzorger. Wel, zo vertelt iemand, moest een aantal bewoners op haar werkplek wennen aan het idee van een ongebonden geestelijk verzorger, maar dat had er ook mee te maken dat haar 'voorganger' uit gereformeerde 'hoek' kwam. Een ander geeft aan dat zij op haar stageplek, in de gereformeerde ouderenzorg, wel het gevoel had niet te beantwoorden aan de levensbeschouwing van de cliënten. In het contact met Jehova's getuigen heeft iemand ook weleens, weliswaar kleine, problemen ervaren, omdat deze cliënten soms moeite hadden met het feit dat er geen sprake was van een gedeelde geloofsovertuiging. Een ander stelt het gevoel te hebben dat het wel belangrijk is de 'taal' van het (christelijk) geloof te kennen, bekend te zijn met de kerk en ook zelf gelovig te zijn. Waar alle respondenten aangeven weinig tot geen problemen te ervaren als ongebonden geestelijk verzorger in het cliëntencontact, worden er vooral veel voordelen

genoemd van het niet ambtelijk werken, waaronder: 'Je bent er voor alle mensen, ongeacht levensbeschouwing', 'Je start vanuit de cliënt, ongeacht levensovertuiging', 'De drempel die sommige mensen ervaren bij de gedachte aan een gesprek met een dominee, vervalt', 'Je komt neutraal binnen, waardoor mensen zich vrij voelen (te spreken)'. Ook zegt een respondent dat voor mensen die teleurgesteld zijn in de kerk het heel fijn is dat de ongebonden geestelijk verzorger er juist geen directe verbintenis mee heeft. De negatieve associaties die sommige mensen hebben met de kerk slaat dan niet door in een negatieve gedachte bij of aan (contact met) de betreffende geestelijk verzorger. Zes van de acht geïnterviewden geven aan hun levensbeschouwing met zich mee te dragen en/of in te zetten in hun werk. Dit doen zij bijvoorbeeld door ermee aan te geven 'hier sta ik' en door te bidden en/of in de Bijbel te lezen vanuit de eigen levensbeschouwing. Niemand heeft het gevoel dat er enorme verschillen in werkwijze zouden zijn tussen de wel en niet ambtelijk werkende geestelijk verzorger. Twee respondenten noemen een klein verschil wanneer het gaat om het leiden van vieringen. De ambtelijk werkende geestelijk verzorger zou dit iets meer vanuit zijn of haar traditie doen dan de niet ambtelijk werkende geestelijk verzorger, maar beide personen stellen dat dit verschil zo klein is, dat het bijna niet noemenswaardig is. Eén iemand noemt met betrekking tot vieringen nog het specifieke verschil rond bepaalde rituelen. De ambtelijk werkende geestelijk verzorger geeft bijvoorbeeld wel het avondmaal en de geestelijk verzorger die werkt zonder zending doet dit niet. Ook is er één persoon die als verschil noemt dat het aantal bronnen waaruit zij put misschien breder is, omdat zij niet ergens aan gebonden is, vrijer denkt en daardoor waarschijnlijk ook makkelijker mee kan gaan met (de(geloofs)beleving van)de mensen. Een andere respondent ervaart over minder kennis van de Bijbel te beschikken dan haar kerkelijk gebonden collega's. Eén respondent ziet als enige verschil in werkwijze tussen wel en niet ambtelijk gebonden geestelijk verzorgers, dat zij, in tegenstelling tot ambtelijk gezonden geestelijk verzorgers, niet vanuit één bepaalde (geloofs)visie wil werken. Iemand anders geeft aan de commotie rond ambtelijke binding niet zo goed te begrijpen en denkt dat veel (zowel ambtelijk als niet ambtelijk gebonden) geestelijk verzorgers werken zoals zij, namelijk door aan te sluiten bij de levensbeschouwing van de cliënt. Verder is er nog een respondent die aangeeft dat zij het gevoel heeft dat haar ambtelijke collega's niet zozeer principieel en/of bewust voor het ambt gekozen hebben, maar dat het meer via een bepaalde weg zo gelopen is.

Inspiratiebronnen ongebonden geestelijk verzorger

Alle respondenten geven aan uit verschillende hoeken (bijvoorbeeld: christelijk geloof, internet, humanistische bronnen, boeddhisme en natuur) hun inspiratie te halen. De helft van deze groep gebruikt specifiek het woord 'breed' wanneer zij hun inspiratiebronnen proberen te vatten. Wat je inspireert is, volgens een van hen, een persoonlijke vraag, die los staat van het ambt. De vraag is volgens haar meer hoe je zorgt dat je kracht, energie en creativiteit behoudt in je werk. Met bepaald beeldmateriaal kun je volgens haar op de laag komen waarop je als geestelijk verzorger wilt communiceren, op het niveau waar mensen geraakt worden. Specifieke inspiratiebronnen die door de respondenten genoemd worden zijn onder andere: gedichten, thema's als Sint Maarten en Sinterklaas, lichtfeesten binnen verschillende religies, Bijbelverhalen, christelijke liederen,

materiaal van Huub Oosterhuis, boeken van Toon Tellegen, boek 'Zinvol leven' van Schneerson, boek 'k zou zo graag een ketting rijden' van Kirkland e.a., enzovoort.

Scholing, ontwikkeling en nascholing

De helft van de respondenten geeft aan in principe en om te beginnen met werken als geestelijk verzorger, voldoende kennis te hebben opgedaan in de Masteropleiding Geestelijke Verzorging te Groningen. Eén van hen zegt bijvoorbeeld dat zij overkoepelend heeft leren kijken en vergelijken. Een ander geeft aan dat er genoeg aandacht is geweest voor gesprekstechnieken in zowel de opleiding als tijdens de stageperiode. Een derde noemt de goede discussies in de klas en de praktijkstage als goede voorbereiding op het beroep geestelijk verzorger. Drie van de acht respondenten twijfelen als het gaat om de vraag of er voldoende kennis is opgedaan in de studie. Twee van hen geven aan vooral veel gehad te hebben aan de brede scholing van de Bacheloropleiding Godsdienstwetenschappen en weten niet zeker of de Masteropleiding Geestelijke Verzorging alleen genoeg geweest was. De in de opleiding opgedane kennis wordt door deze respondenten in ieder geval als nuttig en toepasbaar ervaren. Eén respondent antwoordt met een duidelijk 'nee' op de vraag of er voldoende kennis is opgedaan in de Groningse opleiding. Zij volgt nu een hogere beroepsopleiding Theologie/Pastoraal werker, waar meer kerkelijk toegespitste vakken gegeven worden die gericht zijn op onder andere liturgie, homiletiek en exegeese. Ook ervaart zij het als een aanvulling dat er in deze opleiding veel aandacht is voor gesprekstechnieken- en vaardigheden en pastorale gespreksvoering. Een andere respondent merkt op dat er veel aandacht aan ethiek wordt besteed in de Masteropleiding Geestelijke Verzorging en voor haar zou één vak/module ethiek voldoende zijn. Er zou dan bijvoorbeeld meer aandacht aan praktische vakken, zoals gesprekstechnieken, gegeven kunnen worden. Om zich verder te ontwikkelen doen vier van de acht respondenten mee aan intervisietrajecten of groepen. Twee hiervan en nog een andere respondent geven aan (tevens) deel te nemen aan supervisietrajecten. Drie respondenten wonen wel eens een symposium bij, bijvoorbeeld: 'Symbolen in de geestelijke zorg' en 'De rol van de geestelijk verzorger rond palliatieve zorg in het verpleeghuis.' Verder worden er verschillende scholingen genoten en worden er workshops en lezingen, bijvoorbeeld van de KSGV, bijgewoond en studiedagen gevolgd. Een aantal van deze scholingsvormen sluit aan bij de specifieke werkplek van de betreffende geestelijk verzorger, bijvoorbeeld een speciale leerroute voor drugs- en straat- pastoraat, een training 'omgaan met agressie' en een scholing waarin geleerd wordt hoe in gesprek te gaan met ouderen. Ook volgt iemand een masterclass 'Ouder worden in perspectief', over ouderen en zingeving en heeft iemand een tweedaagse training 'Preken met passie' doorlopen. Eén respondent volgt de hogere beroepsopleiding theologie om zich verder te ontwikkelen als geestelijk verzorger. Vijf van de acht respondenten geven aan nascholing te willen op het gebied van gesprekstechnieken en/of methodes van gesprekstechnieken. Eén van deze vijf houdt zich hier al mee bezig in haar huidige opleiding. Drie respondenten geven aan zich verder te willen scholen en ontwikkelen op het gebied van zelfreflectie. Twee van deze drie personen zouden hiervoor graag de Klinisch Pastorale Vorming willen volgen. Eén iemand noemt als mogelijkheid tot het bezig blijven met reflecteren op eigen handelen en levensbeschouwing, het bijwonen van intervisie- en

supervisiebijeenkomsten. Twee respondenten geven aan meer scholing te willen op het gebied van groepswork en groepsdynamica. Twee personen geven aan zich na te willen scholen op het gebied van stervensbegeleiding en rouwverwerking. Naast scholing op het gebied van gesprekstechnieken, groepswork en groepsdynamica, stervensbegeleiding, rouwverwerking en zelfreflectie worden nog de volgende terreinen, gebieden en/of onderwerpen waarop nascholing gewenst is (elk eenmaal) genoemd: Vakken met betrekking tot liturgie, homiletiek en exegese, psychopathologie, spreken in het openbaar en leiding geven, contextuele therapie, werken met symbolen, omgang met rituelen, 'bijspijkerkursussen' in groepsverband rond wat er speelt en actueel is binnen de geestelijke verzorging, omgang met praktisch werkenden (lichamelijk verzorgenden), werken met het Elektronisch Patiënten Dossier (hoe daarin te rapporteren) en er is behoefte aan meer handvatten betreffende ethische vraagstukken als hoe om te gaan met privacygevoelige informatie. Ook verdieping in de doelgroep ouderen, cursus 'geestelijke leiding aan ouderen', scholing op het gebied van het vormgeven van de inhoud van vieringen en 'iets op theologievlak', bijvoorbeeld een cursus Bijbelse theologie voor doopsgezinden zijn punten van nascholing die worden genoemd.

Waarborging en toetsing

Op de vraag wie of wat garant zou(den) kunnen staan voor de professionele kwaliteit van de geestelijk verzorger, geven drie van de acht respondenten aan dat deze waarborgfunctie zich manifesteert op en/of vanuit de werkplek. Dit kan vorm krijgen door bijvoorbeeld functioneringsgesprekken onder collega's van een intervisiegroep, er kan verantwoording afgelegd (moeten) worden binnen het multidisciplinair overleg binnen de organisatie en de teamleider van de afdeling kan aan de hand van (cliënten)evaluaties mogelijke problemen signaleren en eventueel ingrijpen en actie ondernemen. Twee van de acht respondenten noemen de opleiding (Geestelijke Verzorging) als waarborg, onder andere omdat deze ook geaccrediteerd is door de beroepsvereniging, de VGVZ. Twee andere respondenten noemen ook een goede beroepsvereniging als mogelijkheid om garant te staan voor de professionele kwaliteit van de geestelijk verzorger. Verder wordt hierover het volgende gezegd: 'Je moet zelf voortdurend je morele kompas zoeken en zijn', 'Een onafhankelijke toetsingscommissie kan vaststellen of jij als geestelijk verzorger aan bepaalde waarden voldoet', 'Bezig blijven met het opleidingsniveau en dingen behalen', 'Het afleggen van een beroepseed' en 'Een landelijke vereniging van erkende supervisors waar je regelmatig (bijvoorbeeld eens per jaar of per twee jaar) een bepaald traject succesvol moet doorlopen'. Eén persoon heeft een duidelijk beeld van hoe een toetsingscommissie eruit zou kunnen zien: 'Deze zou moeten bestaan uit mensen met heel verschillende achtergronden, bijvoorbeeld humanistisch, vrijzinnig protestants en/of boeddhistisch christelijk, die daarnaast ook ervaring hebben met geestelijke verzorging en het liefst zelf ook als geestelijk verzorger hebben gewerkt. Deze personen kunnen ongebonden geestelijk verzorgers toetsen op hun ontwikkeling op levensbeschouwelijk gebied. Daarnaast zou deze commissie ook een adviesfunctie moeten innemen door bijvoorbeeld te zeggen: 'Je zou dit of dat traject kunnen of moeten gaan volgen voor verdere ontwikkeling.' Zes van de acht respondenten geven aan lid te willen worden van een beroepsvereniging van geestelijk verzorgers. Vijf van hen willen graag lid worden

van de VGVZ, indien dit mogelijk zou zijn. Eén van hen is aspirant-lid van de VGVZ en twee van hen zijn aspirant-lid geweest van de VGVZ. Met betrekking tot VGV Albert Camus geeft één respondent aan hier lid van te zijn geweest. Een ander geeft aan misschien lid te willen worden en nog een ander geeft aan niet lid te zijn, maar wel een abonnement te hebben op het blad wat door deze vereniging wordt uitgegeven. Er is ook kritiek VGV Albert Camus. Zo is er een respondent die zegt dat zij op zich positief tegenover de vereniging staat, maar dat het ook amateuristisch aanvoelt en zij zich er niet thuis voelt. Twee anderen stellen ook dat Albert Camus niet trekt, waarvan één dit verder uitlegt door te zeggen dat deze vereniging voor haar gevoel heel erg 'anti' bepaalde dingen is en daardoor defensief en negatief overkomt. Nog een nadeel wat genoemd wordt met betrekking tot VGV Albert Camus, is het gegeven dat iedereen lid mag worden, waarmee het risico op aantrekking van 'kwakzalvers' groter wordt. Dit komt vervolgens (het beeld van) de professionaliteit van de geestelijke verzorging niet ten goede. Een voordeel wat genoemd wordt is dat Albert Camus wel heel breed is, in die zin dat het lidmaatschap, in tegenstelling tot bij de VGVZ, toegankelijk is voor alle geestelijk verzorgers en niet alleen voor hen die in zorginstellingen werken. Alle ondervraagden vinden een goede beroepsvereniging en lidmaatschap hiervan nuttig en/of zinvol. Drie van de acht respondenten vinden dat er vanuit de VGVZ een open register zou moeten komen. De VGVZ moet zich openstellen voor geestelijk verzorgers zonder ambtelijke binding, vinden zij. Eén iemand noemt als bijkomend voordeel dat je dan samen (wel en niet ambtelijk gebonden geestelijk verzorgers) sterker staat. Zo heb je bijvoorbeeld een krachtigere onderhandelingspositie ten overstaan van zorgverzekeraars. Een dergelijk open register kan ook aantonen dat je aan de professionele eisen voldoet. Eén respondent vindt dat ook niet-academische (maar wel hoger geschoolde) geestelijk verzorgers welkom zouden moeten zijn om lid te kunnen worden van de VGVZ. Met betrekking tot het voorstel van de VGVZ aangaande het instellen van een instituut voor geestelijk verzorgers zonder spirituele binding, waar vanuit zending plaats zou kunnen vinden, is er één respondent die aangeeft hier gebruik van te maken als het voorstel doorgevoerd zou worden. Een ander geeft aan dat er wat haar betreft geen apart instituut voor deze groep hoeft te komen. Eén iemand geeft aan dat dit voorstel haar praktisch onhaalbaar lijkt, omdat je ook dan weer eisen moet gaan stellen: 'Wie mag er wel en wie mag er niet worden toegelaten tot dit instituut?' bijvoorbeeld. Nog iemand zegt het op zich een goed voorstel te vinden, maar dat de nadruk dan niet zozeer moet liggen op het niet religieus zijn, maar wel daarop dat het beroep geestelijk verzorger een ander is dan dat van predikant. Nieuwe stromingen zouden een gezicht kunnen krijgen binnen de vorm van zo'n instituut, wat dan wel een 'levendig' iets moet worden en zijn, aldus deze respondent. Op de vraag hoe een toetsing van professionaliteit van de algemeen geestelijk verzorger vormgegeven zou moeten/kunnen worden, pleiten vijf van de acht respondenten voor een register met gebruikmaking van een puntensysteem waarin de geestelijk verzorger punten kan (en moet) behalen door het volgen van bij- en nascholing. Twee van de acht noemen ook het belang van het volgen van supervisie, al dan niet beschouwd als onderdeel van de voorgenoemde nascholing. Er zijn ook twee respondenten die aangeven dat zij vinden dat de Masteropleiding Geestelijke Verzorging eveneens een rol heeft wanneer het gaat om verantwoording. De opleiding staat garant of zou garant moeten staan voor een bepaald niveau van professionaliteit en kwaliteit van de daar afgestudeerde geestelijk verzorgers. Eén van deze twee respondenten stelt dat de opleiding ook het niveau kan blijven toetsen en de ontwikkeling als

geestelijk verzorger (zo) in de gaten kan houden. Naast deze vormen van toetsing van professionaliteit worden verder nog genoemd: 'Het houden van een enquête onder cliënten (over hun bevindingen met de geestelijk verzorger)', 'Het afleggen van een beroepseed', 'Het instellen van een landelijke vereniging van erkende supervisors waar je met bepaalde regelmaat succesvol een traject moet doorlopen', 'Toetsing door een onafhankelijke commissie' en 'De werkgever, opleiding, beroepsgroep en geestelijk verzorger zelf kunnen gezamenlijk de kwaliteit in de gaten houden in een soort portfolio'. Eén respondent benadrukt dat er een standaard moet zijn voor geestelijke verzorging, die los staat van de kerken. Je kunt geestelijk verzorger zijn naast je eigen levensbeschouwing, aldus deze zonder ambtelijke zending werkzame geestelijk verzorger.

Samenvatting resultaten

In dit hoofdstuk zijn de onderzoeksresultaten gepresenteerd. Aan acht niet ambtelijk gebonden geestelijk verzorgers is gevraagd hoe zij te werk gaan, wat hun achtergronden en motivaties zijn om te werken zoals ze doen en hoe ze het ongebonden werken als geestelijk verzorger in de praktijk ervaren. Er is gekeken naar wat hen inspireert als geestelijk verzorger en hoe zij hun eigen levensbeschouwing inzetten in hun werk. Daarnaast is gevraagd hoe er, terugkijkend en nu werkzaam als ongebonden geestelijk verzorger, gedacht wordt over de inhoud van de Masteropleiding (Rijksuniversiteit Groningen) die zij gevolgd hebben en of, en zo ja, op welk vlak, er behoefte is aan nascholing. Ook is onderzocht hoe deze geestelijk verzorgers denken over waarborgen van kwaliteit en toetsing van de geestelijk verzorger.

Alle respondenten staan achter het ongebonden werken als geestelijk verzorger. De helft van deze groep heeft ook bewust gekozen voor een opleiding tot ongebonden geestelijk verzorger, om verschillende redenen. Waar alle participanten aangeven weinig tot geen problemen te ervaren als ongebonden geestelijk verzorger in het cliëntencontact, worden er wel veel voordelen genoemd van het niet ambtelijk werken. Genoemd wordt bijvoorbeeld dat cliënten zich vrij voelen, doordat je als niet gezonden geestelijk verzorger 'neutraal' binnenkomt. Ondanks de vele voordelen, van het niet ambtelijk werken, die genoemd worden, heeft tegelijkertijd niemand uit deze groep het gevoel dat er in de praktijk enorme verschillen in werkwijze (zouden) zijn tussen de wel en niet ambtelijk werkende geestelijk verzorger. Twee mensen noemen een klein verschil wanneer het gaat om het leiden van vieringen. De ambtelijk werkende geestelijk verzorger zou dit iets meer vanuit zijn/haar traditie doen dan de niet ambtelijk werkende geestelijk verzorger, zo geeft de ambtelijk werkende geestelijk verzorger bijvoorbeeld wel het avondmaal en de ongebonden geestelijk verzorger niet. Op het vlak van het geven van vieringen en aanwenden van rituelen geven de respondenten aan dat de ambtelijk gezonden collegae dit vormgeven met nadruk op het geloof van het genootschap wat hen gezonden heeft. Op dit punt voelt de niet gezonden geestelijk verzorger zich wellicht vrijer om andere, dan de gebruikelijke, bronnen te gebruiken. Uit het onderzoek komt verder naar voren dat de geïnterviewde, zonder ambtelijke zending werkzame, geestelijk verzorgers allemaal hun inspiratie halen uit een veelheid aan bronnen en deze bronnen ook inzetten in hun werk als geestelijk verzorger. Dit kan het christelijk geloof zijn, het boeddhisme, maar ook de

natuur bijvoorbeeld. De helft van deze groep gebruikt specifiek het woord 'breed' wanneer zij hun inspiratiebronnen proberen te vatten.

De helft van de respondenten geeft aan in principe en om te beginnen met werken als geestelijk verzorger, voldoende kennis te hebben opgedaan in de Masteropleiding Geestelijke Verzorging te Groningen. Naast behoefte aan scholing op het gebied van gesprekstechnieken, groepswork en groepsdynamica, stervensbegeleiding, rouwverwerking en zelfreflectie worden onder andere nog de volgende gebieden waarop nascholing gewenst is genoemd: liturgie en homiletiek, rituelen en symbolen en scholing op het gebied van het vormgeven van de inhoud van vieringen. Uit de gegeven antwoorden blijkt duidelijk dat er bij de niet ambtelijk werkende geestelijk verzorgers behoefte is aan scholing op meer kerkelijk en theologisch vlak.

Op de vraag wie of wat garant zou (den) kunnen staan voor de professionele kwaliteit van de geestelijk verzorger, geven drie participanten aan dat deze waarborgfunctie zich manifesteert op en/of vanuit de werkplek. Twee respondenten noemen (lidmaatschap van) een goede beroepsvereniging als mogelijkheid om garant te staan voor de professionele kwaliteit van de geestelijk verzorger. Iedereen vindt een goede beroepsvereniging en lidmaatschap hiervan nuttig en/of zinvol. De meeste respondenten willen graag lid worden van de VGVZ, indien dit mogelijk zou zijn. Drie van de acht respondenten stellen dan ook dat er vanuit de VGVZ een open register zou moeten komen, waarin plaats is voor ongebonden geestelijk verzorgers. Een dergelijk open register kan ook aantonen dat je aan de professionele eisen voldoet. Op de vraag hoe een toetsing van professionaliteit van de algemeen geestelijk verzorger vormgegeven zou moeten/kunnen worden, pleiten vijf van de acht respondenten voor een register met gebruikmaking van een puntensysteem waarin de geestelijk verzorger punten kan (en moet) behalen door het volgen van bij- en nascholing. Ook wordt het belang van het volgen van supervisie genoemd, al dan niet beschouwd als onderdeel van de voorgenoemde nascholing. Twee respondenten geven aan dat zij vinden dat de Masteropleiding Geestelijke Verzorging eveneens een rol heeft wanneer het gaat om verantwoording. De opleiding zou garant moeten staan voor een bepaald niveau van professionaliteit en kwaliteit van de daar afgestudeerde geestelijk verzorgers. Naast deze vormen van toetsing van professionaliteit worden onder andere nog genoemd: enquêtes houden onder cliënten (over hun bevindingen met de geestelijk verzorger), een beroepseed afleggen, het met regelmaat succesvol doorlopen van een supervisietraject en toetsing door een onafhankelijk commissie.

4. Conclusie

De vragen die gesteld zijn in deze scriptie, zijn:

'Op welke wijze kan de niet ambtelijk gezonden geestelijk verzorger een kader bieden voor de gesprekspartner, anders dan door representatie van een bepaalde religie of levensbeschouwing via ambtelijke zending?' 'Op welke manier kan dit kader worden verantwoord en getoetst?' en 'Is er behoefte aan nascholing bij de ongebonden geestelijk verzorger, en zo ja, op welk(e) vlak(ken) of gebied?'

In dit hoofdstuk zullen deze vragen één voor één besproken worden en zal op basis van de voorgaande hoofdstukken gekeken worden welke conclusies er getrokken kunnen worden, wanneer literatuur- en empirisch onderzoek met elkaar verbonden worden. Het thema 'kader en werkwijze' komt eerst aan bod, gevolgd door het thema 'kwaliteitsborging en toetsing'. Tenslotte wordt het onderwerp 'behoefte aan nascholing' besproken. Na het bespreken van hierboven genoemde vragen zal dit hoofdstuk worden afgesloten met aanbevelingen tot nader onderzoek.

Kader en werkwijze

Om te beginnen kan vastgesteld worden dat de identiteit van de geestelijk verzorger zich met de tijd ontwikkeld heeft en nog steeds in ontwikkeling is. De rol, inhoud en identiteit van de geestelijk verzorger worden bevraagd. Daarnaast wordt de vraag naar de functie van het werken met een ambtelijke zending tegenwoordig ter discussie gesteld.

Uit literatuuronderzoek is gebleken dat een bepaalde vorm van onzekerheid deel uitmaakt van de identiteit van de geestelijk verzorger. Onzekerheid over identiteit van de geestelijk verzorger is, volgens Dykstra bijvoorbeeld, voor een deel inherent aan het beroep. Dit is onder meer het geval, zo stelt hij, omdat de geestelijk verzorger zich bezig houdt met gebeurtenissen op de grenzen van het menselijk bestaan. Dat er discussies ontstaan over de identiteit van de geestelijk verzorger is, zeker in dat licht bekeken, niet vreemd. Ook andere auteurs, bijvoorbeeld Schilderman, stellen vast dat geestelijk verzorger een beroep is wat iets eigens heeft en anders is dan dat van bijvoorbeeld een tandarts, die het bestaan van zijn beroep niet hoeft te verantwoorden of uit hoeft te leggen wat hij nu eigenlijk precies doet.

Waar het de discussie rond ambtelijke binding betreft, is er literatuur te vinden waarin zowel voor- als tegenstanders van het werken met ambtelijke zending aan bod komen. Uit het onderzoek van Smeets kwam naar voren dat geestelijk verzorgers die wel met een zending werken niet zien wat de zendende instanties bijdragen aan de fundering van hun werk als geestelijk verzorger. Uit hetzelfde onderzoek bleek ook dat van hoofdzakelijke gerichtheid op de met de zending

verbonden levensbeschouwing allang geen sprake meer is. Smeets stelt op basis van zijn onderzoek dat het ambt (alleen) een waarde in zichzelf heeft voor de ambtsdrager en de betrokkenen van de gemeenschap die er een symbolische betekenis aan toekennen. In hoofdstuk een werd een stelling van Van Bergen genoemd, namelijk dat het ambt plaats zou hebben gemaakt voor een professionele functionaliteit, een sociale en psychologische vaardigheid. (Onder andere) de beroepsvereniging VGV Albert Camus denkt dat vasthouden aan ambtelijke zending op termijn zal leiden tot ondergang van het beroep geestelijk verzorger, gezien de marginale invloed van de kerk en andere levensbeschouwelijke instituten op de huidige samenleving. Deze vereniging ziet ook geen toegevoegde waarde in het ambt aan het beroep.

Heitink en Bosma, bijvoorbeeld, vinden dat het ambtelijk gezonden zijn juist wel noodzakelijk is om te kunnen werken als geestelijk verzorger. Volgens Heitink omdat verdieping van de relatie (tussen geestelijk verzorger en cliënt) vraagt om levensbeschouwelijke differentiatie, volgens Bosma omdat de ambtelijke zending het ambtsgeheim met zich meebrengt. Dit ambtsgeheim zorgt er volgens hem voor dat mensen zich vrij voelen om alles te kunnen zeggen. In het beroepsprofiel wordt het kunnen voorgaan in liturgische vieringen en leiden van confessie-specifieke rituelen vereist, welke niet door een geestelijk verzorger zonder ambt uitgevoerd kunnen worden.

Verschillende auteurs, waaronder Nauer, benadrukken het belang van levensbeschouwelijke profilering van de geestelijk verzorger. In het tweede hoofdstuk zagen we het idee van Schilderman, om het ambtsbegrip te verbinden met basisprincipes uit de zorghetiek, als weldoen, niet-schaden en rechtvaardigheid. Vreeman noemde het kader van 'geestelijk welbevinden', wat ruimte kan bieden aan zowel geestelijk verzorgers met als geestelijk verzorgers zonder binding aan een traditionele godsdienst of levensovertuiging. Al deze ideeën geven een mogelijk kader weer wat de geestelijk verzorger in kan zetten bij zijn positiebepaling. Er zijn, anders gezegd, mogelijkheden voor de geestelijk verzorger om zich te profileren, zowel vanuit professioneel als levensbeschouwelijk oogpunt, zonder zich te binden aan een zendende instantie via het ambt. Schilderman stelt overigens dat het denominatieve en niet-denominatieve model prima naast elkaar blijken te kunnen bestaan.

Uit empirisch onderzoek is, wat kader betreft, gebleken dat de ondervraagde geestelijk verzorgers, die werken zonder ambtelijke zending, in de praktijk weinig tot geen problemen ervaren waar het gaat om hun levensbeschouwelijke identiteit als geestelijk verzorger zonder ambtelijke zending. Het merendeel van de respondenten heeft aangegeven dat zij wel hun eigen levensbeschouwing met zich mee dragen en ook inzetten in hun werk als geestelijk verzorger. Daarnaast geven de ondervraagde geestelijk verzorgers, die zonder zending werken, aan dat er door cliënten vaak niet naar de levensbeschouwing dan wel levensbeschouwelijke identiteit van de geestelijk verzorger gevraagd wordt.

Waar het om werkwijze gaat, geven de respondenten aan de meerwaarde van het ambt niet te zien en het dus ook niet te missen in hun werk als geestelijk verzorger. Ze ervaren niet alleen waar het gaat om identiteit, maar ook waar het werkwijze betreft, weinig tot geen problemen bij het werken zonder zending. Geen van de respondenten heeft het gevoel dat er verschillen zijn in werkwijze tussen de gezonden en niet gezonden geestelijk verzorger. Een persoon noemt een klein verschil waar het gaat om confessie-specifieke rituelen en dit punt kwam ook naar voren in de analyse van het beroepsprofiel.

Uit hiervoor genoemde informatie valt de conclusie te trekken dat er een verschil is tussen theorie en praktijk waar het gaat om ambtelijke identiteit. De

discussie rond het al dan niet werken met ambtelijke zending lijkt namelijk voor meer consternatie buiten dan binnen de praktijk van de geestelijke verzorging te zorgen. Schilderman constateerde dat denominatieve en niet-denominatieve geestelijk verzorgers in de praktijk prima naast elkaar kunnen bestaan en die stelling sluit wel aan bij de onderzoeksresultaten. Er is een veelheid aan discussies rond het al dan niet werken met ambtelijke zending te vinden, terwijl tegelijkertijd in de praktijk blijkt dat de gezonden geestelijk verzorgers weinig toegevoegde waarde zien in het ambt en de niet gezonden geestelijk verzorgers het niet als een gebrek ervaren dat zij niet ambtelijk gezonden zijn. De praktijk wijst uit dat de stellingnames van onder andere Heitink en Bosma, die stellen dat ambtelijke zending noodzakelijk is om te kunnen werken als geestelijk verzorger, geen stand houden. Het ambt kan voor mensen wel een (belangrijke) symbolische waarde vervullen. Mensen kunnen bijvoorbeeld de dominee-geestelijk verzorger, omdat hij gezonden is, een meerwaarde en/of bijzondere positie toekennen waar het gaat om in contact komen met God dan wel het goddelijke. Daarnaast geeft ambtelijke binding naar de buitenwereld heel expliciet een kader aan, een 'dit ben ik en hier sta ik voor', maar het is niet gezegd dat een geestelijk verzorger zonder deze binding ook geen representant kan zijn van een bepaalde levensbeschouwing. Anders gezegd, een geestelijk verzorger kan voor zichzelf heel duidelijk een verbintenis voelen met een bepaalde, bijvoorbeeld de christelijke, traditie, zonder officieel (via ambtelijke zending) hiermee verbonden te zijn. Deze eigen levensbeschouwelijke identiteit kan hij of zij uitdragen in het werk als geestelijk verzorger, zonder officieel ambtsdrager te zijn. Uit het onderzoek onder niet ambtelijk werkende geestelijk verzorgers kwam ook naar voren dat zij wel hun levensbeschouwing dan wel levensbeschouwelijke identiteit met zich meedragen en/of inzetten in hun werk als geestelijk verzorger. Andersom kan een geestelijk verzorger die wel werkt met een ambtelijke zending zich (meer,) evenveel of minder verbonden voelen met de bij de zendende instantie horende traditie (dan zijn al dan niet met ambtelijke zending werkende collega geestelijk verzorger). Dat van hoofdzakelijke gerichtheid, van de gezonden geestelijk verzorger, op de eigen levensbeschouwing allang geen sprake meer is, bleek al uit het onderzoek van Smeets. Het zo herkenbare, en daarom volgens sommige auteurs belangrijke, kader van de ambtelijk gezonden geestelijk verzorger blijkt in de praktijk minder vastomlijnd te zijn dan de denominatie kan doen vermoeden. Wanneer een ambtelijk gezonden geestelijk verzorger de confessie-specifieke rituelen uitvoert kan de eerder genoemde symbolische waarde die aan het ambt gehecht kan worden, mogelijk sterker tot uitdrukking komen dan wanneer een niet gezonden geestelijk verzorger rituelen uitvoert, maar zoals is gebleken uit het empirisch onderzoek, ervaren de ongebonden geestelijk verzorgers het niet kunnen uitvoeren van confessie-specifieke rituelen niet als een gemis, maar hooguit als een klein verschil tussen gezonden en niet gezonden geestelijk verzorgers. De taak van het uitvoeren van deze specifieke rituelen zou ingevuld moeten worden door ambtsdragers, wat in de praktijk prima te realiseren is en blijkt en daarom geen probleem vormt voor de ongebonden geestelijk verzorger om te werken als geestelijk verzorger.

Kwaliteitsborging en toetsing

In het eerste hoofdstuk kon vastgesteld worden dat de nu spelende behoefte aan professionalisering van de geestelijke verzorging al in de jaren zeventig van de vorige eeuw aan de orde was. Ook vragen over borging van kwaliteit en toetsing van de geestelijke verzorging speelden toen al. Ontwikkelingen in wetgeving en zorgstelselvernieuwing zorgden ervoor dat er kwaliteitseisen geformuleerd moesten worden. Daarnaast bestaat er enerzijds de inherente onzekerheid rond identiteit van de geestelijk verzorger, en wordt de geestelijk verzorger, anderzijds, onder meer door intrede van de marktwerking in de zorg, gedwongen het 'product' geestelijke verzorging te omschrijven.

Door de aard en eigenheid van identiteit van het beroep geestelijk verzorger zijn protocollen voor kwaliteitsborging en toetsing zoals die elders in de zorg worden toegepast niet altijd geschikt om ook toe te passen op dit beroep. Zock stelt dan ook dat voor geestelijke verzorging een andere vorm van toetsing en verantwoording nodig is dan bij de doelrationele benadering. Volgens Rebel is geestelijke verzorging op bepaalde wijze wel meetbaar en is dit ook nodig. Heitink stelde een Raad van toezicht voor, die kwaliteit kan borgen. Schilderman introduceerde het idee van een 'sophisticated' ambtsbegrip, waarin de professionele betekenis van religieus kapitaal meer toetsbaar vervat kan liggen. Smeets pleit voor een onderscheid tussen de aard van registratie van ambtelijke ontwikkeling enerzijds en aard van registratie van professionele ontwikkeling anderzijds. Ook Mooij-Kemp maakt het onderscheid tussen ambtsvervulling en -bevoegdheden en het functioneren als geestelijk verzorger. Voor het eerste deel ligt volgens haar de verantwoordelijkheid bij de plaatselijke gemeente of het regionale kerkverband. Voor het andere deel ligt de verantwoordelijkheid bij de instelling als werkgever stelt zij. Volgens Vreeman geeft de Beroepsstandaard voldoende richtlijnen en is het de taak van de VGVZ om hier toezicht op te houden. Het doel van VGV Albert Camus om middels een beroepsregister kwaliteit te waarborgen, is ondertussen gerealiseerd. Leden van deze vereniging kunnen nu, evenals leden van de VGVZ, zich inschrijven bij het register van de SKGV.

De, zonder ambtelijke zending werkende, geestelijk verzorgers die aan het onderzoek hebben meegewerkt, hebben ook hun ideeën met betrekking tot waarborging van kwaliteit en toetsing. Zij vinden alle acht een goede beroepsvereniging voor geestelijk verzorgers en ook lidmaatschap daarvan nuttig en zinvol. De beroepsvereniging kan volgens een aantal van hen ook garant staan voor de professionele kwaliteit van de geestelijk verzorger. Ook op de werkplek dient volgens een aantal respondenten kwaliteit geborgd te worden, door functioneringsgesprekken en evaluaties onder cliënten bijvoorbeeld. Daarnaast heeft ook de opleiding een rol van betekenis waar het gaat om garantie van kwaliteit, vinden zij. Het merendeel van de respondenten is voorstander van toetsing van de geestelijk verzorger middels een register (wat inmiddels ook opengesteld is voor de ongebonden geestelijk verzorgers) met een puntensysteem. Via bij- en nascholing kan de geestelijk verzorger benodigde punten behalen en zo aan professionaliteitseisen blijven voldoen. Tot slot wordt er door de respondenten ook belang gehecht aan supervisiebijeenkomsten.

De respondenten bevestigen de noodzaak, onder meer genoemd door Rebel, van meetbaarheid van geestelijke verzorging. Evenals bijvoorbeeld Smeets en Mooij-Kemp, pleiten ook de respondenten voor het onderscheid tussen registratie van professionele ontwikkeling en ambtelijke ontwikkeling. Als, ongebonden, geestelijk verzorgers, noemen zij namelijk voorstellen van kwaliteitsborging en toetsing die los staan van de verbinding van geestelijk verzorger met ambtelijke zending. Kort gezegd, de door hen voorgestelde methoden registreren de

professionele ontwikkeling van de geestelijk verzorger, niet de ambtelijke ontwikkeling.

Behoeftte aan nascholing

Uit literatuuronderzoek kwam naar voren dat er eisen gesteld worden aan de vaardigheid van de geestelijk verzorger die betrekking hebben op het leiden van vieringen en vormgeven van rituelen. Er is gebleken dat waar het gaat om confessie-specifieke vieringen en rituelen de geestelijk verzorger zonder ambtelijke zending op dat punt tekort schiet, in die zin dat hij niet gemachtigd is dergelijke rituelen uit te voeren. Op basis van de onderzoeksresultaten kan er geconcludeerd worden dat er een duidelijke behoefte bij de respondenten bestaat aan nascholing, met name op het gebied van theologische vakken en daar waar het gaat om het leiden van vieringen en vormgeven van rituelen. De zonder zending werkende geestelijke verzorger ervaart op dat punt blijkbaar een gemis. De theologische vakken en het leiden van vieringen en vormgeven van rituelen zijn onderdelen van het beroep geestelijk verzorger die doen denken aan ambtelijke geestelijke verzorging. De praktijk sluit zo bekeken aan bij de theorie, gezien de niet gezonden geestelijk verzorger aangeeft behoefte te hebben aan meer kennis en vaardigheid op genoemd gebied en dat de beroepsvereniging die eis aan kennis ook stelt aan de geestelijk verzorger. De respondenten ervaren echter niet de ambtelijke zending op zichzelf als gemis, maar vinden wel dat er binnen de opleiding tot algemeen geestelijk verzorger, zoals deze was op het moment dat zij deze doorlopen hebben, meer aandacht moet zijn voor studie rond vormgeven van rituelen en het leiden van vieringen. Binnen de kerkelijke opleidingen wordt hier meer aandacht aan besteedt, bijvoorbeeld door het aanbieden van vakken als homiletiek en liturgiek. Mogelijk heeft de ambtelijk gezonden geestelijk verzorger meer kennis van en rond confessie-specifieke rituelen die zijn verbonden met het instituut dat hem zendt dan de niet gezonden geestelijk verzorger. De zonder zending werkende geestelijk verzorger put mogelijk uit meer bronnen dan de ambtelijk werkende geestelijk verzorger. De, zonder zending werkende, respondenten geven in ieder geval aan dat het scala aan bronnen waar zij uit putten breed is. Te verwachten valt echter dat over de mate van gebruik van bronnen moeilijk een conclusie te geven valt, gezien de verschillen tussen elke persoon en dus ook geestelijk verzorger als zodanig en de vele variëteiten binnen de verschillende denominaties.

Tot slot

In plaats van het verder van elkaar verwijderd raken te midden van heftige discussies rond ambtelijke zending, kan op grond van bovenstaande gepleit worden voor een samenwerking tussen wel en niet gezonden geestelijk verzorgers. Schilderman constateerde immers al dat het denominatieve en niet-denominatieve model in de praktijk prima samen gaan. Ook uit het onderzoek onder ongebonden geestelijk verzorgers is gebleken dat er in de praktijk geen

problemen zijn tussen de wel en niet gezonden geestelijk verzorgers. Zij ervaren ook nauwelijks verschillen in werkwijze tussen de wel en niet met ambtelijke binding werkende geestelijk verzorger. Een respondent heeft zelfs het gevoel dat het bij de met zending werkende collega's eerder nu eenmaal zo gelopen is dat zij met zending werkzaam zijn, dan dat zij er bewust voor gekozen hebben. Een samenwerking waarin gekeken wordt naar wat er in de praktijk nodig is om goed te kunnen functioneren als geestelijk verzorger en waarbij ervaringen uitgewisseld worden is zondermeer vruchtbaar. Waar het gaat om het geven van een kader, kan lering getrokken worden uit de conclusies die Dykstra geeft waar het onzekerheid rond identiteit van de geestelijk zorgverlener betreft, namelijk dat een bepaalde vorm van onzekerheid altijd al het beroep heeft omhangen. Er valt dan ook niet nu te verwachten, gezien de eigenheid, aard en oorsprong van het beroep, dat er een omschrijving van identiteit en inhoud van het beroep geestelijk verzorger zal komen die even helder is als die van het beroep longarts, om maar een voorbeeld te noemen.

Leren van en met elkaar om het geheel van geestelijke verzorging ook meer 'body' te geven, wat in de huidige tijd, waarin maakbaarheidsdenken en marktwerking hun intrede in de zorg hebben gedaan, niet een overbodige investering in de geestelijke verzorging is, is een uitgangspunt om aan vast te houden door zowel gezonden als niet gezonden geestelijk verzorgers. Het door Vreeman genoemde 'geestelijk welbevinden' zou eveneens een gezamenlijk uitgangspunt kunnen zijn. Met openstelling van het beroepsregister voor geestelijk verzorgers zonder ambtelijke zending is de eerste stap richting samenwerking inmiddels gezet. Als 'geestelijk welbevinden' een belangrijkere rol krijgt toebedeeld dan de discussie rond het al dan niet ambtelijk gezonden zijn, kan door zowel ongebonden als gebonden geestelijk verzorgers gezamenlijk bekeken en besproken worden wat nodig is om zoveel mogelijk een bijdrage te geven aan dit geestelijk welbevinden. Hierbij valt in de eerste plaats te denken aan een bepaald scholingsniveau, zo als nu ook het geval is.

Wanneer de analyse van het beroepsprofiel en de resultaten van het onderzoek onder niet ambtelijk werkende geestelijk verzorgers naast elkaar gelegd worden, kan vastgesteld worden dat meer aandacht voor de meer ambtelijk veronderstelde onderdelen van geestelijke verzorging, binnen het studieprogramma van de algemeen geestelijk verzorger, wenselijk is. Ook al bleek uit literatuuronderzoek (onder andere Schilderman en Smeets) dat in de praktijk weinig verschillen en/of problemen bestaan tussen wel en niet ambtelijk werkende geestelijk verzorgers en sloot het resultaat van het empirisch onderzoek onder niet gezonden geestelijk verzorgers hierbij aan, er is toch duidelijk een behoefte aan genoemde kennis. Eén respondent voelde die behoefte aan meer kerkelijk georiënteerde vakken zo sterk, dat zij een vervolgopleiding Theologie/Pastoraal werker is gestart. Het eigene van de niet gebonden geestelijke verzorging is het uitgangspunt dat je als geestelijk verzorger er bent voor iedereen en dat je binnen komt zonder 'kleur'. De opleiding algemene geestelijke verzorging richt zich niet op hoofdzakelijk één specifieke godsdienst of levensbeschouwing, waardoor de aandacht voor specifiek bij een richting horende vorm van viering of ritueel minder tot niet aanwezig is. Respondenten noemden het voordeel van het ongebonden zijn in het contact, dat je 'neutraal' binnen komt en zeggen ook dat er cliënten zijn die het prettig vinden dat je niet als bijvoorbeeld dominee-geestelijk verzorger aan het bed komt zitten. Waar het de behoefte aan nascholing betreft is duidelijk gebleken dat zij behoefte hebben aan meer kennis juist op het theologisch vlak. De inhoud van eerste – en nascholing verdient meer en voortdurend aandacht.

De binding die zowel gezonden als niet gezonden geestelijk verzorgers uiteindelijk overeenkomstig hebben is die met professionaliteit.

Aanbevelingen tot nader onderzoek

Voor deze scriptie is een relatief klein aantal respondenten ondervraagd. Het onderzoek heeft zich daarnaast enkel gericht op zij die de Masteropleiding Geestelijke Verzorging in Groningen hebben gevolgd. Hiervoor is gekozen om de mogelijke behoefte aan nascholing bij deze groep vast te stellen. Met oog op het verkrijgen van informatie over de praktijk van niet ambtelijk gebonden geestelijke verzorging geeft een onderzoek onder respondenten afkomstig van verschillende opleidingen tot algemeen geestelijk verzorger, een completer beeld. Een andere aanvulling zou zijn een deel van de vragen ook voor te leggen aan geestelijk verzorgers die ambtelijk werkzaam zijn, bijvoorbeeld wanneer het gaat om hun visie op toetsing en waarborging van kwaliteit. Eén van de participanten geeft aan dat zij het gevoel heeft dat haar ambtelijke collega's niet zozeer principieel voor het ambt gekozen hebben, maar dat het meer via een bepaalde weg zo gelopen is. Het is interessant deze visie in de praktijk te onderzoeken. Is dit gevoel op waarheid gebaseerd en blijkt dat voor veel met zending werkende geestelijk verzorgers, de binding met het ambt meer 'zomaar' of 'toevallig' ontstaan is of blijkt dat het juist wel vaak een bewuste keuze geweest is? Een ander te bespreken punt is dat de ambtelijk gezonden geestelijk verzorger, in veel gevallen, meer kennis zal hebben van theologische vakken en mogelijk ook op het vlak van vieringen leiden en vormgeven van rituelen. Het strekt tot aanbeveling ook dit nader te onderzoeken en dan met name waar het gaat om de visie van deze groep op confessie-specifieke rituelen, daar dit het enige punt is waarvan, na analyse van het beroepsprofiel en empirisch onderzoek, gebleken is dat de niet gezonden geestelijk verzorger het niet kan uitvoeren. Een interessante vraag zou daarnaast nog zijn of er bij de met zending werkende geestelijk verzorgers andere behoeften zijn op het gebied van nascholing dan bij de ongebonden werkende geestelijk verzorgers. Misschien hebben de gezonden geestelijk verzorgers op hun beurt behoefte aan scholing op gebied van andere (dan die verbonden met het instituut wat hen zendt) bronnen. Een onderzoek onder geestelijk verzorgers die met zending werken, waarin zij bevraagd worden op bovenstaande punten zou eventuele verschillen op gebied van kennis en behoeften hieraan tussen wel en niet ambtelijk werkende geestelijk verzorgers duidelijker naar voren kunnen brengen. Ook zou een onderzoek naar de verschillen binnen de bestaande opleidingsprogramma's tot algemeen geestelijk verzorger een aanvulling kunnen zijn en van nut bij het opstellen en vormgeven van een goed opleiding- en/of nascholingsprogramma voor geestelijk verzorgers.

Bibliografie

Literatuur

Baarda, D.B. en M.P.M. de Goede en J. Teunissen, *Basisboek kwalitatief onderzoek, praktische handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek* (Groningen en Houten 2001).

Bergen van, Marjo, 'Het ritme van stollen en smelten, Levensbeschouwelijke inbreng van geestelijk verzorgers in begeleidingscontacten', *Tijdschrift Geestelijke Verzorging* 9 (2006) 50-70.

Bosma, Hielke, interview *Tussentijds* nr.16 (2009).

Dykstra, Robert C., *Images of pastoral care, classic readings* (St.Louis, Missouri 2005).

Emans, Ben, *Interviewen, theorie, techniek en training* (4^e druk; Groningen en Houten 2002).

Goudswaard, Niek, 'Geestelijke verzorging in het verleden', in: Jaap Doolaard red., *Nieuw handboek geestelijke verzorging* (Kampen 2006) 23-59.

Heitink, Gerben, 'Geestelijk verzorger: een ambt en een ambacht', in: Jaap Doolaard red., *Nieuw handboek geestelijke verzorging* (Kampen 2006) 161-169.

Kemper, Anneke, 'Voorwoord namens het algemeen bestuur', in: Arian Verheij red., *Ambtelijke binding VGVZ-cahiers 4* (Nijmegen 2010) 6-9.

Kunneman, Harry, 'Horizontale transcendentie en normatieve professionalisering: de casus geestelijke verzorging', in: W.B.H.J. van de Donk e.a., *Geloven in het publieke domein, verkenningen van een dubbele transformatie* (Den Haag en Amsterdam 2006) 367-393

Menken-Bekius, Corja en Hanneke Schaap-Jonker (red.), *Ervaring leert, de casus als instrument voor theoloog, pastor en geestelijk verzorger* (Kampen 2010).

Mooij-Kemp, Liesbeth, 'Over opleiding en competentie, de opleiding en bevoegdheid van geestelijk verzorgers', in: Jaap Doolaard red., *Nieuw handboek geestelijke verzorging* (Kampen 2006) 131-138.

Nauer, Doris, 'Niet smelten maar profileren zonder te stollen, Een pastoraal-theologische reactie op een humanistisch ontwerp', *Tijdschrift Geestelijke Verzorging* 9 (2006) 72-79.

Rebel, Jaap, 'De geestelijke verzorging in de veranderende zorg', in: Jaap Doolaard red., *Nieuw handboek geestelijke verzorging* (Kampen 2006) 101-105.

Schilderman, Hans, 'De vraag naar het domein, professionele identiteit van geestelijke verzorging', *Tijdschrift Geestelijke Verzorging* 10 (2007) 22-27

Schilderman, Hans, 'Expertmeeting 'De identiteit en positie van de geestelijke verzorging in de zorg' ', in: Arian Verheij red., *Ambtelijke binding VGVZ-cahiers 4* (Nijmegen 2010) 13-62.

Schouten, Henk, 'De vereniging voor geestelijk werkers 'Albert Camus'; een pleidooi voor ontzuijing van de geestelijke verzorging', in: Jaap Doolaard red., *Nieuw handboek geestelijke verzorging* (Kampen 2006) 110-117.

Smeets, Wim, 'Zending of geen zending, de ambtelijke identiteit van geestelijk verzorgers', *Tijdschrift Geestelijke Verzorging* 10 (2007) 37-42.

Snelder, Wil, 'Beknopte geschiedenis van de Vereniging van Geestelijke Verzorgers in zorginstellingen tot 2000 ', in: Jaap Doolaard red., *Nieuw handboek geestelijke verzorging* (Kampen 2006) 84-100.

Veltkamp, Henk, 'Domein, identiteit en passie van de geestelijke verzorging', in: Jaap Doolaard red., *Nieuw handboek geestelijke verzorging* (Kampen 2006) 147-159.

Vreeman, Joachim en Thomas Quartier en Wim Smeets, 'Geestelijke verzorging in het kader van geestelijk welbevinden', *Tijdschrift Geestelijke Verzorging* 12 (2009) 44-49.

Zock, Hetty, 'It takes two to tango', *Tijdschrift Geestelijke Verzorging* 8 (2006) 5-15.

Bronnen

Beroepsstandaard VGVZ

Grondwet : 'Allen die zich in Nederland bevinden, worden in gelijke gevallen gelijk behandeld. Discriminatie wegens godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht of op welke grond dan ook, is niet toegestaan.'

Van Dale, 1976 (niet meer in bezit op moment van opstellen bibliografie).

Van Dale, *Basiswoordenboek van de Nederlandse taal* (Utrecht en Antwerpen 1987).

Websites

<http://www.kerknieuws.nl/nieuws.asp?oId=18731>, 05 november 2012.

<http://skgv.mijnregister.nl/>, 04 april 2012.

<http://www.uvh.nl/organisatie/over-de-universiteit/samenwerking-en-internationalisering>, 25 februari 2013.

<http://www.vandale.nl/opzoeken?pattern=ambt&lang=nn> , 17 juni 2012.

<http://www.vgvz.nl/actueel/nieuws>, 05 april 2012.

<http://www.vgvz.nl/sectoren>, 03 december 2012.

http://www.vgvz.nl/userfiles/Nieuwsbrief_VGVZ_april_2012-1.pdf, 05 juni 2012.

<http://www.vgw-albertcamus.nl/>, 24 mei 2012.

Interviewvragen

Onderzoeksvragen:

1. Geslacht, leeftijd, werkterrein
2. Wat is de periode dat u hier werkzaam bent?
3. Heeft u bewust gekozen voor het werken als niet ambtelijk gebonden geestelijk verzorger? Toelichting
4. Als ongebonden geestelijk verzorger kunnen mensen u niet plaatsen binnen een specifiek geloofskader (bijvoorbeeld het Katholieke geloof). Levert dit in de praktijk problemen of juist voordelen op in uw contact met cliënten? Hoe ervaart u dit? Toelichting
5. Hoe zet u uw levensbeschouwing in als niet ambtelijk werkende geestelijk verzorger? Wat is volgens u het verschil in werkwijze hierbij met de wel ambtelijk werkende geestelijk verzorger?
6. De ambtelijk gebonden geestelijk verzorger heeft een zendende instantie 'achter zich staan' waar ook bepaalde geloofsopvattingen bij horen waaruit hij of zij inspiratie kan halen voor zijn of haar werkzaamheden. Uit welke bronnen put u wanneer u mensen begeleidt bij het omgaan met geloofs- en of zingevingsvragen en/of begeleiding bij rituelen?
7. Vindt u dat u in uw opleiding tot algemeen geestelijk verzorger voldoende (a) en juiste/toepasbare (b) kennis heeft opgedaan om als geestelijk verzorger aan de slag te gaan? Toelichting
8. Hoe ontwikkelt u zich als professioneel niet ambtelijk gebonden geestelijk verzorger in uw werk (naast kennis uit praktijkervaring) (volgt u trainingen, workshops bijvoorbeeld)?
9. Op welke terreinen of met betrekking tot welke vaardigheden zou u nascholing voor uzelf zinvol achten?
10. Er is geen zendende instantie die garant staat voor uw kwaliteit als professioneel geestelijk verzorger. Wie of wat zou deze 'waarborgfunctie' kunnen vervullen? Toelichting
11. Hoe verhoudt u zich ten aanzien van de bestaande beroepsverenigingen (VGZ, Albert Camus) (a) en hoe denkt u over het voorstel van de VGZ m.b.t. het instellen van een instituut voor spiritueel ongebonden, waar vanuit een zending plaats zou kunnen hebben (b)?
12. Hoe zou volgens u een toetsing van professionaliteit van de algemeen geestelijk verzorger vormgegeven moeten/kunnen worden?

Onderzoeksvragen in thema's, dan wel 'kopjes':

(Achtergrond respondenten)

1. Geslacht, leeftijd, werkterrein
2. Wat is de periode dat u hier werkzaam bent?

(Bewust niet ambtelijk)

3. Heeft u bewust gekozen voor het werken als niet ambtelijk gebonden geestelijk verzorger? Toelichting

(Ongebonden in praktijk: problemen, voordelen en/of verschillen?)

4. Als ongebonden geestelijk verzorger kunnen mensen u niet plaatsen binnen een specifiek geloofskader (bijvoorbeeld het Katholieke geloof). Levert dit in de praktijk problemen of juist voordelen op in uw contact met cliënten? Hoe ervaart u dit? Toelichting
5. Hoe zet u uw levensbeschouwing in als niet ambtelijk werkende geestelijk verzorger? Wat is volgens u het verschil in werkwijze hierbij met de wel ambtelijk werkende geestelijk verzorger?

(Inspiratiebronnen ongebonden geestelijk verzorger)

6. De ambtelijk gebonden geestelijk verzorger heeft een zendende instantie 'achter zich staan' waar ook bepaalde geloofsopvattingen bij horen waaruit hij of zij inspiratie kan halen voor zijn of haar werkzaamheden. Uit welke bronnen put u wanneer u mensen begeleidt bij het omgaan met geloofs- en of zingevingsvragen en/of begeleiding bij rituelen?

(Scholing, ontwikkeling en nascholing)

7. Vindt u dat u in uw opleiding tot algemeen geestelijk verzorger voldoende (a) en juiste/toepasbare (b) kennis heeft opgedaan om als geestelijk verzorger aan de slag te gaan? Toelichting
8. Hoe ontwikkelt u zich als professioneel niet ambtelijk gebonden geestelijk verzorger in uw werk (naast kennis uit praktijkervaring) (volgt u trainingen, workshops bijvoorbeeld)?
9. Op welke terreinen of met betrekking tot welke vaardigheden zou u nascholing voor uzelf zinvol achten?

(Waarborging en toetsing)

10. Er is geen zending instantie die garant staat voor uw kwaliteit als professioneel geestelijk verzorger. Wie of wat zou deze 'waarborgfunctie' kunnen vervullen? Toelichting
11. Hoe verhoudt u zich ten aanzien van de bestaande beroepsverenigingen (VGVZ, Albert Camus) (a) en hoe denkt u over het voorstel van de VGVZ m.b.t. het instellen van een instituut voor spiritueel ongebondenen, waar vanuit een zending plaats zou kunnen hebben(b)?
12. Hoe zou volgens u een toetsing van professionaliteit van de algemeen geestelijk verzorger vormgegeven moeten/kunnen worden?

Relevante delen uit de Beroepsstandaard VGVZ

Uit de beroepsstandaard VGVZ:

Voortgekomen uit een gevarieerde en geschakeerde traditie van geestelijke verzorging, biedt de Beroepsstandaard een solide basis voor de nabije toekomst waarin de geestelijke verzorging zich ongetwijfeld verder zal ontwikkelen. Ook dit document zal daarom weer aan verandering onderhevig zijn. Maar hoe samenleving en gezondheidszorg zich ook zullen ontwikkelen, de uiteindelijke levensvragen rond menselijke existentie en contingentie zullen dezelfde blijven.

Deze beroepsstandaard beschrijft wie geestelijk verzorgers in zorginstellingen zijn, wat zij doen en wat van hen wordt verwacht. De standaard kent twee documenten: het *beroepsprofiel* van de geestelijk verzorger in zorginstellingen én de *beroepscode* voor de geestelijk verzorger in zorginstellingen.

Het beroepsprofiel beschrijft de uitgangspunten, kerntaken en kwaliteitseisen van de professie en het vereiste deskundigheidsniveau van een geestelijk verzorger. Het positioneert de geestelijke verzorging binnen de gezondheidszorg en is een richtsnoer voor de verdere ontwikkeling van het beroep.

De beroepscode geeft de gedragsregels weer, waaraan de geestelijk verzorger is gehouden bij het uitoefenen van zijn beroep.

De beroepsstandaard geeft zo de essentie van het beroep weer.

Geestelijke verzorging in en vanuit zorginstellingen is:

- *de professionele en ambtshalve begeleiding van en hulpverlening aan mensen bij hun zingeving en spiritualiteit, vanuit en op basis van geloofs- en levensovertuiging en*
- *de professionele advisering inzake ethische en/of levensbeschouwelijke aspecten in zorgverlening en beleidsvorming.*

Als antwoord op de ontwikkelingen in kerk, maatschappij en gezondheidszorg heeft de VGVZ zich vanaf het begin ingezet voor de professionalisering van de geestelijke verzorging

Vanuit de gedachte dat de geestelijke verzorging zich richt op fundamentele vragen rondom ziekte, dood, gezondheid en de existentiële invulling van het leven, wordt deze gedefinieerd als: *De professionele en ambtshalve begeleiding van en hulpverlening aan mensen vanuit en op basis van een geloofs- en levensovertuiging.*⁴

Op 11 maart 1982 verschijnt het wetsontwerp 'Kwaliteitswet Zorginstellingen'. In de Memorie van Toelichting stelt men dat de instellingen samen met de zendende instanties de geestelijke verzorging moeten waarborgen als onderdeel van de kwaliteit van zorg. De Kwaliteitswet Zorginstellingen treedt op 1 april 1996 in werking. In artikel 3 staat verwoord:

'Voor zover het betreft zorgverlening die verblijf van de patiënt of cliënt in de instelling gedurende ten minste het etmaal met zich brengt, draagt de zorgaanbieder er tevens zorg voor dat in de instelling geestelijke verzorging beschikbaar is, die zoveel mogelijk aansluit bij de godsdienst of levensovertuiging van de patiënten of cliënten.'

Daarmee behoort geestelijke verzorging tot de basisvoorwaarden van kwalitatief goede zorgverlening.

Doel van geestelijke verzorging is

het aandachtig en liefdevol present zijn bij en begeleiden van de processen van zingeving en spiritualiteit, met het oog op het geestelijk welbevinden van de cliënt. Tot presentie, begeleiding, hulpverlening en advisering behoort ook het doen van interventies. Daarbij moet in acht genomen worden dat het met name in de processen van innerlijke omvorming van het grootste belang is dat een begeleider niet sturend aanwezig is. Tevens moet in acht genomen worden dat een periode van geestelijk niet-welbevinden cruciaal kan zijn in het omvormingsproces. Als geen andere zijn deze processen het primaat en werkdomen van de geestelijke verzorging. Het onderscheidt zich van het 'lichamelijke', 'psychische' en 'sociale'.

Professioneel en ambtshalve

De geestelijk verzorger verricht zijn/haar werkzaamheden professioneel en ambtshalve.

De professionaliteit van de geestelijk verzorger is van belang om patiënten en hun naasten optimaal te kunnen begeleiden en aan hen de meest adequate hulp te kunnen verlenen. Tevens vervult de geestelijk verzorger ook instellings-gerelateerde taken met betrekking tot zorgvisie, ethiek en identiteit. Om aan de professionele kwalificaties van geestelijk verzorger te voldoen moeten de volgende eisen worden gesteld aan diens opleiding en scholing:

- a. een door de overheid erkende, wetenschappelijke opleiding (universitair of HBO 1stegraads) in theologie en/of humanistiek.¹⁰

10 Hoe zich dit vertaalt naar de nieuwe bachelor- en masteropleidingen is onderwerp van gesprek binnen de commissie registratie van de VGVZ.

b. de door de VGVZ erkende certificering. Daarvoor geldt dat na het afronden van de opleiding en van de door de VGVZ aangegeven leerroute professionalisering jaarlijks voldoende studiepunten worden behaald om als gecertificeerd geestelijk verzorger erkend te blijven.

Deze opleidingseisen waarborgen twee belangrijke kwaliteiten van de geestelijk verzorger namelijk, dat deze

a. in staat is tot tweede reflectie, dat wil zeggen dat h/zij de eigen vooronderstellingen en uitgangspunten onderkent; en

b. dat h/zij breed inzetbaar is, dus ook voor mensen van andere dan de eigen levensbeschouwelijke richting.

De geestelijk verzorger heeft als *ambtsdrager* een identiteit die gelegitimeerd is door een maatschappelijk erkend levensbeschouwelijk genootschap. Die identiteit kan weliswaar worden onderscheiden, maar niet los gezien van de professionaliteit.

Voor de VGVZ is het ambtshalve aspect van belang, omdat het domein van de geestelijke verzorging (zingeving) nooit 'neutraal' is en altijd vraagt om een positiebepaling van de geestelijk verzorger. De geestelijk verzorger heeft daarbij altijd een open houding naar andere levensbeschouwingen. Een authentieke omgang met de eigen levensbeschouwing is daarvoor noodzakelijk. Het ambt en de eigen spiritualiteit behoren zo tot het hart van de professionele identiteit. 1 1

Begeleiding en hulpverlening

van de ethische standpunten van andere levensbeschouwelijke stromingen, is in staat ethische standpunten in alle gevarieerdheid te verhelderen en bespreekbaar te maken niet alleen in besluitvormingsprocessen

Geestelijke verzorging vindt plaats door via de ontmoeting, in wederkerigheid. Om de ander toe te laten binnen het eigen zingevingsproces is een vertrouwensband noodzakelijk. Vertrouwen vooronderstelt wederzijds respect.

Geestelijke verzorging is *begeleiding* wanneer het zingevingsproces zijn vanzelfsprekendheid heeft verloren en zingevingsvragen aan de orde zijn. Hier is met name sprake van inhoudelijke ondersteuning en aandachtige presentie die zich richt op erkenning en bevestiging van waarden en (levensbeschouwelijke) overtuigingen.

Geestelijke verzorging is *hulpverlening* wanneer het zingevingsproces uit zijn evenwicht is geraakt of een belangrijke rol speelt in de beleving van de ziekte of stoornis. Dan is sprake van op verandering gerichte interventie en heling van het zingevingsproces.

Geestelijke verzorging vindt plaats op basis van een diagnostische, hermeneutische en therapeutische competentie.¹¹

¹¹ Zie hiervoor ook hoofdstuk 4.1, p.12

Vanuit en op basis van geloofs- en levensovertuiging

In zorginstellingen treffen we patiënten aan met diverse al dan niet geëxpliciteerde levensbeschouwelijke achtergronden. Om recht te doen aan de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging dient in de zorginstelling sprake te zijn van een pluriform aanbod van geestelijke verzorging, dat hierbij past. Bij de samenstelling van de Dienst Geestelijke Verzorging wordt rekening gehouden met de signatuur van de zorginstelling en de verscheidenheid aan godsdienstige en levensbeschouwelijke overtuigingen bij de patiëntenpopulatie. Het zal niet altijd en overall mogelijk zijn pluriformiteit optimaal te realiseren. Dit zou kunnen leiden tot versnippering van de beschikbare personeelsformatie voor geestelijke verzorging en dit komt de herkenbare aanwezigheid in en betrokkenheid bij de instelling niet ten goede. Geestelijk verzorgers zijn breed inzetbaar voor patiënten van alle levensbeschouwelijke achtergronden. Dat een geestelijk verzorger staat in dezelfde levensbeschouwelijke traditie als de patiënt kan voor de laatste een meerwaarde hebben. Wanneer een patiënt vraagt naar een ambtsdrager van de eigen denominatie, verwijst de geestelijk verzorger hem door naar de desbetreffende collega geestelijk verzorger in dezelfde instelling, mits deze natuurlijk beschikbaar is, of h/zij maakt zo nodig afspraken over inzet en eventuele vergoeding van ambtsdragers van buiten de zorginstelling.

Ethische advisering

Ethisch beraad vindt plaats op instellingsniveau, bij de medewerkers en op niveau van de individuele patiënten en hun naasten. De geestelijk verzorger, die staat in een levensbeschouwelijke traditie en kennis heeft, maar ook in processen die richting geven aan die standpunten zelf.

In de rol van ethisch adviseur levert de geestelijk verzorger een bijdrage aan het ethisch beleid in het spanningsveld dat bestaat tussen de identiteit van de zorginstelling, de ethische opvattingen van de medewerkers, en die van de patiënten en hun naasten.

3.3. Vrijplaatsfunctie en integratie 1 2

Geestelijke verzorging maakt onlosmakelijk deel uit van het totale zorgaanbod van de instelling. In het primaire zorgproces werkt de geestelijk verzorger samen met andere zorgverleners en heeft h/zij met andere disciplines formeel en informeel overleg. Tegelijkertijd heeft de geestelijk verzorger in diens werk een vrijplaatsfunctie. Dit houdt in dat:

1. een patiënt buiten andere zorgverleners om te allen tijde een beroep kan doen op de geestelijk verzorger.
2. de geestelijk verzorger het recht heeft op eigen initiatief patiënten te bezoeken en dit bezoek al dan niet vergezeld te laten gaan met een aanbod aan geestelijke verzorging.
3. de geestelijk verzorger de plicht heeft alle patiënten te begeleiden die een beroep op hem/haar doen. Dit beroep kan ook worden gedaan via doorverwijzing door andere zorgverleners.

De organisatie erkent dat de geestelijk verzorger toegang heeft daar waar deze dat op grond van zijn functie noodzakelijk of wenselijk acht.

3.4 Geestelijke verzorging in en vanuit de instelling

Binnen alle werkvelden van de gezondheidszorg is er naast de klinische zorg ook sprake van zorg vanuit de instelling: op de polikliniek, peri-klinisch, trans- of extramuraal en bij deconcentratie van de instelling. Principieel is er geen onderscheid tussen zorg in de instelling of vanuit de zorginstelling. Dit betekent dat geestelijke verzorging beschikbaar is voor alle patiënten, die op de zorg van de instelling zijn aangewezen, ongeacht of zij in of buiten de instelling verblijven.

3.5 Kwaliteitsbeleid

In de Kwaliteitswet Zorginstellingen worden de volgende vier eisen aan de zorginstellingen opgelegd:

art. 2 instellingen moeten verantwoorde zorg aanbieden;

art. 3 de organisatie van de instellingen moet zodanig zijn dat deze leidt of redelijkerwijs moet leiden tot verantwoorde zorg;

art. 4 de instellingen dienen de kwaliteit van de zorg systematisch te bewaken, beheersen en verbeteren;

art. 5 de instellingen dienen verantwoording af te leggen over het gevoerde kwaliteitsbeleid.

Om als zorginstelling geaccrediteerd te worden, dienen ook alle afzonderlijke diensten en afdelingen van de instelling aan kwaliteitseisen te voldoen. Binnen dat beleid is het van belang dat de Diensten Geestelijke Verzorging een kwaliteitshandboek samenstellen om de kwaliteit van de geestelijke verzorging te bevorderen en te bewaken. Dit wordt ook gestimuleerd door werkgeversorganisaties en kwaliteitsinstellingen die kwaliteitsnormen hebben vastgesteld en richtlijnen bij het opstellen van kwaliteitshandboeken.

De Diensten Geestelijke Verzorging beschrijven in een kwaliteitshandboek de eigen normen. Deze hebben geen betrekking op de inhoud van de geestelijke verzorging, maar op de proces- en protocolbeschrijving. Een voorbeeld voor een kwaliteitshandboek is als bijlage opgenomen achter deel I van de beroepsstandaard. 1.3 Ook onafhankelijk van de Kwaliteitswet en het Kwaliteitshandboek Geestelijke Verzorging is er de VGVZ veel aan gelegen het beroep van geestelijk verzorger voortdurend te profileren en te professionaliseren. Binnen diverse VGVZ commissies wordt dan ook continu gewerkt aan kwaliteitsverbetering. 1.4

4. Kerntaken en kwaliteitseisen

De kerntaken van de geestelijk verzorger kunnen worden onderscheiden in kerntaken gerelateerd aan patiënten en hun naasten (4.1), kerntaken gerelateerd aan de instelling (4.2) en kerntaken gerelateerd aan het beroep (4.3).

Elk van deze taken eist eigen kwaliteiten. Deze worden beschreven na de opsomming van de afzonderlijke kerntaken van elke categorie.

Tot slot worden in de laatste drie paragrafen de kwaliteitseisen beschreven in termen van algemene kwaliteitseisen (4.4), kwaliteitseisen ten aanzien van houding en vaardigheden (4.5) en kwaliteitseisen ten aanzien van kennis (4.6).

Geestelijk verzorgers werken in verschillende soorten zorginstellingen. Per werkveld zullen eigen accenten worden gelegd in de wijze waarop geestelijk verzorgers hun taken vervullen. Zo vraagt een kort opgenomen ziekenhuispatiënt een andere benadering dan een bewoner van een psychiatrisch ziekenhuis, verpleeghuis of een instelling voor mensen met een verstandelijke beperking. De kerntaken en kwaliteitseisen gelden onverkort voor ieder werkveld, maar bieden ruimte voor deze accentverschillen.

4.1 Kerntaken gerelateerd aan patiënten en hun naasten

- Persoonlijke begeleiding en hulpverlening, individueel en groepsgewijs, gebruikmakend van eigen professionele diagnostiek.
- Leveren van een bijdrage aan het individuele zorg-, verpleeg- en behandelplan.
- Communicatie met andere zorgverleners rond de patiënt en diens naasten.
- Voorgaan in en omgaan met liturgie en ritueel, individueel en groepsgewijs.
- Organiseren van aanwezigheid, bereikbaarheid, beschikbaarheid.
- Onderhouden van externe contacten (o.a. voor verwijzen, bemiddelen en organiseren van nazorg).
- Werven, selecteren, scholen en begeleiden van vrijwilligers.

Om deze kerntaken te kunnen uitoefenen is een authentieke omgang met de eigen levensbeschouwing nodig die gepaard gaat met openheid naar de levensbeschouwing van de patiënt en diens naasten. De geestelijk verzorger heeft weet van de eigen levensbeschouwelijke vooronderstellingen. Dit vereist een gedegen kennis van diverse levensbeschouwingen en religies en de daaraan verwante geloofs- en levensvragen. Om contact te kunnen leggen en onderhouden met mensen die een beroep doen op geestelijke verzorging zijn goede communicatieve vaardigheden van belang.

Omdat contacten ook in groepsverband plaatsvinden, heeft de geestelijk verzorger kennis van en inzicht in groepsdynamica en groepsprocessen.

De geestelijk verzorger beschikt over diagnostische, hermeneutische en therapeutische competentie.

Diagnostische en hermeneutische competentie is het vermogen om de ervaringen rond ziekte, lijden, invaliditeit, afhankelijkheid en eindigheid te interpreteren in het licht van het levensbeschouwelijk referentiekader van de patiënt door verbinding te leggen tussen de situatie waarin de patiënt zich bevindt en diens levensbeschouwelijke traditie.

Therapeutische competentie bestaat uit het aanreiken van de juiste rituelen, gebeden, religieuze en levensbeschouwelijke teksten en gespreksinhouden op basis van de levensbeschouwelijke traditie van de patiënt om te komen tot heling van het 1.5

zingevingproces, bijvoorbeeld door verzoening (met het eigen leven, met anderen, met de ziekte, met eindigheid, met God).

Tevens is kennis van ziekte- en verwerkingsprocessen van belang.

De geestelijk verzorger beheerst het spanningsveld tussen intercollegiaal samenwerken en het eigen beroeps- en ambtsgeheim.

4.2 Kerntaken gerelateerd aan de instelling

- Leveren van bijdragen aan zorgvisie en ethiek van de instelling.
- Bijdragen aan de identiteit of de signatuur van de instelling.
- Vorming, scholing en ondersteuning van andere medewerkers op het terrein van religie, levensbeschouwing en zingeving.
- Vervullen van een vertrouwensfunctie naar andere professionals, voor zover voortkomend uit de primaire werkzaamheden.
- Behartigen van de plaats van de geestelijke verzorging binnen de instelling.
- Documenteren van het werk van de geestelijke verzorging en het werk verantwoorden naar de instelling.
- Managen van de eigen Dienst Geestelijke Verzorging.

Om deze kerntaken te kunnen uitoefenen beschikt de geestelijk verzorger over een duidelijke levensbeschouwelijke identiteit. H/zij neemt ten aanzien van ontwikkelingen in de zorgsector en in de eigen instelling positie in en is kritisch-loyaal aan de eigen instelling. De geestelijk verzorger volgt ontwikkelingen in de ethiek en in de diverse levensbeschouwelijke genootschappen.

De geestelijk verzorger heeft kennis van en inzicht in relevante wet- en regelgeving.

De geestelijk verzorger levert een bijdrage aan het beleidsplan, waaronder kwaliteits-verbeterende projecten voor de geestelijke verzorging, en verantwoordt het "product" geestelijke verzorging o.a. in de jaarverslagen.

4.3 Kerntaken gerelateerd aan het beroep.

- Vergroten van de eigen deskundigheid en professionaliteit.

Om deze kerntaak te kunnen uitoefenen is de geestelijk verzorger bereid de eigen kennis en vaardigheden continu te scholen.

- Onderhouden van de relatie met de zendende instantie.

Zoals de geestelijk verzorger kritisch-loyaal is aan de instelling, is h/zij dat ook aan de zendende levensbeschouwelijke instantie. De geestelijk verzorger kan de werkzaamheden alleen uitoefenen door blijvend aandacht te geven aan de eigen spiritualiteit en motivatie.

-Ondergaan en uitvoeren van intercollegiale toetsing.

De geestelijk verzorger formuleert toetsbare normen, die de kwaliteit waarborgen voor het 'product' geestelijke verzorging in de zorginstelling en h/zij wordt daarop getoetst.

4.4 De kwaliteitseisen

Algemene kwaliteitseisen

Een geestelijk verzorger:

1. Heeft een universitaire of daaraan gelijkwaardige opleiding theologie of humanistiek afgerond. Onder gelijkwaardige vooropleiding wordt een HBO opleiding 1e graad begrepen.¹²
- 12 Zie voetnoot 1 bij paragraaf 3.2
2. Heeft een ambtshalve binding aan een maatschappelijk erkend levensbeschouwelijk genootschap.
3. Is op grond van brede en grondige kennis van wetenschappelijke theorieën en methoden uit meerdere vakgebieden in staat tot tweede reflectie, dat wil zeggen kan de eigen vooronderstellingen en uitgangspunten onderkennen en plaatsen ten opzichte van andere visies en maakt hiervan op oorspronkelijke wijze gebruik bij een gerichte diagnose, begeleiding en behandelaanpak, alsmede bij ethische beoordeling en advisering.
4. Heeft zich vanuit training en supervisie op postacademisch niveau voldoende verworvenheden eigen gemaakt op het gebied van houding, spiritualiteit en vaardigheden.
5. Is vanuit de eigen traditie breed inzetbaar voor mensen van iedere levensbeschouwelijke of religieuze overtuiging, in al of niet confessionele zorginstellingen.
6. Werkt binnen de kaders van de Beroepsstandaard Geestelijke Verzorging en het kwaliteitsbeleid van de VGVZ.
7. Kan de eigen bijdrage van de geestelijke verzorging vorm en inhoud geven binnen de werkveld-specifieke context.

4.5 Kwaliteitseisen t.a.v. houding en vaardigheden

De kwaliteitseisen ten aanzien van houding en vaardigheden worden geordend rond identiteit, communicatie, collegialiteit, leidinggeven, professionalisering, didactiek en positionering.

Identiteit

Een geestelijk verzorger:

1. Beschikt over een persoonlijke identiteit als pastor, predikant, humanistisch raadsman, rabbijn, imam of pandit.
2. Beschikt over een authentieke en open geloofs- en/of levensovertuiging en ontwikkelt en onderhoudt een persoonlijke spiritualiteit en is in staat om deze adequaat voor de patiënt in te zetten
3. Gaat zorgvuldig om met ambts- en beroepsgeheim.
4. Is symboolgevoelig en is als voorganger van rituelen in woord en gebaar vaardig.

Communicatie

Een geestelijk verzorger:

1. Is in staat tot het aangaan van een vertrouwensrelatie; kan vertrouwen geven en ontvangen vanuit een zeer hoge mate van integriteit.

2. Staat open voor personen en hun overtuigingen en heeft eerbied en respect voor hen.
3. Heeft begrip voor de persoonlijke beleving en heeft empathisch vermogen. 1 7
4. Verstaat verbale en non-verbale signalen van mensen en groepen, in het bijzonder op rationeel, emotioneel, gedrags- en spiritueel niveau.
5. Heeft diagnostische vaardigheid in levens- en zingevingvragen, de levensbeschouwing, het levensverhaal en de beleving van ziekte of handicap en verwerkingsprocessen.
6. Heeft hermeneutische vaardigheid in de bemiddeling tussen actuele beleving en de bronnen van levensbeschouwing. 5. Heeft diagnostische vaardigheid in levens- en zingevingvragen, de levensbeschouwing, het levensverhaal en de beleving
7. Communiceert over bestaansvragen, zin vragen en religieuze belevingen in aansluiting op het levensbeschouwelijk referentiekader en de levensbeschouwelijke context van de ander.
8. Kan omgaan met eigen emoties en die van anderen.
9. Weet een juiste balans te vinden tussen afstand en nabijheid.
10. Hanteert vakkundig de voor de beroepsuitoefening belangrijke gesprekstechnieken, communicatieve en therapeutische vaardigheden .
11. Herkent projectie, overdracht en tegenoverdracht en weet deze te hanteren ten behoeve van het geestelijk welzijn van de patiënt.
12. Bewerkt op cognitief, emotioneel, gedrags- en of/symbolisch niveau verandering in het geestelijk welbevinden van patiënten in individuele of groepsgewijze hulpverlenende contacten
13. Bevordert op cognitief, emotioneel, gedrags- en/of symbolisch niveau geestelijk welzijn in de diverse werkvormen van geestelijke begeleiding en ondersteuning
14. Communiceert verbaal en non-verbaal in symbolen en beelden over levensbeschouwelijke onderwerpen.
15. Is vaardig in het werken met groepen.
16. Kan omgaan met verschillen en met conflicten.
17. Is in staat om te gaan met crisissituaties.
18. Is in staat in hoge mate te volharden bij het zoeken naar de juiste vormen van begeleiding en hulpverlening en in het verlenen hiervan.
19. Communiceert mondeling en schriftelijk zowel op academisch niveau als op alledaags niveau over complexe onderwerpen.
20. Kan een hoge mate van psychische belasting hanteren.

Collegialiteit

Een geestelijk verzorger:

1. Stelt zich collegiaal en communicatief op naar collegae en andere zorgverleners. Heeft aandacht voor de persoon achter/in de functie.
2. Geeft op evenwichtige wijze inhoud aan de vrijplaatsfunctie.
3. Werkt multidisciplinair samen vanuit de eigen professionele en ambtshalve eindverantwoordelijkheid.
4. Heeft een heldere verhouding tot de eigen en een open, respectvolle houding tot andere levensbeschouwelijke en religieuze tradities.

Leidinggeven

Een geestelijk verzorger:

1. Geeft leiding aan vrijwilligers en andere medewerkers van de Dienst Geestelijke Verzorging. Kan omgaan met de dynamiek tussen vrijwilligers en professionals en beoordeelt de geschiktheid van vrijwilligers.
2. Geeft leiding aan een Dienst Geestelijke Verzorging.
3. Leidt gesprekken en kan voorzitter zijn van (werk)groepen en commissies. 1 8

Professionalisering

Een geestelijk verzorger:

1. Is leerbereid en leervaardig; heeft vermogen tot zelfreflectie en zelfkritiek.
2. Bestudeert ontwikkelingen binnen het eigen vakgebied en houdt deze bij.
3. Kan feedback geven en ontvangen, onder andere in super- en intervisie.
4. Is in staat tot tweede reflectie en kan eigen vooronderstellingen en het ideologisch gehalte van theorieën bespreekbaar maken.

Didactiek

Een geestelijk verzorger:

1. Hanteert didactische methoden en werkvormen bij training en vorming van medewerkers van andere beroepsgroepen ten aanzien van levensbeschouwelijke en ethische zaken.

Positionering en organisatie

Een geestelijk verzorger:

1. Ontwikkelt beleid en kwaliteitsbeleid op het terrein van de geestelijke verzorging en implementeert deze, zowel op instellings- als afdelingsniveau.
2. Formuleert eigen doelstellingen en taken, stelt prioriteiten, implementeert en evalueert.
3. Organiseert, geeft leiding en delegeert.
4. Neemt initiatief en onderhandelt.
5. Is creatief en flexibel; is zorgvuldig en accuraat.
6. Documenteert het eigen werk, rapporteert, registreert en evalueert onder andere door middel van jaarverslag, beleidsnota's en productverantwoording.
7. Doet aan tijdmanagement en agendabewaking.
8. Kan netwerken en heeft vaardigheden ten aanzien van public relations.
9. Functioneert binnen toetsbare kwaliteitsnormen.
10. Is betrokken bij de ontwikkeling van de cultuur van de eigen instelling en de gewenste handhaving c.q. verandering daarvan.

4.6 Kwaliteitseisen t.a.v. kennis

Een geestelijk verzorger heeft actuele kennis op academisch niveau van de volgende kennisgebieden:

Basiskennis

1. Kennis van geloofs- en levensvragen, van religie en levensbeschouwing, ethiek, theologie/humanistiek en cultuur.
2. Kennis van de plaats, functie en werking van religie en levensbeschouwing, zowel in de samenleving als in het individuele leven.
3. Kennis van de eigen traditie en de ontwikkelingen daarbinnen.
4. Kennis van de heilige boeken, bronnen en liturgie uit de eigen traditie.
5. Kennis van de relevante andere levensbeschouwelijke tradities.
6. Kennis van ritueel, symboliek en liturgie.
7. Kennis van de mogelijkheden en grenzen van de geestelijk verzorging; kennis van de inhoud en ontwikkeling, taken en kwaliteitsaspecten van geestelijke verzorging (Beroepsstandaard).
8. Kennis van de belangrijkste methodieken voor geestelijk verzorging (diagnostische, hermeneutische en therapeutische methodiek). 1 9
9. Kennis en inzicht in groepsdynamica en groepsprocessen.
10. Kennis van communicatieve en didactische methoden en werkvormen.

Ondersteunende vakkennis

1. Voldoende kennis van aanverwante vakgebieden zoals psychologie, psychotherapie, antropologie, agogie, orthopedagogie en sociologie.

Klinisch-specifieke kennis

1. Kennis van de geschiedenis van de instelling.
2. Inzicht in de zorgopvatting en het ethisch beleid van de instelling.
3. Kennis van ethiek en de toepassing ervan in de gezondheidszorg.
4. Kennis van relevante ontwikkelingen in de gezondheidszorg.
5. Kennis van relevante wet- en regelgeving.
6. Kennis van de belangrijkste ziektebeelden en handicaps en vooral van de beleving daarvan en processen van verwerking.
7. Inzicht in de taak van andere hulpverleners.
8. Inzicht in de werkwijzen, procedures, protocolleringen en zorgdossiers.
9. Inzicht in de kwaliteitseisen en -normen van de geestelijke verzorging.
10. Kennis van de regionale kaart van sociale, kerkelijke en levensbeschouwelijke circuits en adressen. 2 0

II. Beroepscode van de geestelijk verzorger in zorginstellingen

1. Achtergrond beroepscode

Samen met het beroepsprofiel en het beroepsregister van de geestelijk verzorger in zorginstellingen is de beroepscode een belangrijk instrument om de kwaliteit van de geestelijk verzorger in zorginstellingen te waarborgen.

Beroepscodes en gedragsregels zijn te zien als een vorm van zelfregulering. De geformuleerde regels gelden als toetsingsnorm voor het handelen van de bij de VGVZ aangesloten geestelijk verzorgers.

De registratieregeling en het beroepsprofiel geven een normering voor de kwaliteit van de geestelijk verzorger. In de beroepscode zijn de gedragsregels geformuleerd, die van belang zijn voor het handhaven van de kwaliteit.

Deze beroepscode is ten dele een *streefcode*, waarin belangrijke na te streven idealen worden geformuleerd. Voor een ander deel is de code een *grenscode*: een stelsel van concrete door de beroepsgroep afdwingbare gedragsregels, die een benedengrens aangeven welke de leden van de beroepsgroep niet mogen overschrijden. De beroepscode is bestemd voor en van toepassing op allen die professioneel werkzaam zijn als geestelijk verzorger in een zorginstelling en die lid zijn van de beroepsvereniging VGVZ .

Het lidmaatschap van de beroepsvereniging impliceert dat men gehouden is aan de beroepscode en dat men professioneel handelt vanuit de daarin vastgelegde beroepsethiek. Het lidmaatschap sluit in dat men zich openstelt voor collegiale toetsing en op het professioneel handelen aanspreekbaar is.

Voor het opstellen van een beroepscode bestaat een aantal redenen.

Binnen de eigen kring van leden van de VGVZ ligt de betekenis vooral in de formele vastlegging van de normen en waarden waaraan geestelijk verzorgers zich dienen te houden, resp. het formuleren van een aantal elementaire regels voor het gedrag van de geestelijk verzorger tijdens de beroepsuitoefening

Tegenover externe partijen houdt het bestaan van een beroepscode een waarborg in dat het behartigen van bepaalde waarden en normen, zoals deze geconcretiseerd worden in de individuele beroepsuitoefening, voldoet aan de eisen die door overheid en samenleving gesteld worden om te komen tot een goede zorgverlening

Voor de patiënt kan de beroepscode een uitgangspunt zijn voor de vertrouwensrelatie die deze met de geestelijk verzorger aangaat, omdat in de beroepscode is vastgelegd wat van de geestelijk verzorger mag worden verwacht.

Het formaliseren van de beroepscode is geen statisch gebeuren. De code dient immers regelmatig te worden aangepast. De beroepscode zal daarmee nooit een uitputtend handboek zijn. Ook door het functioneren van rechtspraak zal jurisprudentie ontstaan, die medebepalend is voor de gedragingen van de geestelijk verzorger. De beroepscode wordt eens per vijf jaar herzien of aangevuld. 2 3

2. Beroepscode voor geestelijk verzorgers in zorginstellingen

Preambule

1. De beroepscode is bestemd voor en van toepassing op allen die professioneel werkzaam zijn als geestelijk verzorger in en vanuit een zorginstelling en die tevens lid zijn van de VGVZ.
- 2.1 Onder geestelijke verzorging in en vanuit zorginstellingen wordt verstaan de professionele en ambtshalve begeleiding van en hulpverlening aan mensen bij zingeving aan hun bestaan, vanuit en op basis van geloofs- en

levensovertuiging. Daartoe behoort ook de professionele advisering inzake ethische en/of levensbeschouwelijke aspecten in zorgverlening en beleidsvorming.

2.2 De ambtelijkheid van de geestelijk verzorger kan worden onderscheiden, maar niet los gezien van de professionaliteit. Ambtelijkheid en professionaliteit vormen tezamen de identiteit van de geestelijk verzorger.

3. De code is met ingang van 17 juni 2002 voor alle leden van de VGVZ bindend.

4. Ten aanzien van het niet naleven van de beroepscode heeft de patiënt¹³ of een andere belanghebbende het recht een klacht in te dienen bij het College van Toezicht als bedoeld in hoofdstuk 3 (Klachtenstructuur en reglement), artikel 1 van deze beroepscode.

13 Geestelijk verzorgers hebben te maken met patiënten, cliënten of bewoners. Waar patiënt staat kan ook cliënt of bewoner worden gelezen.

5. De geestelijk verzorger spreekt collega's erop aan als hij of zij meent dat deze in strijd met de bepalingen van de beroepscode hebben gehandeld. Mocht blijken dat een aangesproken collega niet bereid is het eigen handelen te verantwoorden in een collegiaal gesprek, of in een gesprek met een gezamenlijk gekozen neutrale derde, dan wel volhardt in het vermeende ethisch onjuiste handelen, dan dient de geestelijk verzorger, die de inbreuk op de beroepscode signaleert, een klacht in bij de daartoe meest geëigende instantie, indien de ernst van de overtreding daartoe aanleiding geeft. H/zij stelt de collega van het indienen van de klacht schriftelijk op de hoogte.

Algemene uitgangspunten

6. De geestelijk verzorger respecteert de uniciteit van ieder mens. Uitgangspunt is dat ieder mens recht heeft op geestelijke verzorging, ongeacht etnische afkomst, nationaliteit, leeftijd, geslacht of seksuele geaardheid van de patiënt. Evenzo geldt dit voor politieke voorkeur, leefwijze en levensovertuiging of voor de sociale positie van de patiënt.

7. De geestelijk verzorger is aanspreekbaar op wie h/zij zelf is en waar h/zij zelf (voor) staat. Ook de persoon van de geestelijk verzorger zelf is in het geding in het contact met patiënten, naasten en medewerk(st)ers.

8. De geestelijk verzorger is zich te allen tijde bewust van de asymmetrie in de verhouding tussen zichzelf en de gesprekspartner. De geestelijk verzorger maakt geen misbruik van zijn/haar uit deskundigheid en/of positie voortvloeiend overwicht. 2 4

9. De geestelijk verzorger is persoonlijk verantwoordelijk voor de uitoefening van zijn/haar beroep. Daartoe behoort h/zij kennis, houding, vaardigheden en spiritualiteit op peil te houden via de daartoe geëigende kanalen van scholing, opleiding, intervisie, supervisie en intercollegiale toetsing.

10. De geestelijk verzorger heeft een authentieke omgang met de eigen levensbeschouwing naast een open houding naar andere overtuigingen en h/zij hecht belang aan het onderhouden van de eigen spiritualiteit.

11. De geestelijk verzorger behoort het beroep niet in diskrediet te brengen.

Als lid van de beroepsgroep zal h/zij handelen in overeenstemming met de waardigheid van het beroep, waartoe ook het persoonlijk functioneren, zowel binnen als buiten werkverband, gerekend wordt.

12. De geestelijk verzorger is zich er van bewust dat het eigen handelen meermalen plaats vindt op grond van een afweging van belangen. H/zij streeft ernaar inzichtelijk te zijn in het eigen handelen en is bereid tot verantwoording.

Verhouding tot de zendende instantie

13. Door de dubbele loyaliteit die de geestelijk verzorger kent, zowel aan de instelling als aan de zendende instantie, kan er een spanning bestaan tussen de verschillende normen en waarden.

Waar deze spanning om keuzes vraagt, gaat het fundamenteel respect voor de levens- of geloofsovertuigingen en de integriteit van de patiënt voor. Vervolgens geldt de eigen professionele verantwoordelijkheid t.o.v. de instelling en het zendend genootschap.

Kan de geestelijk verzorger een en ander niet met elkaar en/of met het eigen geweten in overeenstemming brengen, dan dient er ruimte te zijn voor een doorverwijzing van de patiënt naar een collega geestelijk verzorger.

Aspecten van de beroepscode in relatie tot de patiënt

15. De houding van de geestelijk verzorger ten opzichte van de patiënt wordt gekenmerkt door respect voor de patiënt, diens mogelijkheden en onmogelijkheden en door erkenning van de verantwoordelijkheid van de patiënt en de eigen verantwoordelijkheid.

16. De geestelijk verzorger waarborgt dat het contact tussen geestelijk verzorger en patiënt in vrijheid kan worden aangegaan, kan worden onderhouden en in vrijheid kan worden beëindigd. De patiënt heeft het recht om op elk tijdstip de begeleiding of hulpverlening te beëindigen.

De geestelijk verzorger heeft niet het recht de begeleiding of hulpverlening te verbreken, tenzij er sprake is van gewichtige redenen.

Wanneer h/zij besluit tot beëindiging van het contact moet h/zij voor de patiënt zijn/haar beslissing in begrijpelijke termen motiveren. Tevens dient h/zij de patiënt aan te bieden deze zo goed mogelijk te willen adviseren omtrent de vraag wat in het gegeven geval het beste gedaan zou kunnen worden. Indien zulks nodig mocht blijken, biedt h/zij eveneens aan zorg te willen dragen voor adequate doorverwijzing. 2 5

17. Eigen belang of mogelijk voordeel van de geestelijk verzorger van een contact met een patiënt mogen geen rol spelen bij het aangaan en onderhouden van een contact. Wanneer andere belangen (bijvoorbeeld scholing/ supervisie) een rol spelen moet dit tevoren met de patiënt worden overlegd en deze moet daarmee hebben ingestemd.

18. Onder erkenning van het feit dat iedere geestelijk verzorger zich bezighoudt met aspecten die behoren tot de persoonlijke levenssfeer van de patiënt, dient de geestelijk verzorger de terughoudendheid te betrachten die redelijkerwijs door respect voor de persoon van de patiënt ingegeven behoort te zijn.

19. De geestelijk verzorger zal gedurende de begeleiding en/of hulpverlening geen andere dan een functionele relatie hebben met de patiënt of de wens daartoe uitspreken.

Dit houdt tevens in dat de lichamelijke en emotionele integriteit van de patiënt gerespecteerd wordt. Bovendien betekent dit een verbod om de patiënt op een zodanig manier aan te raken dat, naar redelijke verwachting, de patiënt en/ of de geestelijk verzorger deze als seksueel of erotisch van aard zal ervaren.

20. De geestelijk verzorger verzamelt omtrent persoon en omstandigheden van de patiënt slechts gegevens voor zover dat van belang is voor de begeleiding en hulpverlening. H/zij wisselt deze gegevens uit met andere personen of instanties voor zover van belang voor de patiënt. Persoonlijke werkaantekeningen behoren niet tot het zorgdossier en worden vernietigd na afloop van het contact, dan wel op zodanige manier opgeslagen, dat een derde er geen toegang toe heeft.

21. De geestelijk verzorger moet van zijn/haar professionele werkzaamheden zodanig aantekening houden dat h/zij in staat is van de eigen professionele handelwijze rekenschap af te leggen aan beroepsgenoten, maar indien nodig, ook aan andere leden van het interdisciplinaire team, waarbinnen h/zij werkzaam is.

Geheimhouding

22.1. De geestelijk verzorger heeft een geheimhoudingsplicht ten opzichte van alles wat hem/haar uit hoofde van zijn/haar functie als geheim is toevertrouwd, dan wel waarvan h/zij het vertrouwelijk karakter moest begrijpen.

22.2. De geestelijk verzorger kan zich slechts dan ontslagen achten van de geheimhoudingsplicht wanneer voldaan is aan alle hieronder genoemde 6 voorwaarden. Dit is het geval als:

- a. Alles in werking is gesteld om toestemming van de patiënt te krijgen.
- b. De geestelijk verzorger in gewetensnood komt te verkeren door het handhaven van de geheimhouding.
- c. Er geen andere weg is dan doorbreken van het geheim om het probleem op te lossen.
- d. Het vrijwel zeker is dat het niet-doorbreken van het geheim voor derden of voor de patiënt aanwijsbare en ernstige schade en/of gevaar zal opleveren.
- e. De geestelijk verzorger er vrijwel zeker van is dat door de doorbreking van de geheimhouding die schade aan de ander(en), dan wel aan de patiënt kan worden voorkomen of beperkt.
- f. De geheimhouding slechts zover doorbroken wordt als nodig is om het gevaar af te wenden of de schade te voorkomen. 2 6

22.3 De geestelijk verzorger is verplicht zich jegens de rechter te beroepen op verschoning indien het afleggen van een getuigenis en/of beantwoording van bepaalde vragen hem of haar in strijd brengt met zijn/haar geheimhoudingsplicht.

De plicht om zo'n beroep op de rechter te doen kan alleen opgeheven worden als voldaan is aan alle in art. 22, lid 2 onder a tot en met f genoemde voorwaarden.

22.4. Indien de rechter weigert verschoning toe te staan dan is de geestelijk verzorger vrij de ter zitting gestelde vragen over de patiënt te beantwoorden. Kiest h/zij voor beantwoording dan beperkt h/zij zich tot het geven van feitelijke informatie en uitsluitend tot alleen die informatie waar om gevraagd wordt. H/zij onthoudt zich van een waardeoordeel over de patiënt.

Minderjarigen en mensen, die niet in staat kunnen worden geacht tot een redelijke waardering van het eigen belang

23. Begeleiding van en hulpverlening aan een minderjarige, jonger dan 16, kan alleen plaats vinden met medeweten van diens wettelijke vertegenwoordiger(s).

24. De regels van de code dienen op patiënten, die niet in staat kunnen worden geacht tot een redelijke waardering van hun belangen ter zake, toegepast te worden naar wat in de gegeven omstandigheden redelijk en mogelijk is.

Interdisciplinaire samenwerking

25. De geestelijk verzorger streeft naar het in stand houden van een goede samenwerking met andere zorgverleners. Er is de bereidheid tot samenwerking en het verstrekken van goede wederzijdse informatie, een en ander met in achtneming van het gestelde in artikel 22 over de vertrouwelijkheid .

26. De geestelijk verzorger streeft ernaar dat er binnen de zorginstelling, waar mogelijk, gebruik wordt gemaakt van diens deskundigheid.

27. De geestelijk verzorger onthoudt zich van een begeleiding of hulpverlening, die gelegen is buiten het terrein van eigen kennen en kunnen en verwijst waar nodig en mogelijk door naar collega-hulpverleners.

28. De geestelijk verzorger zal waar nodig en mogelijk de door hem/haar verleende zorg afstemmen met de andere zorgverleners die betrokkenen zijn bij de patiënt.

29. De geestelijk verzorger zal, wanneer blijkt dat het contact moet worden overgedragen, zorg dragen voor een goede overdracht van relevante informatie. Een en ander in overleg met de patiënt.

30. De geestelijk verzorger onthoudt zich van publieke kritiek op het functioneren van collega's, zowel binnen de eigen beroepsgroep als interdisciplinair, en streeft ernaar deze te bespreken in een collegiaal overleg.

Verhouding tot collega geestelijk verzorgers 2 7

31. De geestelijk verzorger houdt rekening met de pluriformiteit aan inzichten onder collega geestelijk verzorgers inzake levensbeschouwing en geestelijke verzorging. H/zij gaat de dialoog met collega's aan.

Vrijwilligers en stagiaires

32. Ter zake van de naleving van de code draagt de geestelijk verzorger de eindverantwoordelijkheid voor assistenten/vrijwilligers en stagiaires die onder zijn/haar leiding staan. 2 8

E-mailbericht van de VGV Albert Camus, 24 mei 2012

Fro **VGW-Albert Camus** (info@albertcamus.nl)
m:
Sent Thursday, May 24, 2012 6:28:56 PM
:
To:

Aan de leden van de VGV Albert Camus,

Vandaag kunnen wij een heuglijke mededeling aan u doen: er is een intentieverklaring opgesteld door de besturen van de VGVZ en van onze vereniging om tot vergaande samenwerking te komen:

“De besturen van de VGV Albert Camus en de VGVZ hebben de intentie om op termijn te komen tot één verband van geestelijk verzorgers in Nederland”.

Het bestuur van Albert Camus is zeer verheugd met deze ontwikkeling. Wij zijn er van overtuigd dat de geestelijke verzorging in Nederland gediend is met deze samenwerking en stellen ons veel voor van het vertegenwoordigen van alle geestelijk verzorgers naar buiten toe door één verband. Bijvoorbeeld wanneer het gaat om het vastleggen van titelbescherming zal dit verband veel meer kunnen doen dan wanneer alle verenigingen apart zouden blijven functioneren.

Deze intentieverklaring is vandaag ook verstuurd aan de leden van de VGVZ en voor de concrete uitwerking is een commissie ingesteld die allerlei punten van bespreking zal inventariseren en daarover met voorstellen aan beide besturen zal komen.

Binnenkort hoort u ongetwijfeld meer over deze bespreekpunten en de daaraan gekoppelde voorstellen. De besturen zijn beide van zins rustig maar ook met enige voortvarendheid te onderzoeken welke afspraken gemaakt moeten worden om de samenwerking concreet gestalte te geven. Ralf Smeets en Christien den Draak, beleidsmedewerkers van de VGVZ vormen ook namens AC deze commissie.

Wat betreft de registratie bij de SKGV: op korte termijn krijgt u hierover nader bericht. De concrete uitwerking van de registratie vergt nog enige voorbereiding, er wordt hard gewerkt aan heldere afspraken over benodigde documenten, de kosten en het herregistratietraject.

Met vriendelijke groet en u allen een zonnig en inspirerend Pinksterweekend wensend,
Etje Verhagen, voorzitter.

E-mailbericht van de VGV Albert Camus, 20 oktober 2012

Datum: 20-10-2012

Onderwerp: Registratie

Beste leden,

Het is zover: leden van Albert Camus kunnen zich laten registreren als geestelijk verzorger!

Wat is beroepsregistratie? En waarom is het belangrijk? Hoe gaat het in z'n werk? Hieronder vertellen we hoe beroepsregistratie in elkaar steekt.

Wat brengt het register mij?

Een goede buur of vriend kan een prima luisterend oor zijn. En een mevrouw van een begrafenisonderneming kan een afscheidsdienst adequaat begeleiden. Maar daarmee is de buurman of de uitvaartleidster nog geen geestelijk verzorger. Geestelijk verzorgers zijn vakmensen. Ze zijn opgeleid om met mensen in gesprek te kunnen gaan vanuit het perspectief van zingeving, en voor te gaan in rituele bijeenkomsten, of deze te ontwerpen. Daarvoor zijn ze, tijdens jaren durende studies, toegerust met tal van andere vaardigheden. Toch is het vak van geestelijk verzorger niet beschermd, zoals dat wel het geval is bij bijvoorbeeld psychologen en artsen. Ieder kan zich dus in principe geestelijk verzorger noemen. En dat is niet wenselijk, zowel vanuit het oogpunt van de cliënt, als vanuit dat van de professioneel geschoolde geestelijk verzorger. De cliënt loopt immers het gevaar, dat zij te maken krijgt met 'geestelijke verzorging' die niet voldoet aan de professionele standaard. En professionele geestelijk verzorgers kunnen in de huidige situatie met oneigenlijke concurrentie te maken krijgen.

Het beroepsregister waarborgt de kwaliteit van geestelijk verzorgers. Dat schept helderheid voor cliënten en geestelijk verzorgers, maar ook voor werkgevers, financiers, en overheid.

In een tijd waarin weinig meer vanzelfsprekend is, is de waarborg van geestelijke verzorging binnen instellingen van groot belang. Om deze waarborg ook in de toekomst te kunnen garanderen, zijn gesprekken nodig met de landelijke politiek en met verzekeraars.

Wat kost het?

Door middel van registratie kun je laten zien, dat je als beroepsgroep je kwaliteitswaarborg goed op orde hebt. Daardoor ben je een serieuze gesprekspartner voor je stakeholders.

Wat betekent registratie voor onze positie?

Beroepsregistratie werd als eerste mogelijk voor leden van de Vereniging voor Geestelijk Verzorgers in Zorginstellingen (VGVZ). Dat registratie nu ook mogelijk is voor leden van de

Vereniging van Geestelijk Verzorgers Albert Camus, is een belangrijke stap: geestelijk verzorgers met een HBO achtergrond en zonder ambtelijke binding kunnen zich daardoor nu ook registreren.

Het feit, dat de VGVZ en de VGV Albert Camus voor registratie samen aansluiten bij de Stichting Kwaliteitsregister Geestelijk Verzorgers (SKGV), betekent bovendien dat wij nu samen structureel aan de bestuurstafel zitten met de VGVZ. Daarmee wordt niet alleen de emancipatie van onze leden verder onderstreept; dit is eveneens van belang als we sterk willen staan naar de overheid, werkgevers, en verzekeraars.

Hoe gaat het in z'n werk?

We gaan ervan uit dat je als lid van de VGV Albert Camus een opleiding tot geestelijk verzorger aan een door de rijksoverheid erkend opleidingsinstituut op tenminste HBO niveau hebt afgerond. Op basis daarvan kun je je laten registreren.

De Toetsingscommissie Kandidaten SKGV checkt de diploma's van mensen die zich willen laten registreren. Mocht je opleiding niet aan de criteria voldoen, dan word je wél geregistreerd maar kan het register extra scholingseisen formuleren.

Om je registratie te kunnen behouden, moet je je iedere vijf jaar herregistreren. Voor herregistratie zijn criteria opgesteld in ons Register.

Lidmaatschap van Albert Camus zegt nog niets over je levensbeschouwelijke verankering. Je kunt immers lid van Albert Camus worden zonder ambtelijke binding (c.q. zending). Onder meer hier ligt de kracht van Albert Camus. Dit betekent echter niet, dat wij levensbeschouwelijke verankering niet van belang vinden. Daarom voorzien onze criteria voor herregistratie voor een relatief groot aandeel in onderhoud van de levensbeschouwelijke verankering.

Omdat levensbeschouwelijke verankering bij Albert Camus niet noodzakelijk betekent, dat je verbonden bent met een van de bestaande levensbeschouwelijke zuilen, heeft dit punt onze eigen bijzondere aandacht. In een klimaat van groeiende ontzuiling, zoals niet alleen zichtbaar bij Albert Camus, maar ook in een aantal opleidingen, wordt bovendien met belangstelling naar ons gekeken: Hoe geven onze leden vorm en stem aan hun levensbeschouwelijke basis? Hoe laten zij zich als professionals door deze basis voeden en motiveren?

Aan nieuwe leden zal vanaf 1 november 2012 een verklaring worden gevraagd over de levensbeschouwelijke verankering. Leden die zich vóór 1 november laten registreren vallen in dit verband onder de overgangsregeling. Dit betekent dat dit criterium voor hen nog niet aan de orde is. Wanneer zij echter over vijf jaar in aanmerking willen komen voor herregistratie, dient een dergelijke verklaring wel voorgelegd te worden. Over vijf jaar zullen dus al onze leden een verklaring hebben afgelegd over de levensbeschouwelijke basis van waaruit zij het beroep van geestelijk verzorger uitoefenen.

Registratie en herregistratie brengt kosten met zich mee. Doordat wij voor onze beroepsregistratie kunnen aansluiten bij de SKGV, hebben wij deze kosten zo laag mogelijk kunnen houden.

Registratie kost € 102,50 per jaar. Wanneer je je echter voor 1 november laat registreren, dan is dit voor 2012 kosteloos. Om registratie aan te moedigen, biedt onze vereniging in 2013 de mogelijkheid om € 50,- van de registratiekosten terug te ontvangen. Dit betekent dat registratie in 2013 €52,50 kost.

Wat moet ik doen?

Om je te laten registreren surf je naar de website van de Stichting Kwaliteitsregister Geestelijk Verzorgers: www.registergeestelijkverzorgers.nl. Daar kies je voor ‘aanmelden’ om de procedure te starten. Op de website staat alle relevante informatie over (her)registratie, sommige teksten dienen nog bij de tijd gebracht te worden in het kader van de verzelfstandiging van het register. Voor vragen en assistentie kun je contact zoeken met het secretariaat van het register (zie keuzemenu: neem contact op). In de meeste gevallen staat Joshua Geelen of één van zijn collega’s van het secretariaat SKGV je dan te woord. Om administratieve redenen vragen we je om, als je je hebt laten registreren, dit te melden bij ons secretariaat. Dit is ook van belang in verband met de teruggave over het jaar 2013.

Tot besluit

Uiteraard kun je, als lid van Albert Camus, besluiten om je niet te laten registreren. Je kunt dan gewoon lid van onze beroepsvereniging blijven. Maar de voordelen van registratie kunnen daar moeilijk tegenop wegen: veiligstelling van kwaliteit door onderhoud van je eigen professionaliteit en spiritualiteit, en een betere onderhandelingspositie met externe partners. Dit alles ten behoeve van een sterke toekomst voor ons vak!

met vriendelijke groeten,

Etje Verhagen
voorzitter VGV Albert Camus

Angeline van Doveren
bestuurslid VGV Albert Camus
voorzitter Registratiecommissie